

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ÇANAKKALE KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMENLERİ'NDE DİNİ
VE SOSYAL HAYAT: KOŞUBURNU KÖYÜ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BESTE GÖK

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. ABDULLAH ALPEREN

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMENLERİ'NDE DİNİ VE SOSYAL
HAYAT: KOŞUBURNU KÖYÜ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BESTE GÖK

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. ABDULLAH ALPEREN

ÇANAKKALE – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Beste GÖK tarafından Doç. Dr. Abdullah ALPEREN yönetiminde hazırlanan ve **25/08/2023** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Çanakkale Kazdağı Tahtacı Türkmenleri’nde Dini ve Sosyal Hayat: Koşuburnu Köyü Örneği**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Abdullah ALPEREN

.....

(Danışman)

Prof. Dr. Ali SELÇUK

.....

Dr. Öğr. Üyesi Fatmanur DİKMEN

.....

Tez No : 10569387

Tez Savunma Tarihi : 25/08/2023

.....
İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Beste GÖK

.././20..

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında desteğini esirgemeyen, tez hakkında görüşmek istediğimde hiçbir zaman geri çevirmeyerek vaktini ayıran, kızı gibi rehberlik eden, kaynak konusunda yön gösteren, mesleki hayatı hakkında tecrübelerini aktaran, araştırmanın başından beri süreci takip eden, gerekli uyarı ve düzeltmelerde bulunan saygı değer danışmanım Doç. Dr. Abdullah ALPEREN'e sonsuz teşekkür ederim. Yine öğrenim sürecinde desteklerini benden esirgemeyen, çalışmama zemin hazırlayan Prof. Dr. Şevket YAVUZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen, nazımı çeken, moral, motivasyon ve güç kaynağım, biricik teyzem Güler Kaygın'a ve hayatımın her evresinde bana destek olan, güç veren annem Gülsüm Gök'e, babam Veli Gök'e ve tüm aile büyüklerime teşekkür ederim.

Gerçekleştirdiğim çalışmaya büyük katkı sağlayan, görüşme taleplerimi geri çevirmeyen, her detayı ilmek ilmek anlatarak çalışmayı motif haline getirmemi sağlayan Alevi dedelerine, Koşuburnu köyünde görüştüğüm katılımcılara, çalışmama büyük-küçük katkıda bulunan, emek ve çaba sarf eden herkese teşekkür ederim.

Hayallerime giden yolda bir adım daha ilerlememi nasip eden Rabbim'e sonsuz teşekkür ederim. Yorgun günlerim ve uykusuz geçirdiğim gecelerime rağmen pes etmediğim için kendime teşekkür ederim.

Beste GÖK

Çanakkale, 2023

ÖZET

ÇANAKKALE KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMENLERİ'NDE DİNİ VE SOSYAL HAYAT: KOŞUBURNU KÖYÜ ÖRNEĞİ

Beste GÖK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Abdullah ALPEREN

25/08/2023, 170

Din sosyolojisinin temel amacı din ve toplum ilişkilerini tüm boyutlarıyla ortaya koymaktır. Ülkemizde popülerlik kazanması yenilerdedir. Din ve toplumun etkileşimlerini inceleyen Din Sosyolojisinin araştırma alanlarından birisi de dinin toplumda nasıl ortaya çıktığı ve dini yaşayanlar tarafından nasıl görüldüğüdür. Dinin toplum, gruplar ve bireyler üzerindeki doğuş, yayılış ve gelişme süreçlerini inceleyen Din Sosyolojisi için Alevilik önem teşkil eden konulardandır. Alevi inanç ve gelenekleri güçlü toplumsal oluşumlardandır. Bu anlamda araştırmamızın konusu, Çanakkale ilinin Bayramiç ilçesine bağlı Koşuburnu köyünün Alevilik anlayışının sosyolojinin perspektiften incelenmesidir.

Çanakkale'de Tahtacı Alevileri geleneklerini ve göreneklerini yaşatmaya devam etmektedirler. Geçmişten günümüze dışarıya karşı kapalı olan ve kırsalda geleneksel yaşamlarını dağlık ve ormanlık alanlarda sürdürmeye çalışan Kazdağı Tahtacı Türkmenleri çok kültürlü kodları bünyesinde barındırmaktadır. Toplumsal zenginlikleriyle, yaşam şekilleriyle öne çıkmaktadır. Bu fikirden hareketle Tahtacı Alevi toplumunu Koşuburnu köyü özelinde, sosyolojik açıdan araştırmaya ve incelemeye karar verdik.

Araştırmamız giriş bölümü de dâhil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmı birinci bölümü içene almaktadır. Bu bölümde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, yöntemi, evreni ve örnekleme, veri toplama araçlarından bahsettik. İkinci bölümde konumuzun daha iyi anlaşılması için Alevilik, Bektaşilik, Kızılbashlık, Tahtacılık gibi kavramları açıkladık. Devamında Aleviliğe tarihi bir arka plan çizmeye çalıştık. Üçüncü bölümde Türkmenlik ve Tahtacılık kavramlarını detaylı açıklayarak, Tahtacı

Türkmenlerinin tarihi, yerleşim yerleri ve Kazdağları'na yayılım süreçleriyle ilgili bilgiler verdik. Bunun yanında Koşuburnu köyünün coğrafi konumu, nüfusu, tarihi ve sosyo-kültürel yapısından bahsettik.

Dördüncü bölümde Koşuburnu köyünü ayrıntılı şekilde incelemeye ve genel bir çerçeve çizmeye çalıştık. Koşuburnu köyünde halkın dini durum, dini inançlar, dini yapı, sosyal ve kültürel inanç pratiklerini, geleneklerini, göreneklerini, adetlerini tespit ederek aktarmaya gayret ettik. Beşinci bölümde elde ettiğimiz bulguları yorumladık. Bütün yönleriyle Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinin dini ve sosyo-kültürel yapı ve pratiklerini, bu yapı pratiklerdeki derin anlamları sahadan aktararak, analiz etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Bektaşilik, Kızılbaşlık, Tahtacı, Türkmen, Kazdağı, Çanakkale, Koşuburnu, Dini ve Sosyal Hayat.

ABSTRACT

RELIGIOUS AND SOCIAL LIFE IN ÇANAKKALE KAZDAĞI TAHTACI TURKMEN: THE EXAMPLE OF KOŞUBURNU VILLAGE

Beste GÖK

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Philosophy and Religious Sciences Master's Thesis

Advisor: Asoc. Dr. Abdullah ALPEREN

25/08/2023, 170

The main purpose of the sociology of religion is to reveal the relations between religion and society in all their dimensions. It is only recently gaining popularity in our country. One of the research areas of Sociology of Religion, which examines the interactions between religion and society, is how religion emerges in society and how it is seen by those who practice religion. Alevism is one of the important issues for Sociology of Religion, which examines the emergence, spread and development processes of religion on society, groups and individuals. Alevi beliefs and traditions are strong social formations. In this sense, the subject of our research is to examine the understanding of Alevism in Koşuburnu village of Bayramiç district of Çanakkale province from the perspective of sociology.

Tahtacı Alevi in Çanakkale continue to keep their traditions and customs alive. Kazdağı Tahtacı Turkmens, who have been closed to the outside from past to present and try to continue their traditional rural life in mountainous and forested areas, embody multicultural codes. It stands out with its social richness and lifestyle. Based on this idea, we decided to research and examine the Tahtacı Alevi community from a sociological perspective, specifically in Koşuburnu village.

Our research consists of five parts, including the introduction. The introduction includes the first part. In this section, we talked about the subject, purpose and importance of the research, method, population and sample, and data collection tools. In the second part, we explained concepts such as Alevism, Bektashism, Kızılbash, Tahtaism for a better understanding of our subject. We then tried to draw a historical background to Alevism. In

the third chapter, we explained the concepts of Turkmenism and Tahtaism in detail and gave information about the history of Tahtacı Turkmens, their settlements and their spread to the Kaz Mountains. In addition, we talked about the geographical location, population, history and socio-cultural structure of Koşuburnu village.

In the fourth chapter, we tried to examine Koşuburnu village in detail and draw a general framework. We tried to identify and convey the religious situation, religious beliefs, religious structure, social and cultural belief practices, traditions, customs and customs of the people in Koşuburnu village. We interpreted our findings in the fifth section. We tried to analyze the religious and socio-cultural structure and practices of Koşuburnu Tahtacı Turkmens in all their aspects by conveying the deep meanings of these structural practices from the field.

Keywords: Alevism, Bektashism, Kızılbaş, Tahtacı, Turkmen, Kazdağı, Çanakkale, Koşuburnu, Religious and Social Life.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
GÖRSELLER DİZİNİ	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Metodolojisi.....	1
1.1.1.Araştırmanın Konusu	1
1.1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.1.3.Araştırmanın Yöntemi.....	4
1.1.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi (Kapsam ve Sınırlılıklar).....	5
1.1.5. Veri Toplama Araçları.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Alevilik Nedir?.....	9
2.2. Aleviliğin Tarihi Gelişimi.....	13

2.3. Günümüz Türkiye’inde Alevilik.....	26
2.4. Çanakkale’de Alevilik.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMEN ALEVİLERİ VE ARAŞTIRMA ALANININ SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

3.1. Türkmenlik ve Tahtacılık Kavramları.....	31
3.2. Tahtacı Türkmenlerinin Tarihçesi, Yerleşim Yerleri ve Kazdağı’na Yayılım Süreçleri.....	33
3.3. Araştırma Alanı; Çanakkale/Bayramiç Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyü.....	35
3.3.1. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyünün Coğrafi Konumu ve Nüfusu.....	36
3.3.2. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyünün Tarihçesi ve Bağlı Olduğu Ocak..	37
3.3.3. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyünün Sosyo-Kültürel Yapısı.....	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOŞUBURNU TAHTACI TÜRKMENLERİ KÖYÜNDE DİNİ VE SOSYAL HAYAT

4.1. DİNİ İNANÇLAR.....	43
4.1.1. Allah’a İman.....	43
4.1.2. Peygamberlere, Meleklerle ve Kitaplara İman.....	44
4.1.3. Ahirete ve Kadere İman.....	45
4.1.4. Allah-Muhammed-Ali Anlayışı.....	47
4.1.5. Ehl-i Beyt Anlayışı.....	48
4.1.6. 12 İmamlar.....	48
4.1.7. Dört Kapı Kırk Makam.....	51
4.1.8. 3’ler, 5’ler, 7 Ulu Erenler, 14 Masum-u Paklar, 17 Kemerbestler, 40’lar.....	52
4.1.9. İkrar Vermek ve Yola Girmek.....	54

4.2. İBADETLER.....	55
4.2.1. Cem.....	55
4.2.2. Semah.....	64
4.2.3. Cemde 12 Hizmet Ve Anlamları.....	68
4.2.4. Dua.....	69
4.2.5. Niyaz.....	71
4.2.6. Nefes.....	73
4.2.7. Gülbenk.....	75
4.2.8. Oruç.....	75
4.2.9. Namaz Kılmama Nedenleri.....	76
4.3. İBADET YERLERİ.....	78
4.3.1. Evler.....	78
4.3.2. Cemevleri.....	79
4.3.3. Türbeler ve Yatırlar.....	81
4.3.4. Camiye Gitmeme Nedenleri.....	84
4.4. KUTSAL GÜN VE BAYRAMLAR.....	85
4.4.1. Perşembe (Cuma Akşamı/Cumağşamı).....	85
4.4.2. Ramazan Bayramı (Pişili Bayram).....	85
4.4.3. Kurban Bayramı.....	86
4.4.4. Hıdırellez Bayramı.....	87
4.4.5. Muharrem Orucu.....	91
4.4.6. Aşır Bayramı.....	93
4.5. DİNİ YAPI VE BİLGİNİN KAYNAĞI.....	93
4.5.1. Alevi Olabilmeyi Belirleyen Kriterler	93
4.5.2. Dedelik Kurumu.....	94
4.5.3. Musahip Olmak.....	95

4.5.4. Ocak Yapısı.....	96
4.5.5. Düşkün Olmak.....	96
4.6. SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPI.....	97
4.6.1. Doğumla İlgili Örf ve Adetler.....	97
4.6.2. 40 Uçurma.....	98
4.6.3. Çocuk Helvası.....	99
4.6.4. Çocuk Başı.....	101
4.6.5. Sünnet Düğünü.....	102
4.6.6. Evlilik.....	104
4.6.7. Kız İsteme-Kız Kaçırma.....	106
4.6.8. Söz-Nişan.....	107
4.6.9. Nikâh.....	108
4.6.10. Düğün.....	109
4.6.11. Kıyafetler.....	117
4.6.12. Kadınlara Özgü Kıyafetler.....	118
4.6.13. Erkeklerle Özgü Kıyafetler.....	132
4.6.14. Cenaze Törenleri ve Ölüm Sonrası İnanışları.....	134

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

5.1. İnanç Yapısıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	138
5.2. İbadet Yapısıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	139
5.3. Dini Yapıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	140
5.4. Kutsal Gün ve Bayramlarla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	141
5.5. Sosyal ve Kültürel Yapıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	142
SONUÇ	145

KAYNAKÇA.....	146
ÖZGEÇMİŞ.....	152

SİMGELER VE KISALTMALAR

- Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
Km. : Kilometre
K.v. : Kerremallahu Vechehu
R.a. : Radiyallahu Anh
S. : Sayı
S.a.v. : Sallallahu Aleyhi Vessellem
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
Vb. : Ve Benzeri
Vd. : Ve Diğerleri
K1- K2-K3... : Görüşme Yapılan Kişilerin İsim Vermeden Kodlanmış Halidir.

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel No	Görsel Adı	Sayfa No
Görsel 1:	Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyü	36
Görsel 2:	Koşuburnu Köyü Mezarlığında Bir Kazayağı Sembolü	39
Görsel 3:	Uyarılmak İçin Hazırlanan Delil	59
Görsel 4:	Meydan Kilimine/Döşeğine Yan Yatırılan Musahipler	63
Görsel 5:	Semah Dönen Çift	65
Görsel 6:	Semah Dönen Türkmenler	66
Görsel 7:	Niyaz Eden Kadın	71
Görsel 8:	Niyaz Eden Kadın Örneği	72
Görsel 9:	Düz Dede'de Dua Eden, Dilek Dileyen Kadın	82
Görsel 10:	Horoz Dede Ziyareti	83
Görsel 11:	Ocak ve Ateş Kültü	89
Görsel 12:	Sarık Dolanan ve Öbek Halinde Oturan Cemaat	89
Görsel 13:	Semah İçin Hazırlanan Türkmen Kadınları	90
Görsel 14:	Kepez Örneği	112
Görsel 15:	Kepez Gezdirmesi	113
Görsel 16:	Kız Evi ve Oğlan Evinin Bayrakları	114
Görsel 17:	Baş Bağlanan Gelin	117
Görsel 18:	Tahtacı Türkmen Kıyafetleri Önden Görünüş	119
Görsel 19:	Tahtacı Türkmen Kıyafetleri Arkadan Görünüş	120
Görsel 20:	Köynek	121
Görsel 21:	Könçek	122
Görsel 22:	Deyre	123
Görsel 23:	Önlük	124

Görsel 24: Çeşitli Şekil ve Desenli Kemerler	124
Görsel 25: Baş Bağlamada Kullanılan Kıyafetler	125
Görsel 26: Evli Kadın Başı	126
Görsel 27: Nişanlı Gelin Kız Başı	127
Görsel 28: Tahtacı Türkmen Gelini Duvağı: Bürümbe Önden Görünüm	128
Görsel 29: Tahtacı Türkmen Gelini Duvağı: Bürümbe Arkadan Görünüm	129
Görsel 30: Giyesi	130
Görsel 31: Büyüklerde Baş Bağlama Örneği	131
Görsel 32: Erkek Kıyafetleri	132
Görsel 33: Erkeklerde Delme Takımı ve Könçeği, Kadınlarda Deyre Örneği	133

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Metodolojisi

1.1.1.Araştırmanın Konusu

Ülkemizde din konusundaki bilgi yetersizliği Alevilik gerçeğinin neliğini ortaya koyma konusunda oldukça karmaşıktır. Bu karmaşıklıktan yola çıkarak ele alınan bu tezin konusuna yön veren ilk düşünce genel mahiyette Aleviliği anlamak ve yorumlamaktır. Yapılan çalışmalara baktığımızda son zamanlarda üzerine çalışma yapılan konuların başında Alevilik gelmektedir. Bu çalışmalar teorik olarak inanç ve ibadet boyutlarıyla ele alınıp pratikteki yönüyle oldukça eksik kalmaktadır. Pratikte günümüz Alevi insanı nerelerde yaşamaktadır? Yaşamını, dini ve sosyal hayatını nasıl sürdürmektedir? Hayat felsefesi ve dünya görüşleri nasıldır? Alevi insan ve gruplarına dair neler biliyoruz? Sünni İslâm'dan farklı olarak bu topluluklar neler yapıyorlar? Yine benzer olarak yapılan uygulamalar nelerdir? Alevi insanını ve toplumunu ne kadar tanıyoruz? Tüm bu problemlere cevap verebilecek araştırmaların varlığı şüphesiz bir ihtiyaçtır. Bugün geldiğimiz noktada dünyada olup bitenler karşısında Alevi Türkmen kimliklerdeki zenginlikleri, farklılıkları ve benzerlikleri anlamak ve yorumlamak konusundaki eksikliklerden yola çıktığım bu çalışma teorik ve pratik anlamda Kazdağı Tahtacı Türkmenleri üzerinedir.

Mevcut faktörler göz önünde bulundurularak araştırmanın konusunu; Çanakkale/Bayramiç/Koşuburnu Köyü'nde yaşayan ve kendilerini buldukları coğrafyadan hareketle Kazdağı Tahtacı Türkmen Alevileri olarak tanımlayan kimselerin güncel dinî kimliklerini, inanç, ibadet ve sosyal hayattaki tutum ve davranışlarını ampirik usullerle elde edilen veriler ışığında ortaya koyup analiz etmek oluşturmaktadır. Bu araştırma yaşanan dinî ve sosyal hayatı temel almak koşuluyla, Çanakkale/Bayramiç/Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri üzerine sosyolojik açıdan bakışı ve değerlendirmeyi kapsamaktadır. Araştırmaya konu olan Çanakkale ili Bayramiç ilçesi Koşuburnu köyü Anadolu medeniyetlerinin ortaya çıkardığı uzunca bir geçmişe sahip İslami referanslı dinî bir kültür örneğini oluşturmaktadır. Sahip olunan normlar, değerler, sosyal mekanizmalar, alevi gerçekler vb. burada da zorunlu sosyolojik gerçekler olarak kendini göstermektedir. Bu sosyolojik argümanlara dayanan araştırma; Çanakkale/Bayramiç/Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri köyünün kuramsal, kavramsal, ampirik ve pratikleri açısından açıklanmasına dayanmaktadır.

Türkiye’de bulunan Tahtacı Türkmenleri yaşadıkları coğrafyalarda farklı yaşam tarzlarına sahiptir. Çanakkale’nin Bayramiç ilçesinin Koşuburnu köyünde yaşayan Tahtacı Türkmenleri’nin ne tür dinî ve sosyal yaşam tarzına sahip oldukları asıl konuyu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra seçilen bu köy konum itibariyle diğer tahtacı köylerinin hemen hemen ortasında yer almaktadır. Aynı zamanda da dışarı göç vermediği için geleneksel yapısını ve iç dinamiklerini korumaktadır. Bu açıdan geçmişten günümüze dek bozulmadan getirdiği değerleri, normları, kültürü, dinî ve sosyal uygulamaları sayesinde çalışmaya konu olmuştur. Bu köyde yürütülen çalışmadan hareketle Çanakkale’de yaşayan diğer Tahtacı köyleri hakkında da fikir sahibi olunabilecektir. Çanakkale’deki diğer Tahtacı Türkmen köylerinin inançları, dini hizmetleri, uygulamaları, gelenek ve göreneklere hiç değişmeksizin Koşuburnu köyü ile aynıdır ve aynı şekilde uygulanmaktadır.

Bu çalışmada, Alevi kültürünün zengin dini ve sosyal hayatının yaşandığı Çanakkale ili Bayramiç ilçesi Koşuburnu köyü sınırları içinde yer alan Tahtacı Türkmenlerinin dinî inanç ve sosyal hayatları tüm yönleriyle Din Sosyolojisi açısından incelemeye, araştırılmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, sosyal olaylar olarak din olaylarını ele almak yoluyla, ele aldığım toplumun dinî ve sosyal hayatını, din ve toplumun karşılıklı ilişkilerini vasıflandırmak, karşılaştırmak ve açıklamaktır. Böylece ele aldığım toplumun dinî ve sosyal hayatındaki yeri ve önemini ortaya koymak, yani onun sosyolojik anlamını tespit etmek araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Diğer bir ifadeyle bu çalışmanın amacı; Çanakkale ili Bayramiç ilçesi Koşuburnu köyünde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin dinî inançları ve yaşam tarzları, Alevi inançlarına ve değerlerine bağlılıklarını görmektir. Bu köyden hareketle çevrede yaşayan diğer Tahtacı köylerini de dinsel ve sosyal yaşamları ile ekonomik, sosyal ve kültürel sosyolojik bir bakış açısıyla bilimsel yöntemlere uygun olarak analiz etmek amaçlanmıştır. Koşuburnu köyünden hareketle Çanakkale’deki diğer Tahtacı Türkmen köylerinin inançları, dinî hizmetleri, uygulamaları, gelenek ve göreneklere de anlaşılacaktır çünkü diğer köyler de hiç değişmeksizin aynılarını tüm yönleriyle uygulamaktadırlar. Koşuburnu köyünde halk inanışları ve eski Türk inanışları canlılıklarını kaybetmemiş bir köy topluluğunun bilimsel araştırma konusu olması orijinal bilgilerin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Alevilik ile ilgili çalışmaların gelenek, görenek, inanç ve değerler dikkate alınmadan yapılıyor

olması, bu konuda yapılan çalışmalarda doğru bilimsel sonuçlara varılmasını engellemektedir. Bu engeller dikkate alınarak objektif olarak, realitede yaşandığı şekilde aktardığımız çalışmamızın hem bilime hem de coğrafyada yaşayan halka hizmet yönünden faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu faydalar aynı zamanda çalışmamızın önemini de teşkil etmektedir. Çanakkale/Bayramiç/Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinin, dinî inanç ve sosyal hayatlarının doğru ve objektif biçimde ortaya konulabilmesi için bu alan araştırması çalışması son derece önem taşımaktadır.

Uygulamalı olarak yürütülen çalışmaların önemi göz önünde tutularak saha/alan araştırması yapmayı uygun bulduk. Sahada yürütülen çalışmalar bize yaşanan inanç, ibadet, kültür, örf-adet, anane, sosyal ilişkiler gibi unsurları daha gerçekçi şekilde yansıtacaktır. Buradan hareketle Çanakkale/Bayramiç/Koşuburnu Köyü Tahtacı Türkmenler’inde Dinî ve Sosyal Hayat adlı bu çalışmayı gerçekleştirmeyi gerekli bulduk. Bu çalışmada Çanakkale/Bayramiç/Koşuburnu Köyü Tahtacı Türkmen Alevileri’nde dinî ve sosyal hayat ele alınmıştır.

Yaşadığımız çağ, hızlı ve köklü değişimlerin yaşandığı, toplumların doğasının radikal olarak dönüşüme uğradığı bir çağdır. Bu radikal değişimler dinî ve sosyo-kültürel alanlarda da mevcuttur. Alevilerce bu durumun sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi için kendilerini Alevi olarak tanımlayan insanların inanç, ibadet ve sosyal hayat ilgili hususlarda nasıl yol aldıklarını bilmeleri önem arz etmektedir. Ülkemizde makro ve mikro düzeyde yapılan sosyolojik araştırmalar Türk toplumunun gelişim ve değişimini ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırma da Türk toplumunun bir gerçeği olan Aleviliği Çanakkale/Bayramiç/Koşuburnu Köyü Tahtacı Türkmenleri örneğinden hareketle inanç, ibadet, sosyal ve kültürel hayatta meydana gelen gelişimi ve değişimi kendi doğal ortamı içerisinde anlamayı ve açıklamayı amaç edinmiştir. Son yıllarda ampirik usulle yapılan din sosyolojisi çalışmaları alandaki boşluğu doldurmaya gayret etmektedir. Ancak bu konuda yeni araştırmalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmamızın amaçlarından biri Din Sosyolojisi ve literatürüne katkı sağlamaktır. Yapılan çalışma bölgeye hizmet özelliği taşıması açısından da önemlidir.

Kısaca bu araştırmada, Tahtacı Türkmen kimliğini taşıyan insanların inanç, ibadet ve sosyal hayatlarını tüm şeffaflığıyla irdelemek, Çanakkale/ Bayramiç/Koşuburnu Köyü Tahtacı Türkmenleri köyünde ikamet eden Alevilerin dinî ve sosyal hayatlarının sosyolojik ve bilimsel bir tasvirini yapmak amaçlanmıştır.

1.1.3.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veriler alan yazın incelemesi ile elde edilmeye başlanmıştır. Nitel verilerin analizi için; tematik bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verileri kodlamak ve yorumlamak aşamalarını kapsayan betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında YÖK ana sayfasından ulaşılan Ulusal Tez Merkezi'ndeki basit tarama seçeneği ile "Alevilik" anahtar kelimesinde geçen tezlere ulaşılmıştır. Bu konudaki tezler incelenerek bu araştırılmaya başlanmıştır. İncelenen tezler konusunda Çanakkale ili Bayramiç ilçesi Koşuburnu köyüne yönelik bir çalışma bulunamamıştır. Teorik bölümün hazırlanmasında dolaylı gözlem tekniğinden yararlanılmış olup konumuzla ilgili tarihi bilgi arz eden kaynaklar taranmıştır. Bu gözlem şimdiye kadar konuyla ilgili yapılmış çalışmalara; kitaplara, dergilere, sözlüklere, internete vb. şeylere dayanmaktadır. Bunun yanı sıra bu araştırma bir saha çalışmasıdır. Saha çalışması, sosyal bilimler metoduna göre toplumların buldukları coğrafya içerisinde incelenmesidir. Araştırma alanı Çanakkale iline bağlı Bayramiç ilçesinin Alevi/Tahtacı Türkmen geleneğine bağlı olan Koşuburnu köyüdür. Koşuburnu köyünün araştırma alanı olma nedeni Alevi/Tahtacı Türkmen geleneğine sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Aynı zamanda Koşuburnu köyü dinî, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla Çanakkale Alevi/Tahtacı Türkmenliği için de bir örnektir. Koşuburnu köyünün araştırma alanı seçilmesinin nedenleri olarak; araştırmacının lisans tezinde "Çanakkale'de Alevilik" konusunu çalışmış olması, Koşuburnu köyünün inanç ve pratikleri açısından örnek teşkil edebilecek özelliklere sahip olması sayılabilir.

Bu araştırmada aynı zamanda kaynak tarama, gözlem, mülakat/görüşme teknikleri kullanılmıştır. Bu teknikleri açacak olursak; gözlem kendiliğinden meydana gelen olayların doğal ortamında incelenmesidir. Çalışmada bulguların elde edilmesi için gözlem tekniği olmazsa olmazdır. Çalışmada gözlem tekniklerinden katılımcı gözlem tekniği kullanılmıştır. Bu teknikle araştırmacı gözlem yapması gereken olaya doğrudan katılarak gözlemde bulunur ve katıldığı toplumun doğal bir üyesi kabul edilir. Bu sayede doğal ortamdaki veriler araştırmacı tarafından daha iyi gözlemlenme fırsatı bulacaktır. Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme/mülakat tekniği kullanılmıştır. Alevilik genel mahiyetinde kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarıldığı için elde verilerin de sözlü olarak alınmasının daha uygun olacağı fikrinden hareketle derinlemesine görüşme/mülakat tekniği uygulanmıştır. Araştırmada nitel bir teknik olan derinlemesine görüşme/mülakat için tezin

ana kapsamı çerçevesinde sahada, yöre insanlarının değişik katmanından olanlarına sorular sorulmuş ve katılımcıların kaydedilebilen cevapları kaydedilmiştir. Kaydedilemeyenlerin de notları alınmıştır. İlgili konularda izin alınarak fotoğraf ve videolar çekilmiştir. Mülakat/görüşme tekniği araştırmacının bizzat sahadaki kişilerle görüşüp bilgi toplamasıdır. Mülakat/görüşme yaparken topluluğa karışarak her şeyi yerinde incelemeye çalıştık. Yeri geldiğinde düğünlere, bayramlara, cemlere, ibadetlere vb. etkinliklere katıldık. Elde edilen verileri olabildiğince objektif olarak değerlendirmeye çalıştık.

Saha çalışmalarının hazırlanmasında gerçekleştirilen diğer yöntem doğrudan gözlem tekniğidir. Bu teknik sayesinde konuyla ilgili yapılan uygulamalar birebir yerinde yaşanarak değerlendirilmiştir. Dinî günlere, bayramlara, düğünlere, cem ibadetlerine katılım ilgili tarihlerde bizzat araştırmacı tarafından sağlanmıştır. İlgili gün içerisinde gerçekleştirilen bu katılım sayesinde dinî ve sosyal alandaki uygulamalar gerçekliğinden ödün vermeden, doğal ortamında gözlemlenmiş olup anlama, yorumlama, karşılaştırma imkânı bulmuştur.

Bunun yanı sıra anlama, hermeneutik (yorumlama), karşılaştırma gibi teknikler de kullanılmıştır. Tezdeki bilgilerin anlamlandırılması, yorumlanması, karşılaştırılması hem teorik hem de pratik açıdan gereklidir. Kültürü, tarihi, kişisel deneyimleri, dinî ve toplumsal yapı gibi birçok unsuru doğru bir şekilde anlamak, konular arasında bütünlüğü sağlamak, benzer ve farklı yönleri ortaya koymak amacıyla bu tekniklerden yararlanılmıştır.

1.1.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmalar genel olarak belirli konuları, kendi muhtevası çerçevesinde ortaya koymak üzere yapılmaktadır. Bu muhtevaya iki şekilde ulaşmak mümkündür. Birincisi araştırma evreninin tamamı üzerinde gözlemde bulunmaktır. İkincisi ise, evrenden temsili bir kısım seçilmesi ve onun üzerinden görüşme yürütülmesiyle yapılmaktadır. Bu sayede genel kanaatlere ulaşılmaktadır. Bilimsel araştırmalarda evren üzerinde araştırma yapmak çok zahmetli olacağından, gerekli gereksiz bilgi yığını içinde çırpınmak yerine evrenden ana kitleyi temsil eden bir kısım seçilir. Evreni temsil edecek örneklem seçimi tüm çalışmayı yönlendireceğinden evreni iyi tanımak, hakkında geniş bilgi sahibi olmak önemlidir. Bütünün parçalara ayrılması ve bu parçalardan bütünü temsil eden kısmın seçilmesi bütünün iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Araştırmada evreni yansıtılabilecek nitelikte bir örneklem oluşturulmuştur. Örneklem oluşturulurken bütünü temsil etme yeteneği olan kişilerin seçilmesine dikkat edilmiştir.

Araştırma evreni, bilgi elde etmek üzere, üzerinde gözlem yapılacak sosyal hayat alanları üzerinde yaşayanları kapsamaktadır. Alevilik konulu bu araştırmada; Çanakkale ili, Bayramiç ilçesine bağlı yerleşim birimi olan, Alevi yerleşimi ele alınmıştır. Bu yer Koşuburnu Köyü olarak seçilmiştir. Söz konusu yerleşim birimlerindeki hane sayısı göz önüne alınarak örneklem grubu tespit edilmiştir. Derinlemesine görüşme/mülakat yöntemi uygulanmıştır. Verilen yanıtlar yerleşim bölgesi dikkate alınarak değerlendirilmeye alınmıştır. Öncelikli olarak, araştırma evreninde mülakat uygulaması için yapılan ön araştırma esnasında, resmi belgelerin göstergelerinden ziyade, başta yerel yöneticiler ve yerleşmenin ileri gelenleri aracılığı ile yapılan genel nüfusu ve hane sayısına dayanılarak örnekleme katılacak kişi sayısı belirlenmiştir.

Koşuburnu köyü sınırları içerisinde yaşayan kişi sayısı 352'dir. Bu sayı kadınlarda 174, erkeklerde 178'dir. Örneklem grubunda köyü temsil edeceğine inandığımız tecrübe sahibi 40 kişi ile mülakat yaparak verileri objektif bir şekilde yorumladığımızı inanıyoruz. Kadınlarda 23, erkeklerde 17 kişiden yanıt alınmış ve 18-64+ yaş arasında kadın ve erkeğe mülakat uygulanmıştır. Ayrıca da çocuklar ebeveynlerinden izin alınarak fotoğraflanmıştır. Bu planlamanın temel amacı, mevcut olan yaş ve cinsiyete göre örneklemin homojen dağılımını yapmaktan ibarettir.

Bireylerin hangi eğitim düzeyinde, ne işle uğraştığı ve ne kadar gelire sahip olduğunu belirlemeye yönelik ön girişim gereğinden fazla ayrıntı getireceğinden bu kısım mülakat sorularına verilen yanıtlar çerçevesinde değerlendirmeye uygun bulunmuştur.

Mülakata katılan bireylerin eleştirileri olmasına rağmen mülakata katılan birçok kişi bunun iyi zamanlanmış bir çalışma olduğunu, bir an önce bitirilerek literatüre katkı sağlayacağını umarak destek vermişlerdir. Hiçbir kimse, mülakata katılmaya zorlanmamış, mülakatın amacı, muhtevası anlatıldıktan sonra katılıp katılmamakta serbest oldukları belirtilmiştir. Mülakata katılanlara, istedikleri kadar süre verilmiştir. Soruların tarafıma okunarak cevapların alınması bire bir ilgilenme olanağı sağlamıştır. Hedeflenen mülakat çalışmasındaki soruların, samimiyetle ve objektif olarak cevaplandırıldığı inancından hareketle, araştırmada kullanılabilir olduğu düşüncesi araştırmacı tarafından tüm yönleriyle kabul görmüştür.

1.1.5. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada dini davranış ve sosyal hayat sosyolojik boyutlarda ele alınarak incelenmiştir. Bilindiği gibi bu tür nitel araştırmalar ve bu tür çalışmalarda; genellikle

gözlem, görüşme, anket ve kaynak tarama vb. veri toplama tekniği kullanılmaktadır. Bu çalışmada da elde edilen bilgiler, derinlemesine görüşme/mülakat tekniği kullanımından ortaya çıkan verilerden oluşmaktadır. Bu nedenle konu, gözlem tekniği yanında, davranışsal yaklaşımla ve alan araştırması kapsamında yüz yüze derinlemesine görüşme/mülakat uygulama tekniği ile ele alınmıştır. Uygulanan tekniğin bazı eksikleri bulunmasına karşın (görüşülenlerden doğru bilgi alınmaması, eksik bilgi alınması ihtimali) mevcut alanda, daha iyi bir teknik ya da yol (zamana ve diğer imkânlarla bağlı olarak) da bulunamamıştır.

Çalışma için gerekli veriler nitel düzeyde toplanmıştır. Teorik çerçevenin oluşturulmasında verilere doğrudan ulaşma kolaylığı açısından dokümantasyon tekniği kullanılmıştır. Diğer yandan derinlemesine görüşme tekniği kullanılan çalışmada sahada olmak ve kişilerin güvenlerini kazanmak zaman alıcı bir unsur olsa da bu durum rahatlıkla tamamlanmıştır. Sahadaki verilerin toplanması için araştırmaya gönüllü katılanlara bilgi alınacak konuyla alakalı sorular hazırlanıp uygulanmış ve derinlemesine yapılan görüşmeler yoluyla veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Derinlemesine görüşme/mülakat tekniğinin seçiminde bu tekniğin uygulanma kolaylığı ve karşıdaki kişiye rahat cevaplama imkânı sağlaması gibi özellikleri etkili olmaktadır. Bireylerin inanç, ibadet ve sosyal hayatlarıyla ilgili sergilediği tutum ve davranışlar gözlenip yorumlanmıştır.

Derinlemesine görüşmeler farklı meslek gruplarından farklı eğitim seviyelerinden insanlarla yapılmıştır. Toplumun kanaat önderleri olan “Dede”lerle yapılan görüşmeler daha ayrıntılı olmuştur. Araştırma içerisinde yapılan mülakatlar değerlendirilirken isim vermeden kişi ne dediyse doğrudan aktarılmıştır. Görüşülen kişinin yaşı, ekonomik durumu, mesleği gibi kişisel bilgileri ayrıca aktarılmamıştır. İfade edildiği üzere derinlemesine görüşmelerin tamamını kaydetmek istedik fakat bazı kişilerden izin alamadık. Bu katılımcıların sorulara vermiş oldukları cevaplar yazılmış, yorumlanmış ya da gözlem olarak kullanılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler zaman zaman üç dört saati bulmuştur. Bazen konu sohbet havası içerisinde konuşulmuş bazen de direkt soru-cevap tekniği ile devam edilmiştir. Bazı noktalarda da yeterli verinin alınamayacağına kanaat getirilip kısa tutulmuştur.

Derinlemesine görüşmelerde başlangıçta sınırlama yapılmamıştır. Fakat aynı bilginin aynı cevaplarla tekrar tekrar dile getirilmesi halinde de görüşmeler sonlandırılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen kayıtlar ve yazılar daha sonra araştırmacı tarafından tek tek incelenmiş ve içeriği değiştirilmeden kullanılmıştır. Yörede kanaat önderi bir “dede” bulunmadığı için inanç ve ibadetler olduğunda dışarıdan gelen dedeler ile görüşülmüştür.

Yapılan görüşmelerde derinlemesine görüşme/mülakat tekniğinin yapısı gereği belirli yerlerde belirli bir soru silsilesi takip edilmemiştir. Konunun gidişatına göre sorular yönlendirilmiştir.

Derinlemesine görüşmelerde katılımcı ve araştırmacı arasında aktif bir diyalogun olmasına dikkat edilmiştir. Bu çerçevede görüşmelerde kişilerin deneyimleri araştırmacıya oldukça fayda sağlamıştır. Bunun yanında gözlem amacıyla yöre insanları ve aileler sıkça ziyaret edilmiştir. Bu gözlemlerden elde edilen veriler bulgular ve yorum bölümünde değerlendirilmiştir. Doğru gözlem ve analizler yapabilmek için ön yargılardan uzak durulmuştur. Sahadan toplanan veriler araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma öncesinde bu araştırmanın neden yapıldığı anlatılmıştır. Muhabata düşünmesi için gerekli yerlerde zaman tanınmıştır. Böylelikle evreni temsil eden örneklem grubu bu tezde araştırmacı tarafından tarafımıza sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Alevilik Nedir?

Anadolu’da ilk çağlardan bu yana birçok uygarlık ve medeniyet birbirleriyle etkileşim içinde yaşamıştır. Etkileşimlerden doğan maddi ve manevi kültür unsurları izlerini din, dil, tarih, coğrafya, arkeoloji, sosyoloji, etimoloji, sanat, edebiyat gibi çok sayıda alanda göstermektedir. Bu alanlarda çeşitli yönleriyle farklı farklı uzmanlık alanlarında çalışmalar yürütülmekte, araştırmalar gündem güne şekil değiştirmekte ve çok farklı boyutlara ulaşmaktadır. Başta sosyoloji olmak üzere inançları, ibadetleri, normları, değerleri, kültürel motifleri, sosyal ve toplumsal yapısı merak konusu olan Alevilik hakkında araştırmalar yapılan, üzerine tartışılan kavramlardan biridir. Oldukça revaçta olan Aleviliğin literatürde kazanmış olduğu birden çok tanım vardır. Tanım çeşitliliğinin sebepleri olarak Aleviliğin sözlü olarak devam etmesi, yazılı kaynakların sınırlı olması, tarihsel süreç içerisinde geniş bir coğrafi alana yayılması, geçmişte yaşanan kimlik sorunlarının getirdiği takkiyye (kendini ve inancını gizlemek) geleneği, Aleviliğin kendine özgü özelliklerine karşı oluşan önyargılar, yürütülen çalışmalardaki sistemsiz ve tutarsız bilgiler vb. sebepler gösterilebilir. Yaşanan bu anlam kargaşasına çözüm olması açısından “Alevilik” ve “Alevi” terimleri “Alevilik nedir?” sorusuna verilen cevaplarla analiz edilmeye çalışılacaktır. Bir kavramı tüm boyutlarıyla, tüm ayrıntısına kadar bilmek için önce ne olduğunu bilmek gerekmektedir.

Sözlük anlamıyla Alevilik, halife Ali yanlısı olma durumudur. Aleviliğe bağlı kimselere de Alevi denmektedir (Türk Dil Kurumu, 2005: 45). Alevi kelimesi Arapça bir kelime olup “Hz. Ali (k.v.) soyunda gelenler”, “Hz. Ali’ye mensup olanlar”, “Hz. Ali’ye ait” ve “Hz. Ali yanlısı” anlamlarında kullanılmaktadır. Alevi kavramının İslamiyet’te en sık kullanılan anlamı “Ali soyundan gelenler”dir (Yazıcı, 2014; 53). Hz. Ali’nin birinci imam ve halife olduğunu kabul edip, onun yoluna bağlı olmak ise Alevilik olarak tanımlanmaktadır (Noyan, 2006: 143-149). Aleviliğin bir yol olduğunu görüşme yapılan Alevi Dedesi şöyle dile getiriyor:

Alevilik hakkında herkes ayrı bişeyler söylüyü. Alevilik yoldur yani bir taraftar Ali taraftarı olmaktır. Ali’siz Alevilik diyenler de var. Alisiz Alevilik olamaz mümkün değil çünkü Hz. Ali öldükten sonra haklıyla haksızın ayrıştırma dönemini yaşamış insanlar. Yani Ali taraftarıyız biz, Ali’nin taraftarı olan Aleviler. Biz de Tahtacıyız ama onun yolunu seçmişiz. Din diyenler var Aleviliğe. Din olsa zaten ayrı bir peygamberi olur. Allah-Muhammed-Ali her

zaman ön plandadır. Dualarımıza da bu üçlemeyle başlarız. Önce Allah sonra Muhammed sonra Ali gelir (K-23, Kişisel Görüşme, 11 Mayıs 2023).

Bu doğrultuda “Hz. Ali’nin yolu nedir?” sorusu karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali’nin yolu Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yolunun ta kendisidir. Hz. Muhammed’in davranış, düşünce, yaşayış, inanç, ibadet biçimlerini yakından görüp, benimseyen Hz. Ali onun yolundan gitmiştir. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere Aleviler Müslüman bir toplumdur. Kişisel olarak başka dinleri benimseyen, kimlik ve aidiyetini başka dinlerde arayanlar elbette mevcuttur ancak burada yapılmak istenen Aleviliğin genel manada kazandığı formdur. Bu paragrafı Pir Sultan Abdal’ın şu dizeleriyle özetleyelim:

Yol içinde yol ararsan
Yol Muhammed Ali’nindir
Yetmiş iki dil içinde
Dil Muhammed Ali’nindir.

Anadolu’da ve Türkler arasında Hz. Ali yanlısı olmak, ona sonsuz bir sevgiyle bağlanmak Ehl-i Beyt olarak da adlandırılmaktadır. Ehl-i Beyt ev ahalisi, Hz. Muhammed’in ev ahalisi için kullanılan bir terimdir. Hz. Ali, Hz. Muhammed ve Hz. Hatice’nin evinde yaşadığı için Ehl-i Beyt kabul edilir. Hz. Ali’nin çocukları ve ev halkı için de bu terim kullanılmaktadır. Bu sebeple Alevilik Ehl-i Beyt’e duyulan sevgidir (Bahar ve Boray, 2015: 32).

Alevilik; birinci İmam Hz. Ali’nin tarafını tutan insanların dünya görüşü olarak tanımlanabilir. Buna, yalın biçimiyle, Ali Partisi, dar anlamıyla “Ali evilik” “Ali evinden olanlar”, “Ali evinin yanında olanlar” denmektedir. Bazı yorumlara göre bu ad “alev” ile ilgilidir. Ancak bu sözcüğünün aslı, “Ali soyu” anlamına gelen “Alavi”den türemiştir (Zelyut, 1998: 19).

Alevilik kelimesi Kürtçe “Alev” kökünden gelmektedir. Eski Türkçe’de “i” sesi “-lı-li” ve “-cı,-ci” ekine karşılıktır. Alevilerde ocak, ateş ve kül kutsal kabul edilmektedir ve kökeni Zerdüştlük dinine dayanmaktadır. Alevi kelimesi bu manada ışığı, aydınlığı temsil etmektedir. Işık Hak’tır, delildir, چراغdır, mumdur, aydınlanmadır. Aleviliğin bazı yörelerinde (Çukurova, Akdeniz vd. yöreler) Kızılbaş olarak adlandırılması ateşin ve alevinin rengi olan kırmızı renkten gelmesidir (Yazıcı, 2014: 52).

Yukarıda bahsedilen etimolojik tahlillerden hareketle Alevilik “Hz. Ali’yi sevmek, ona bağlı olmak” demektir. Hak-Muhammed-Ali yolunda Aleviliğin koşullarını yerine

getiren kişilere Alevi denmektedir. Alevi teriminin ortaya çıkışı kelime anlamından anlaşılacağı üzere Hz. Ali zamanına kadar uzanmaktadır. İslamiyet'in içerisinde ortaya çıkmış siyasi bir tavrın ürünüdür. Üçüncü halife Hz. Osman'ın öldürülmesi sonucu kimin halife olması gerektiği konusunda yaşanan fikir ayrılıkları ilk Müslümanlar arasında tartışmalara yol açmıştır. Hz. Ali halife olsun diyenler el-Aleviyye (Ali yanlısı), karşıt görüşlü gruplara ise el-Ömeriyye, el-Osmaniyye (Ömer ve Osman yanlıları) denmiştir. Çıkan sonuca göre Alevi terimi Hz. Ali yanlılarından oluşan siyasi görüş topluluğunu ifade etmektedir (Yıldız, 2004: 20). Belli bir topluluğun görüşlerini dile getiren bir kavram olarak anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle İslam coğrafyasında Hz. Muhammed'den sonra devlet başkanlığına Allah ve Hz. Peygamber tarafından tayin edildiğine inanılan, imamlığın kıyamete kadar Fatıma tarafından gelen soydan olacağına inanan toplulukların ortak adı Alevi olmuştur. Alevilik bu anlamda sadece Hz. Ali'yi ve Ehl-i Beyt'i sevmek değil, aynı zamanda belli inançlara sahip olmayı, insaniyet kurallarına uymayı da gerektirmektedir.

Bugün Alevilik denilince bahsedilen tanımlardan farklı olarak yapılan tanımlar mevcuttur. Alevilik bir yaşayış biçimi, bir yaşama kuralıdır. Bu tanım İslam dininin Anadolu tasavvuf felsefesinde yorumlanmasıyla ortaya çıkmış şifahi bir geleneğe dayanan tanımdır. Bu tanım Alevilerin kimliklerini tanımlamasında zıt görünüş ve düşüncelerin oluşması için sosyolojik bir zemin hazırlamaktadır. Başka bir deyişle Alevilik İslam dininin hâkim kültürleri, siyasi şartları içinde yoğrulmuş bir yorumudur. Merkezi bir sistematiklik üzerine kurulamadığı için, çeşitli bölgelerde gözden irak yaşanıldığı için dışlanmışlığın etkisiyle insanca varlığını sürdürme çabaları Aleviliğe tasavvufi yorumlar dışında felsefi yorumlar da kazandırmıştır (Güngör, 2007: 45). Yaşama biçiminin kendine has felsefesi vardır. Bu felsefeyi anlamadan Aleviliği anlamak da mümkün değildir. O yüzden felsefi olarak Aleviliğe bakalım.

“Alevilik Âdemden beri gelen genetik bir özdür, bir olgudur. Alevilik Hak yolcuğunda insan-ı Kâmil olma yoludur, kemalete ermektir. Bunun için de eline, diline, beline sahip olunmalıdır” (K-14, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2023). Temel olarak Alevilik insan-ı kâmil olmaktır. Bu da Hak ile kişi arasındaki köprüdür. İnsanın yaratana ulaşması, hakikati araması, hakikat yolunda kendini eritmesidir. Çünkü ancak insanı-kâmil olmayı başaran kişi Hakk'a ulaşır. Bu da hakikat yolunda yol almayı, bu yolculuğun gerekliklerini yerine getirmeyi amaçlar. Hakikate ulaşmak insanın kendinde taşıdığı öz benliğini, aklını, kalbini terbiye etmesiyle mümkündür. İnsan gönlü Hakk'ın evidir. Gönül “dört kapı, kırk

makam” ile kendini eritir. Dört kapı, kırk makam özünde insanın eğitimden geçerek olgunlaşmasıdır. Dört kapı Hak yolunda yürüyen insanın manevi yolculuğu, kırk makam ise dört kapıya bağlı manevi alt aşamalardır. Bu konuya ilgili bölümünde detaylıca değinilmiştir. Dört kapı kırk makam insan için insan-ı kâmile giden yoldur. Bu yolculuk iyi, güzel olmaya yönelik nefis mücadelesini ve davranış bütünlüğünü ifade eder. Eline sahip ol; hırsızlık yapma, çalma, çırpma, alın teriyle kazan. Diline sahip ol; yalan konuşma, kırıncı ve kötü söz söyleyip kalp kırma. Beline sahip ol; kimsenin namusuna göz dikme. Bu üçünü yerine getirmekle Hz. Peygamber ve Hz. Ali izinden gidilerek hem örnek bir toplum oluşturulur hem de Hakk’a ulaşılmaya çalışılır. Alevilik felsefesinde Hak için yaşamak, topluma adanmak esastır. Bu döngüde insan Hakk’a, topluma ve kendisine hizmet eder.

Alevilik İran, Arap, Helen ve eski Türk düşünce ve inanışlarının bir birleşimidir. İran’dan insan-ı kâmil olma teorisi, Arabistan’dan Muhammed ve Ali teorisi gelmiştir. Anadolu Aleviliği, tek bir dinin kurallarına bağlı kalmayıp birçok dinin, inancın yaşama biçimleriyle oluşan geniş bir dünya görüşüdür (Coşkun, 2001: 12). Anadolu’da Aleviyye, Aleviyyün, Bektaşilik, Kızılbaşlık, Çepnilik, Tahtacılık gibi isimlerle adlandırılan Alevilik varlığını devam ettirmektedir.

Tarih boyunca Alevilik birbirinden farklı aynı zamanda da birbiriyle ilintili olarak Bektaşilik, Kızılbaşlık, Tahtacılık gibi kavramlarla adlandırılmıştır. Bu kavramların bazıları Alevi toplumlarında kullanılmış bazıları ise muhalifleri açısından Alevileri ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kavramların bir kısmı araştırma alanımızda ve günümüzde de kullanılmaktadır. Genelden özele tarih boyunca kullanılmış olan kavramların bazılarını incelemek Aleviliği anlamak açısından yararlı olacaktır.

Alevi topluluklarını ifade etmek için kullanılan kavramların başında Kızılbaşlık gelmektedir. Kızılbaşlık kavramı Aleviliğe verilmiş olan en eski isimdir. Şuan kullanılmakta olan Alevilik kavramı eski kaynaklarda kullanılmamıştır. Kızılbaş kavramı X. yüzyılda İslamiyet’in kabul edilmeye başlamasıyla kendine has geleneklere sahip konargöçer Türkmen oymakları için kullanılan bir kavramdır. Adını bir baş giysisi olan kızıl börtkten almıştır. Başlarda bütün Türkmen oymakları kızıl börtk giymişlerdir. Yaygın İslamî anlayışa mensup olduklarında ise kızıl börtk giymeyi bırakmışlardır. XV. yüzyılın ikinci yarısında Safevi yandaşlarını belirtmesi amacıyla; Safevi Devleti’nin kurucusu Şah İsmail’in babası Şeyh Haydar oluşturduğu taraftar kitlesine, kendilerini diğer oymaklardan ayırmak için on iki imamı temsil eden on iki dilimli kırmızı börtk giydirmiş ve bu kitleler zaman içinde

Kızılbaş diye anılmıştır. Özetle kızıl renkteki başlığı taşıyan ilk Safevi yandaşları Kızılbaş olarak adlandırılmıştır (Mélíhoff, 1993: 54).

Bektaşîlik kavramı adını Hacı Bektaş Veli'den almıştır ve Hz. Ali'ye ve on iki imama bağlı bir tarikat olarak kurulmuştur. XIII. Yüzyıl başlarında Horasan'dan Pir Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'ya getirilerek temelleri atılan ve Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den sonra XVI. Yüzyılda Balım Sultan tarafından kurulan Alevi tarikatıdır. Bektaşîlik Alevi tarikatı olması sebebiyle Anadolu'daki Aleviliğin diğer bir adı olarak kabul edilmiştir. Bir anlamda da Alevilik genel bir adı, Bektaşîlik ise bir zümre içinde kurulmuş tarikatı ifade etmektedir (Eröz, 1990: 52-61).

Anadolu Alevilerine verilen bir diğer isim de Tahtacıdır. Tahtacılar göç ettikleri yüksek yerlerde ağaç kesen, tahta biçen ve kereste işleriyle uğraşan Alevileri ifade eder. Anadolu'da, başlıca Antalya, Adana, Maraş, Mersin, Burdur, Isparta, Denizli, Muğla, Aydın, İzmir, Balıkesir ve Çanakkale gibi ormanlık bölgelerde, hayatlarını göçebe olarak ağaç kesmek, dikmek ve biçmekle geçiren Anadolu zümreleri Tahtacı olarak nitelendirilmiştir. Ancak günümüze baktığımızda ağaç kesme, biçmek işlevini kaybetmiştir ve Tahtacılar başka başka işlere yönelmişlerdir (Dalkıran, 2002: 101).

Yukarıda değinilmiş olan Alevilik, Kızılbaşlık ve Bektaşîlik kavramları Aleviliğin tarihi gelişimi içerisinde benzer ve farklı yönleriyle, ayrıştıkları ve birleştikleri noktalarla daha detaylı değerlendirilmiştir.

2.2. Aleviliğin Tarihi Gelişimi

Bulunduğu bölgelere ve dönemlere göre birçok farklı isimle anılan ve günümüzde daha çok Alevilik diye anılan sosyo-kültürel yapı uzun bir tarihî geçmişe sahiptir. Bu tarihî süreç İslamiyet'le beraber başlamış ve göçebe Türklerin Müslüman olmasıyla devam etmiştir. Çeşitli olaylarla belirginleşme dönemlerine sahiptir. Belirginleşme dönemlerine değinerek Alevi tarihi aktarmaya çalışalım.

Aleviliğin belirtileri Hz. Muhammed'in vefatından sonra yaşanan gelişmelere dayanmaktadır. Hz. Muhammed'in vefatı sonrasında kimin halife olacağı sorunu ortaya çıkmıştı. Hz. Muhammed sağlığında birçok kez Hz. Ali'nin halife olacağını vurgulamıştı. Hz. Muhammed Veda Haccı dönüşünde (632) Gadîru Hum denilen yerde beraberindeki Müslümanlarla konaklıyordu. Bu sırada şu ayet indi: “Ey peygamber Sana Rabbinden indirilen emri bildir ve eğer bu tebliği yerine getirmezsen, O'nun elçiliğini yapmamış olursun

ve Allah seni insanlardan korur, şüphe yok ki Allah, kâfir olan kavme doğru yola gitmek hususunda başarı vermez" (Mâide Suresi, 67. ayet).

Hiz. Muhammed Kur'an-ı Kerim'in bu ayetine uyarak, İmam-ı Ali'yi müminlerin başkanı olarak ilan etmek üzere orada bulunan 124 bin Müslüman'ın önünde bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında kendisinden sonra Hiz. Ali'nin Müslümanlara önder yani halife tayin olduğunu ifade etmişti. Aralarında İkinci Halife Ömer'in de bulunduğu Müslümanlar bundan dolayı Hiz. Ali'yi kutlamışlardı. Ölmeden önce Hiz. Muhammed "Bana bir kâğıt, bir kalem getirin de size bir yazı (vasiyet) yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa düşmeyesiniz." buyurmuş ancak Hiz. Peygamber vasiyetini yazamadan vefat etmişti. Daha sonra Hiz. Ali ve diğer aile üyeleri Peygamberin defin işleriyle uğraşırken, Ebu Bekir ve Ömer'in de aralarında bulunduğu ensar ve muhacirin ileri gelenleri iktidar kavgasına başlamışlardı. Bu mücadele Ebu Bekir'in halife olması ile sonuçlanmıştı. Müslümanların büyük çoğunluğu (Selmân-ı Farisi, Mikdad, Ammar, Ebû Zer gibi ünlü sahabeler...) ile İmam-ı Ali ve Hazreti Fatıma, halife Ebu Bekir'e biat etmediler (Yaman, 2011: 27-35).

Daha sonra Ömer ve Osman halife olmuşlardır. Sonuç olarak bu üç kişinin halifelikleri, Peygamberin Ehl-i Beyt'ine rağmen gerçekleşmiş, bu nedenle yüzyıllardır tartışılan bir konu olmuştur. Ömer'in halifelik dönemi (M.S. 634-644) genelde fetihlerle geçmiştir ve ölümü azatlı bir köle tarafından olmuştur. Ömer ölmeden önce, kendisinden sonraki halifenin seçimini şûra'ya bırakmıştı. Bunun üzerine toplanan şûra, Osman'ı halifeliğe seçmiştir. Osman'ı halifelik dönemi (M.S. 644-656) bölünmelerin, karışıklıkların gün yüzüne çıktığı dönem olmuştur. Halife Osman'ın yönetiminde akrabalarına, yani Emevi ailesine gösterdiği aşırı yakınlık ve valiliklere onları tayin etmesi gibi etkenler ona karşı yoğun bir hoşnutsuzluk duyulmasına sebep olmuştur. Mısır, Basra ve Kûfe'den yola çıkan gruplar Halife Osman'ın evini kuşatarak onu öldürmüşlerdir (Yaman, 2011: 61-62).

Osman'ın öldürülmesinden sonra Hiz. Ali halifeliği sahabenin ısrarları üzerine kabul etti. Kabul etme sebebi iç karışıklıkların çok yoğun olduğu dönemde (M.S. 598-661) bu karışıklıkları sonlandırmaktır. Hiz. Ali'nin halife olmasından sonra siyasi nedenlerle Ayşe, Talha, Zübeyr ve Muaviye onu Osman'ın ölümünden sorumlu tutmuştu. Hiz. Ali ile Ayşe, Talha ve Zübeyr'in orduları arasında Cemel Savaşı'na ve daha sonra da yine Hiz. Ali ile Muaviye arasında Siffin Savaşı'na yol açmıştır. Cemel Savaşı (M.S. 656), Hiz. Ali'nin ordusunun galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Hiz. Ali bu olaydan sonra Şam'da hüküm süren ve kendisine biat etmeyi reddeden Muaviye'nin oluşturduğu ikiliğin çözülmesini istiyordu.

Muaviye, Hz. Ali'yi Osman'ın katledilmesinden sorumlu tutuyor ve Şam'da bu konuda propagandalar yapıyordu. Hz. Ali'nin uyarıları sonuçsuz kalınca Hz. Ali ve Muaviye Orduları arasında Siffin Savaşı (657) başlamış oldu. Hz. Ali'nin ordusu savaşı kazanmak üzereyken, Muaviye'nin yakın adamı Amr İbn-ül As'ın, askerlerin mızraklarının ucuna Kuran sayfalarını bağlatarak "Allahın kitabı sizinle bizim aramızda hakem olsun." diye bağirtması sonucu Hz. Ali'nin ordusu saldırıyı durdurdu. Bu şekilde Amr'ın hilesi işe yaramış ve iki taraftan hakemler seçilmiş, bir sonuca ulaşılamamıştır. Burada Hz. Ali'nin ordusundan ayrılan bir grup da Hariciler adını almışlardır. Böylece Müslümanlar Hz. Ali yandaşları, Muaviye yandaşları ve Hariciler olmak üzere üçe bölünmüş oldular. Hz. Ali vefatından önce Haricilere yönelik askeri bir sefer düzenlemiş, önemli bir bölümünü yok etmişti. 24 Ocak 661'de ise Hz. Ali, İbn Mülcem adlı bir harici tarafından uğradığı saldırı sonucunda şehid olmuştur. Bu şekilde Emevi hükümdarı Muaviye Hz. Ali'nin vefatı ile Emevi saltanatını kurma amacına ulaşmıştır. Hz. Ali'nin vefatı sonrası Şam ve Mısır dışında bütün eyaletler Hz. Hasan'a biat etmişlerdir. Ancak Muaviye kendi iktidarı için tehlikeli saydığı Hz. Hasan'ı zehirletmiş, Ehl-i Beyte ve Hz. Ali yandaşlarına her türlü eziyeti yaptırmış, camilerde Hz. Ali'ye lanet okutmuş ve kendisinden sonra oğlu Yezid'in halife olmasını sağlamak yoluna gitmişti. Hz. Hasan'ın zehirletilmesiyle Yezid'in önünde en büyük engel Hz. Hüseyin'di (Yaman, 2011: 64).

Yezid Valisi ve akrabası Velid'e bir mektup yazarak, Hz. Hüseyin'in kendisine uymasının sağlanmasını, reddederse öldürülmesini emretti. Hz. Hüseyin'in Yezid gibi bir zalime itaat etmesi mümkün değildi. 10 Ekim 680 (Hicri 10 Muharrem 61) tarihinde, Yezid'in emriyle İbni Ziyad Hüseyin'i şehit etmiştir. Hz. Hüseyin tarafında şehid olanlar yetmiş iki kişiydi (Yalçın, 2012: 64).

Kerbela olayı yüzyıllara damga vurmuş bir tarihsel olaydır. Özetle camilerde Hz. Ali'ye küfür ettirilmesi, önce Hz. Hasan'ın daha sonra da Hz. Hüseyin ve ailesinin acımasızca öldürülmeleri Emevi Hanedanına karşı siyasal temeli olan bir harekete yol açtı. Bu harekete Hz. Ali yandaşlığı veya Alevilik demek mümkündür.

Kerbela Olayından sonra Emeviler bütün Arap dünyasında ve Arapların etkileşim halinde olduğu toplumlarda nefrete yol açmıştı. İran, Irak ve Horasan bölgelerinde büyük nefret oluşmuş ve Abbasiler de bu durumdan faydalanmışlardır. Ebu Müslim adlı bir Türk, halktan Ehl-i Beyt adına biat toplamak amacıyla gücünü arttırmış ve altıncı İmam Câfer-i Sadık bu davranışı tasvip etmeyince de iktidara Abbasoğulları gelmişti. Nitekim onlar da

Emevileri aratmamışlardır. Fakat Abbasiler döneminde, Türk toplulukları İslâm diniyle dolaylı yoldan da olsa karşılaşmışlardır. Emeviler, Araplar dışındaki Müslümanları küçük görüyorlardı. Abbasiler zamanında bu yaklaşım terk edilmişti. Çünkü Abbasilerin iktidara gelmeleri Arap olmayan ulusların yardımıyla gerçekleşmişti (Yaman, 2011: 66).

Farklı bölgelerde farklı hükümler halinde yönetilmekte olan Türkler Müslümanlarla ilk ciddi temasları Hz. Ömer zamanında Horasan, Toharistan ile Kafkasya bölgelerine yapılan akınlarla olmuştur. Emeviler döneminde Kabul, Belh, Büst gibi birçok şehir ele geçirilmiştir. 665'te Sind, 678'de de Mâveraünnehir bölgeleri büyük oranda feth edilmiştir. Fakat Emevilerin fethedilen bölgelerde uyguladığı katı ve farklı olanı dışlayıcı politikaları, yerli halkın İslâmlaşmasını engellemiştir. Müslümanlığın yayılım süreci 750 yılında iktidara gelen Abbasiler tarafından yeniden hız kazanmıştır. Yeni şehir bölgeleri ele geçiren Abbasiler davetçiler vasıtasıyla İslâm'ı tebliğ etmişlerdir. 751 yılında Müslümanlarla Çinliler arasında gerçekleşen Talas Savaşı'nda Türkler Müslümanların tarafında yer alarak dostluk ilişkisi kurmuşlardır (Üzüm, 2008: 14).

İslam'ı kabul edenler ödüllendirilmiş ve Soğd, Fergana, Uşrusene, Karluk, Dokuz Oğuz'lara elçiler gönderilerek Müslüman olmasına vesile olunmuştur. İslamiyet başlangıçta küçük oymaklar tarafından benimsenmiştir. Kitlesele bir boyut kazanmasıyla da ilk olarak İdil Bulgar Hanlığı tarafından benimsenmiştir. İslamiyet'i resmi olarak kabul eden ikinci büyük Türk devleti Karahanlılar (840-1212) olmuştur. Karahanlı hükümdarı Satuk Müslüman olduktan sonra Abdülkerim adını almıştır ve Karahanlıların batıdaki topraklarında İslam'ı yaymaya çalışmıştır. Bu sayede Selçuklular, Harezmsahlar, Delhi hükümdarları İslamiyet'i benimsemişlerdir. Karahanlılara mensup Ahmet Yesevi XII. yüzyılda İslâmiyet'in Türk toplulukları arasında yayılmasında önemli rol oynamıştır. Karahanlılardan sonra üçüncü büyük Müslüman Türk devleti Gazneliler (963-1186) olmuştur. Kurucu Alp Tegin ve oğlu Mahmut Hindistan'a seferler düzenleyerek bu dinin yayılmasında etkili olmuşlardır. Oğuz Yabgu Devleti komutanlarından Selçuk Bey, Cend şehrine göç ederek (985) İslâm dinini benimsemiş ve bu dinin Oğuzlar arasında yayılmasına öncülük etmiştir. XI. yüzyılda Oğuzların büyük çoğunluğu Müslüman olmuştur. Müslüman olan Türklere "Türkmen" adı verilmiştir (Üzüm, 2008: 15)

Göçebe kitlelerin Müslüman olmasının nedenleri olarak başta İslâm'ın temel karakteristiği ile Türklerin inanç ve özelliklerinin uyuşması gelmektedir. Türklerin Gök Tanrı inancı ile İslâm'ın Allah inancı birbiriyle uyuşmaktadır. Bunun yanında İslam'ın

getirileri Türk kültürüyle örtüşmektedir. Gök Tanrı inancında temizliğe önem verilirdi. Ahirete ve kadere inanılırdı. Farklı insanlara hoşgörülü davranılırdı. Tüm bunlar İslamiyet'te de mevcuttur. İslam'ın yayıldığı topraklara yakın olmalarının getirdiği etkileşim, beraberinde yaşanan göçlerin ve savaşların etkisi de Türklerin İslam'ı benimsemesinde etkindir. Bunun yanında Türkler; eski Türklerin dini olarak ifade edilen Şamanizm, Çin ile etkileşimlerden Budizm ve Taoizm, batıda Zerdüşti İran'ın inançlarıyla haşır neşir olarak Maniheizm ve Mazdeizm'den etkilenmiş, bu inançları benimsemişlerdir.

Müslüman Türkler XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'ya askerî akınlar düzenleyerek göçlere başlamışlardır. 1071 Malazgirt Zaferi'yle beraber Bizans'ın gücü kırılarak Erzurum, Erzincan, Malatya, Sivas, Kayseri, Konya gibi savunma merkezlerini etkisiz hale getirmişlerdir. Bununla beraber Sultan Melikşah dönemindeki vezir Nizamülmülk yirmi dört Oğuz boyuna mensup olan göçebe Türkmen kitlelerinin Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya gelmelerini ve Anadolu'da hâkim duruma geçmelerini sağlamıştır (Üzüm, 2008: 25).

Türklerin yaşadığı şehirlerde İslamiyet yayılmaya hızlı şekilde devam etmiştir. Şehirlerde İslam'ın Sünnî/Kitabî yorumu etkili olmuştur. Kırsal kesimlerde ise İslamiyet'in yayılması daha uzun sürmüştür. Bu süreçte Ahmed Yesevî, Arslan Baba ve Korkut Ata gibi Türkmen Babalarının etkisinden bahsedilebilir. Bu derviş ve babaların etkileriyle Şîlik veya Şîlik'ten etkilenen akımlar ortaya çıkmıştır. İslam dinini göçebe toplumlara aktaran derviş ve babalar mevcut toplumun kültürel özelliklerine göre anlatmaktaydılar. İslam öncesi yaşamdan kopmadan İslamiyet'i benimsemeye çalışan bu göçebe topluluklar eski ve yeni din arasında bağlantı kurmaya çalışsalar da ikisini de tam olarak benimseyememişlerdir. Yani İslam öncesi inançlarından kopamamışlar ve bu yüzden de İslam'a tam olarak adapte olamamışlardır. Geçmişten kopamadıkları için İslam dininin tüm inceliklerini öğrenme fırsatını kendilerine tanımamışlardır. İslamiyet'i özümsemek istemişler bile önceki yaşayışlarını devam ettirmekten geri kalmamışlardır. Dolayısıyla göçebe hayatı yaşayan bu Müslümanlar eski geleneklerle harmanlanmış bir İslam yaşamına devam ettiler.

İslam'dan önce alışkın oldukları Ahmed Yesevî ve halifeleri tarafından aktarılan Yesevîlik, Vefâlik, Kalenderilik ve Haydarilik gibi Alevîliğin ilk örneklerini taşıyan bu akımlar Orta Asya'dan, Horasan ve İran üzerinden Anadolu'ya taşındı. Türkmen boylarına İslamiyet'i Türkmen babaları anlattığı için eski geleneklerle uyumlu ve toplumun anlayacakları şekilde anlatmışlardır. Şehirli halk dini bilgilerini medreselerden

edindiklerinden İslam'ı tam olarak anlama ve uygulama fırsatı bulmuşlardır. Göçebe halk Türkmen babalarının etkisiyle eski geleneksel inançlarının dışına çok fazla çıkamamışlardır. Böylelikle Anadolu'da farklı coğrafi ve sosyo-kültürel etmenlere bağlı olarak farklı din anlayışları etkili olmuştur.

Göçebe halk ve şehir halkı ortaya çıkan bu farklılardan dolayı birbirinden ayrılıyordu. Bu ayrışma gerginliğe sebep oluyordu. Şehirli halk Türkmenler'i küçümsüyor, aşağılıyordu. Devrin müellifleri onlar için, Etrâk-i bî idrak (İdraksız/Akılsız Türkler), Etrâk-i Müteğallibe (Zorba Türkler), Etrâk-i nâ-bak veya nâ-pak (korkusuz yahut temiz olmayan, pis Türkler) ve özellikle Etrâk-i Hâricî (İsyancı Türkler) gibi hakaret dolu terimler kullanıyorlardı. Her iki toplum arasında bunalım dönemi başladı (Turan ve Yıldız, 2008).

Bunalım nedeniyle XIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Aleviliğin doğuşunda önemli olan Babaîler Ayaklanması (1240) patlak vermiştir. Baba İlyas'ın, II. Gıyaseddin Keyhusrev'in idaresine karşı bir peygamber sıfatıyla, ilahi kurtarıcı kimliğiyle ortaya atıldığı ve bu doğrultuda çok geniş bir propaganda faaliyeti yürüttüğü olaydır. Propagandasında üzerinde durduğu konular, sultanın zalim olması, devlet adamlarının halka zulmetmesiydi. Baba İlyas'ın bütün zulümlere, bunalımlara son vermek üzere bizzat Allah tarafından vazifelendirildiği anlatılıyordu. Amacı Selçuklu hükümetini yıkmak ve başa geçmektir. Bu yolda ona en büyük yardımcı halifelerinden Baba İshak'tır. Baba İshak Türkmenleri harekete geçirerek Maraş, Kâhta, Adıyaman'ı ele geçirmiştir. Selçuklu güçleri Amasya'ya doğru harekete geçmiş olan Baba İshak'ı sonra da Baba İlyas'ı öldürmüş, Türkmenleri kılıçtan geçirmiştir (Ocak, 2011).

Baba İlyas zamanında yaşamış olup isyana katılmayan ve onunla aynı dinî ve tasavvufî anlayışa sahip olan Baba İlyas'ın halifesi olarak anılan önemli bir isim de Hacı Bektaş-ı Veli'dir (Üzüm, 2008: 29). Hacı Bektaş Veli, Horasan erenlerindedir. Soyuz Hz. Muhammed'e çıkmaktadır. Ahmed Yesevî'nin müridi Lokman Perende onun piri, mürşidi olmuştur (Eröz, 1990: 53).

Hacı Bektaş Veli 1250'li yıllarda Karayol'a (o günkü adıyla Suluca Karahöyük, bugünkü Hacıbektaş ilçesi) gelerek buraya yerleşmiştir. Burada Türkmen şeyhi olarak halka irşat etmiştir. Vilayetname'sinde otuz altı bin çerağ uyarıp otuz altı bin halife yetiştirdiği yazmaktadır (Altınok, 1998: 157).

Hacı Bektaş Veli dağınık Alevi topluluklarını birleştirmiş, yeniden kalıba dökmüş, Aleviliği yeniden devam etmesine öncü olmuştur. Yanına onunla aynı görüşe sahip

görevliler alarak onları yetiştirmiş ve çeşitli yerlere göndererek irşat/aydınlanma çalışmaları yaptırmıştır. Anadolu'daki diğer Alevi ocakları ile ilişki kurarak kendine bağlamış ve onları yönlendirmiştir. Bu nedenlerle Hacı Bektaş Veli, Alevi-Bektaşî toplumunun gözünde yolun “piri”dir. Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına vesile olmuştur.

Bektaşîlik hakkında anlatımlar birbirinden farklılık göstermektedir. Bazı kaynaklar, Bektaşîliğin Hacı Bektaş Veli zamanında oluştuğunu, bazı kaynaklar Hacı Bektaş Veli'nin, İslâm'ın Horasan'da başlamış olan Alevilik yorumunu, Anadolu'da Arap, Acem ve Hıristiyan baskısından kurtarmak için yaydığını anlatırlar. O zamanlar Anadolu'da Alevilik ve Bektaşîlik diye bir ayrımın olmadığından bahsederler. Bazı kaynaklar ise Şiiliği benimsememekle beraber kendine has katı kuralları olan Anadolu Aleviliğinin (Kızılbashlık), İran Şiası etkisine girmesini önlemek amacıyla Osmanlı Devleti'nin Balım Sultan'a Bektaşîlik tarikatını kurdurduğunu anlatmaktadırlar. Ahmet Yaşar Ocak, Mehmet Eröz, İlhan Bahar, İlyas Üzüm gibi okuduğum kaynaklarda bu bilgiler bu şekilde aktarılmıştır.

Bektaşîlik, bilinen diğer tarikatlar gibi bir tarikattır. Bektaşîlik, Hacı Bektaş Veli tarafından ismini almıştır. Babaî hareketleri sonucu heterodoks (farklı öğretilere sahip) sûfi tarikatları bir araya toplanmışlardı. Toplanan tarikatlardan biri olan Haydariliğin bünyesinde bulunan XIV. yüzyıl Rum Abdallarından Abdal Musa tarafından Hacı Bektaş Veli kültü geliştirilmiştir. XVI. yüzyıl başında Balım Sultan (?-1516) tarafından bağımsızlaştırılıp bir tarikat haline getirilmiştir (Arabacı, 2000: 27).

Balım Sultan'a kadar Bektaşîlik, genellikle kırsal kesimlerde, köylük yörelerde Türkmenler tarafından benimsenmiştir. Bektaşî tarikat yapısı oluşturulurken esaslarda büyük değişimler olmuştur. Balım Sultan tarikat yapısına geçmeden önce köy ve kasabaların civarındaki tekkelerde faaliyet göstermiştir. Mücerred (evlenmemiş) dervişler teşkilatı meydana getirmiştir. Bu dervişlerin kulaklarında demir halka küpeler vardır. Küpeye “Teslim halkası” denilmektedir. Bugün mücerred dervişlerin kulağı ikrar verilen gecenin sabahında, Balım Sultan türbesinin eşliğinde, tahta bir kaşığın sivriltilmiş ucuyla veya şimşir bir şişle delinir. Yara iyileşinceye kadar tahta kaşık veya şimşir şiş kulaktan çıkarılmaz. Yara iyileşince de kalaydan yapılan küpe hiç çıkmayacak şekilde takılır ve o derviş artık evlenemez, dünyadan bekâr şekilde geçer. Bu küpe hem tarikata bağlılığı göstermek içindir hem de bu şekilde gizli evlenmelerin önlenmiş olunur (Eröz, 1990: 65).

Tarikat çalışmalarına başladığında köy Bektaşîliği ve şehir Bektaşîliği şeklinde bir fark ortaya çıktı çünkü şehir Bektaşîliği yapısı bakımından farklılaşmaktaydı. Şehir

Bektaşiliğine “Nâzenin Tarikatı” veya “Babagan Kolu” (Babalar Kolu) adı veriliyordu. Babagan kolundan olan bir Bektaşî, köy Bektaşilerinin her cemiyetine girebiliyordu fakat köylü Bektaşîler cemiyetlere giremezdi. Aleviler de babalara ikrar vermişlerse girebilirlerdi. Babagan kolundaki Bektaşîler, köy Bektaşilerine Bektaşî gözüyle bakmıyorlardı. Balım Sultan (Bali Çelebi) tarikatın usul ve erkânını belirlemiştir (Eröz, 1990: 62).

Özetle Şamanizmi bırakarak Müslümanlığı kabul etmiş olan Türkler arasında İslam dini, çeşitli şekiller alarak benimseniyordu. Şehir merkezlerinde bütün şartları ile kabul ediliyor ve uygulanıyordu. Eski gelenek ve göreneklerin henüz canlılığını kaybetmediği göçebe Türk topluluklarında, eski din ve inanışlarla bir arada harmanlanarak kabul ediliyordu. Hoca Ahmed Yesevî'nin ve sonradan Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf düşünceleri de bunlara eklenince, Alevilik ve Bektaşilik inançları ortaya çıkmış oldu.

Daha özgün bir biçimde ifade edecek olursak kırsalda yaşayan Türkmenlere köy Bektaşîleri denerek bir ayırım oluşmuştur. Bektaşî olarak kabul görmedikleri için de yeni bir terim olan “Kızılbaş” kavramı ortaya çıkacaktır. O dönemdeki adıyla Kızılbaş olarak anılan sonraki adıyla Alevi (Anadolu Alevileri de denmektedir) olarak adlandırılan toplulukların Bektaşilikten benzer ve farklı olan yanlarına göz atalım. Burada Alevi terimini kullanmak istedim çünkü Balım Sultan tarafından belirlenen usul ve erkânlar günümüzde de aynı benzerlik ve farklarla devam etmektedir. Benzer ve farklı yanları değerlendirmeye çalışalım.

Alevilik ve Bektaşilik inanç ve ibadet açısından ortak özellikler taşımaktadırlar. Her ikisinde de 12 İmam vardır. Allah-Muhammed-Ali üçlüsü vardır. 4 kapı 40 makam vardır. 12 hizmet ayındır. Ayrıldıkları temel nokta Bektaşiliğin bir tarikat olması ve Alevilerin Hz. Ali soyuna önem vermesidir. Bektaşilik herkese açık bir tarikatken Alevilik gizliliği esas almıştır. Sonradan Bektaşî olunabilir fakat sonradan Alevi olunamaz. (Tabi son yıllarda bu da değişmeye başlamıştır. Aleviliği benimseyen ve uygulayanlar da Alevi kabul edilmektedir.) Alevilikte soy önemlidir. Alevi anne-babadan olmak gerekir. Alevi dedesi olmak için belirli bir ocağa veya soyunun Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye dayanması gerekir. Tarikatta isteyen istediği şeyhe bağlanabilir. Alevilikte baba hangi ocaktansa oğul da o ocaktadır. Ocak babadan oğula kalıtımla geçmektedir. Dedelik de babadan oğula geçmektedir. Bektaşilikte dedeler tarikat eğitimi almış kişilerden seçilmektedir (Azar, 2005: 84).

Aleviler Hacı Bektaş Veli ve Hz. Muhammed'e kadar gidenleri pir olarak kabul ederler. Dinî inançlarını meydan evi, cem evlerinde gerçekleştirirler. Bektaşîlerde pir sadece

Hacı Bektaş Veli'dir ve dinî inançlar dergâhta gerçekleştirilir. Alevilerde çok önemli olan “musahip”, “ahiret kardeşliği” veya “yol arkadaşlığı” âdeti varken Bektaşîlerde yoktur. Balım Sultan'la başlamış olan “mücerred” (bekâr derviş) âdeti de Alevilerde yoktur. Alevîlerde musahip cemlerine sadece evli çiftler katılabilmektedir. Bektaşîler Türkmen boylarından zamanla koparak tarikat düzenini oluşturmuşlardır. Alevîler gelenek ve göreneklerine daha bağlıdırlar ve tarikat yapılanmaları yoktur (Azar, 2005: 84).

Bektaşî tarihinden devam edecek olursak Bektaşîler, Ahilik teşkilatının kurusudurlar. Osmanlı devletinin en gözde ordusu Yeniçeri Ocakları'na manevi liderlik yapmışlardır. Bektaşîlerin Osmanlı devletiyle yakın ilişki içinde olmasında Yeniçerilerin payı büyüktür. Ocak I. Murat zamanında kurulmasından itibaren Hacı Bektaş-ı Veli'yle anılmıştır. Askerlerin motivasyonunu sağlamak için ocakta daima bir Bektaşî şeyhi bulunmuştur. İç karışıklıklara ve padişah değişikliklerine yol açan Yeniçeri Ocakları 16 Haziran 1826'da “Vaka-i Hayriye” olayının gerçekleşmesiyle II. Mahmut tarafından kaldırılmıştır. Ocağın kapatılmasından sonra sıra ocakla ilişkisi olan Bektaşîliğe gelmiştir. Namaz kılmadıkları, oruç tutmadıkları, bazı haramları (içki gibi) helal saydıkları gerekçeleriyle Bektaşî babalarından Kıncı Baba ile Salih Baba idam edilmiştir. Bektaşî tekkeleri yıkılmış, tekkelerin mal varlıklarına el konulmuş, Bektaşî kimliğine sahip dervişler sürgün edilmiştir (Üzüm, 2008: 59).

II. Mahmut döneminin sonlarında Bektaşîlikte yeni bir süreç başlamıştır. Sultan I. Abdülmecid döneminde yumuşama süreci devam etmiş ve Sultan Abdülaziz döneminde Bektaşî tekkeleri yeniden faaliyete başlamıştır. Bu süreç II. Abdülhamid'in sultan olmasıyla birlikte yeniden sıkıntılı bir döneme girmiştir. II. Meşrutiyet döneminde Bektaşîlik tekrar bir canlanmıştır. Bu canlılık süreci hem Birinci Dünya Savaşı hem de Kurtuluş Savaşı'nda devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni bir dönem başlamıştır. 30 Kasım 1925 tarihinde tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Bu tarihten sonra dinamikleri değişen Bektaşîlik dedebabalarla kendi çapında ayakta kalmaya çalışmıştır. Bektaşîlik, Türk sosyo-kültürel hayatının tarihsel gelişimi içerisinde ortaya çıkan önemli bir tasavvuf hareketidir. Bu hareket her ne kadar eski durumunu yaşamıyor olsa da belli ölçüde varlığını sürdürmektedir. Türkiye'de 1925'te tarikatlarla birlikte geçerliliğini kaybetse de fiilen mevcuttur (Yıldız, 2021: 491-510).

Kızılbaş terimine gelecek olursak bu terim ortaya çıktıktan sonraki yıllarında Anadolu Alevileri için kullanılmıştır. Anadolu Aleviliği veya Kızılbaşlığında görülen

unsurların hemen hemen hepsi Türklerin batıya yaptığı göçler sırasında geçtikleri coğrafya ve kültürden belli başlı izler barındırmaktadır. Orta Asya gelenek, görenek ve inançlarına İslamî bir anlam yüklenmiştir. Kızılbaşlığın kökenine dair çeşitli yorumlar mevcuttur.

Kızılbaşlığın İslâmî kökenden geldiğini savunanlara göre Hayber Muharebesi'nde Yahudilerin sığındığı Hayber Kalesi alınmayınca Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi Medine'den Mekke'ye çağırır. Bunun üzerine Hz. Ali ölmek var, dönmek yok anlamında başına kırmızı bir sarık sarar. Hz. Muhammed aralarında Hz. Ali'nin de bulunduğu 1600 kişilik ordusuyla Hayber'i kuşatır ve Kale alınır. Hz. Muhammed burada Ali'den yiğit komutan, Zülfikâr'dan keskin kılıç yok anlamına gelen “Lâ feta illa Ali, Lâ seyfe illa Zülfikâr” sözünü söyler. Bir rivayete göre kaleye giren ilk kişi kimdi sorusuna Kızılbaş cevabı verilmiştir ve adı oradan gelmektedir. Uhud Savaşı'nda Hz. Muhammed'i korumak için siper olan Ebu Deccâne'nin başındaki sarığın al kandan kızıl renk almasından Kızılbaş anlamı gelmektedir. Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali askerlerini ayırt etmek için başlarına kızıl sarık taktırmıştır (Erkılıç, 2010: 132).

Kızılbaşlığın Türk ve Şaman Kökenli olduğunu savunanlara göre Türkler kırmızı külâh giyme geleneğine sahiptir. Altaylı Şamanlar da başlarına kırmızı külâh giyerlerdi. Türkmenler, kıyafetleriyle kendilerine özgüdürler. Kızıl börklü, ayakları çarıklı olarak tanımlanmışlardır. Kırsal kesimlerdeki Türkmen oymakları kızıl börk giymişlerdir. Hacı Bayram Veli on iki imamı temsil eden on iki dilimli kızıl börk takmıştır. Türkmen boyları köy ve kişi adlarında Karakalpak, Kızılbörk, Karabörk, Kızılbaş gibi terimler kullanmışlardır (Öz, 2000: 184-185).

Kızılbaşlığın Safevîlik ve Erdebil kökenli olduğunu savunanlara göre Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar yandaşlarını belirtmesi için başlarına on iki imamı temsil eden on iki dilimli kızıl börk giydirmiştir. Bu sayede yandaşları belli olmuş ve başlık dolayısıyla da Kızılbaş kelimesi oluşmuştur (Mélkoff, 1993).

Osmanlı belgelerinde Kızılbaşlar zındık, râfizi, mülhid olarak geçmektedir. Daha sonraları Alevi adıyla anılmışlardır. Kızılbaş Alevi toplumlarının tarihsel adıdır. Takılan başlık nedeniyle “Kızıl başlıklı” anlamından doğmuştur. Bu başlığa “Tac-i Haydari”, “Haydarların Tacı denmiştir. Osmanlı belgelerinde Kızılbaş adı kötü anlamda kullanıldığı için bu anlam Türkiye'deki heterodoks grupların adı haline gelmiştir. Zamanla bu kavram yerine Alevi terimi kullanılmıştır (Olsson, vd., 1999).

Kızılbaşlığın tarihi sürecine daha detaylı değinmek gerekirse, bu sürecin arkasında Şîî motiflerle ortaya çıkan Safevi propagandası vardır. Aleviliğin bugünkü şeklini kazanmasında önemlidir. Propaganda faaliyetleri Azerbaycan'daki Erdebil tekkesinden yönetilmekteydi. Sünnî eğilimlere sahip olan Şeyh Safiyyüddin Erdebilî (732/1334) Safevilik tarikatını Sünnî bir çevrede kurmuştu. Tarikat ilk başlarda siyasal bir faaliyet içinde değildi. Sünnî eğilimlere sahip olduğu için de Alevi motiflerden bahsedilemezdi. “Pîr-i Türk”, “Pîr-i Türkmen” gibi isimlerle de anılan Şeyh Safiyyüddin'in ilk mürid kitlesi Türkler'den oluşuyordu. Tarikat Şeyh Cüneyd döneminde Şîîleşmeye başladı. Bu dönemde Safeviler seyyidlik iddisına tutularak kendilerinin Peygamber ve Ali soyundan geldiklerini ortaya attılar. Ortaya atılan iddialar tarikatın faaliyetlerini ciddi şekilde siyasallaştırmıştı. Tarikatın doğup geliştiği bölgede yani güney Azerbaycan ile kuzey batı İran'da Şîîlik Türkmenler arasında hızlı yayılım gösteriyordu. Şeyh Haydar döneminde tarikat daha hızlı ilerlemişti. Erdebil'den Anadolu'ya kadar yapılanma söz konusuydu. İran'da ise o dönemde halkın çoğunluğu Sünnîlerden oluşuyordu. Sünnî ve Kızılbaşların ayrımı için on iki imamı temsilen on iki dilimli ve kırmızı renkli başlık kullanılmıştı. Şah İsmail döneminde de kullananlar çok yaygınlaşmıştı. “Kızılbaş” kavramı, önceleri tarikat mensuplarının belli olması için kullanılırken daha sonra onları küçümseme amacıyla kullanılmıştır (Turan ve Yıldız, 2008: 20-21).

Önce Şeyh Cüneyd sonra oğlu Şeyh Haydar Anadolu'daki Türkmen boylarını sistemli bir şekilde örgütlenmişlerdi. Ardından Şah İsmail devleti kurmuştu. Devlet oluşum itibarıyla Anadolu'dan yürürlük göstermişti. XVI ve XVII. yüzyıllarda yurt sıkıntısı çeken Türkmenler için İran coğrafyası bir çıkış yoluydu. Ustacalu, Şamlu, Rumlu, Tekelü, Dulkadir, Turgutlu, Çepni, Varsaklar boyları Şah İsmail yönetimindeki Safevî devletinin bünyesine geçtiler. Şah İsmail söz konusu boylar için yarı-kutsal bir kişiydi. O sırada Şah İsmail önemli bir kısmı Sünnî olan İran halkına şiddet yoluyla Şîîliği dayatıyordu. Anadolu'daki Türkmenler üzerinde de Şîî propagandasını uygulatmaya yönelmişti. Bir yandan da göçebe Türkmen topluluklarını örgütlemeyi hedefliyordu. Şîîliği yaymak amacıyla Hz. Ali soyundan olduğunu dile getiriyor, on iki imamları, Kerbela'yı Şîî kültürleriyle sentezleyerek müridler ediniyordu. Aslında İmâmiyye Şîîliğinin inançlarını kullanarak propaganda yapıyordu (Ocak, 2000). Şah İsmail'in propagandaları Anadolu'da büyük ses getirmişti. Binlerce Türkmen Şah İsmail'e destek için onun ordusuna katılsa da Çaldıran Ovası'nda yapılan savaşı (1514) Yavuz Sultan Selim kazanarak binlerce Türkmeni kılıçtan geçirmiştir.

Bu sırada Osmanlı Devleti Şiiilik tesirini kırmak için Sünniliği destekleyici politikalar geliştirmiştir. Osmanlı Devleti ile Kızılbaşlar arasındaki sorunlar II. Bayezid döneminde başlamıştır. Asıl sorun ise Yavuz Sultan Selim dönemine denk gelmektedir. Kızılbaşlar ilk başlarda Osmanlı Devleti'nde tehdit edici bir unsur olarak görülüyordu. XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra devlet tarafından tehdit unsuru haline gelmişlerdir. Osmanlı Devleti Kızılbaş tehlikesine karşı Bektaşiliği desteklemiştir. Osmanlı'da II. Beyazid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde Kızılbaşlar çeşitli isyanlar çıkarmışlardır. Bunlar; Karamanoğlu Mustafa Ayaklanması, Şahkulu Ayaklanması, Nur Ali Halife Ayaklanması ve Bozoklu Şeyh Celal Ayaklanmalarıdır. Kanuni Sultan Süleyman dönemindekiler; Baba Zünnun Ayaklanması, Kalender Çelebi Ayaklanması ve Seydi Bey Ayaklanmalarıdır. Osmanlı Devleti bu isyanları sonlandırmak için kuvvet kullanmış, kan dökmüştür. İsyancılar bastırılrsa da Sünni-Alevi ayrımı giderek artmıştır (Aydın, 2020: 120).

Osmanlı Devleti'nde yaşanan olumsuz siyasî gelişmelerden sonra Mustafa Kemal Atatürk, devletin kaderinin millet iradesiyle gerçekleşeceğini anlayarak Anadolu yollarına koyulmuştur. Erzurum'da, Sivas'ta kongreler düzenleyerek Anadolu'nun işgal güçlerinden arınmasına karar vermiştir. Sivas Kongresi sonrasında Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesi'ne gelerek Çelek Cemaleddin Efendi (Dedegan-Çelebi) ve Salih Niyazi Baba (Babagan) ile görüşmüştür. Yapılan ilk seçimde Çelebi Cemaleddin Efendi Kırşehir milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan vekilliğine getirilmiştir. Bu görüşme sonrasında Anadolu'da yaşayan tüm Alevi-Bektaşiler Çelebi Cemaleddin Efendi ve Salih Niyazi Baba'nın işaretiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Milli Mücadele'nin en büyük destekçisi olmuşlardır. Osmanlı döneminde gördükleri olumsuz yaklaşımlara rağmen Alevi-Bektâşiler Atatürk'ün kendilerine gösterdiği yaklaşımla heyecanlandırılmış ve yapılan İnkılaplarının destekçisi olmuşlardır. Alevi-Bektaşilerin Atatürk'e olan bu sevgileri kurgu olarak görülse de onların büyük bir kısmının Atatürk'e olan bağlılıkları bilinen bir gerçektir. Türkiye'de demokratikleşme süreci ile birlikte Alevi-Bektaşiler bir dönem Demokrat Partiye destek vermişlerdir. Demokrat Parti'nin izlediği politikalar onları Atatürk'ün partisine yöneltmiştir. Zamanla kendilerini ifade etme adına umduklarını bulamamışlardır (Uçar, 2003: 36-38).

1970'ten sonra Alevilik içinde yeni bir olgu oluştu. Alevi gençler Marksist olmaya başladılar. Bu şartlarda statülerini kaybetmekten korkan dedeler, babalar Türkiye Birlik Partisi'ni kurdular. Partinin beklenen hedefleri gerçekleştirememesi Alevi-Bektaşileri

yeniden Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönlendirmiştir. Ancak iş işten geçmiş ve gençlik Marksist kalmaya devam etmiştir. Bu sürece Sosyalizm de ekleniyordu. Sosyalizm ve Marksizm özgün bir şekilde Aleviliğe ayak uyduruyordu. Gençler kendini bu sayede Aleviliğe ihanet etmiş hissetmiyor, özgürce kimliğini dile getirebiliyordu. Bunun sonucu olarak 24-25-26 Aralık 1978'de aşırı Sünni kesimin 2000 Aleviyi öldürdüğü Maraş Katliamı gerçekleşmiştir. 1980'de Sünniler tarafından Alevilere Çorum, Tokat ve Sivas gibi şehirlerde başka saldırılar da düzenlenmiştir. 1993'te Pir Sultan Abdal şenlikleri için Sivas'ta bulunan 37 kişi Madımak Oteli'nde yangın sonucu yaşamını yitirdi. 1909 sonrası dönemde bazı tekkeler Jön Türk hareketinin göz yumması sonucu İstanbul'da yeniden açılmıştır. 1827'den sonra köy Aleviliği ve Bektaşî yapısının merkezi yönetimi olmadığı için Alevilik-Bektaşîlik Dedeler ve Babalar tarafından aile içindeki oğullara öğretiliyor ve devrediliyordu. Bu şartlarda mevcut bilgi düzeyi kaybolma tehlikesi altına girdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yıllık döneminde ve XX. yüzyıl başlarında durum bu şekildeydi. 1900'den itibaren Türk milliyetçiliği, Pantürkizm ve Laiklik kentlerdeki Alevi, Bektaşî felsefesini öne çıkardı. Modernizasyon aşamasında eski halk geleneklerinin unutulmaya yüz tutması 1960'tan sonra kendini göstermişti. 1980'lerden sonra dernekleşme çabaları doğrultusunda kurulan dernek ve vakıflarla birlikte Alevi-Bektaşîler geleneklerini, göreneklerini korumaya çalışarak gelecek kuşaklara aktarma çabasındadırlar (Dierl, 1991: 69-71).

2.3. Günümüz Türkiye'sinde Alevilik

Günümüz Türkiye'sinde Alevilik derken maksadımız yaşayan Aleviliği anlatmaktır. Anadolu Aleviliği diye nitelendirilen Alevilik günümüzde devam ettirilmektedir. Yazılı ve sözlü kaynaklarda Anadolu Aleviliği; Bektaşîlik, Kızılbaşlık, Rafizilik, Tahtacılık isimleriyle anılmaktadır. Türkiye'deki Alevilik, göçebe Türkmen kültürü ile İslam'ın harmanlanmış şeklidir. Orta Asya'dan getirilen İslam önceki inanışlar, gelenek ve görenekler korunarak geleceğe aktarılmaya devam etmektedir. Alevilik adını Hz. Ali'den almıştır. Geçmişten günümüze onun soyundan sürdüğüne inanılmaktadır. Alevilik İslam'ın içindeki bir yol olarak kabul edilmektedir. Aleviliğin bir yol olduğunu Pir Sultan Abdal bir deyişinde şöyle ifade etmektedir:

Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kement, işte boynum asarsa
İşte hançer, işte kellem keserse

Döner dönsün ben dönmezem yolumdan (Dedekargınoğlu, 2010: 332).

Alevilik İslam dininin yanında Batinilik, Yesevilik, Haydarilik, Kalenderilik, Hurüfîlik, Yunan Felsefesi gibi çeşitli tasavvufî akımlardan; Şamanizm, Budizm, Maniheizm gibi inançlardan etkilenmiştir. İslam öncesi uygulanan inanç ve düşünce sistemleri İslâm'a baskın gelmiştir (Coşkun, 2001: 31). Genellikle sözlü ve yazılı kaynaklarca aktarılan Alevilik inanç ve pratiklerini koruyarak günümüze ulaşmıştır. Günümüzde inanç ve pratikler sürdürülmektedir.

Geçmişte olduğu gibi bugün de kime Alevi dendiği ve Aleviliğin ne olduğu hakkındaki görüş ayrılıkları devam etmektedir. Yaygın görüşlere göre Alevi kavramı tarihte genel olarak Ali soyundan gelenler, siyasi veya dini görüşlerini Ali'ye dayandıranlar için kullanılmıştır. Günümüzdeki kullanımında Alevilik; XIII. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan etnik, dini ve siyasi karışımı ifade eden ve XVI. yüzyılda Safevîler'in yürüttüğü Şii propagandasından yoğun bir şekilde etkilenmiş olan Kızılbaşların devamını ifade eder. (Eren, 2008: 70).

Alevilik, Türklerden başka Kürt, Arap, Arnavut ve Rom (Çingene) gibi çeşitli etnik grupların da içinde bulunduğu bir inanç sistemidir, bir yoldur. Bunun en güzel ifadesi de Alevilikteki "Yetmiş iki millete bir nazarda bakmak" anlayışıdır. Aleviler bu anlayışın bir sonucu olarak hiç kimseyi din, dil, ırk, renk, cinsiyet ve bölge olarak birbirinden ayırt etmezler. Sosyal sorunlarını kendi içinde görgü-sorgu anlayışıyla cemlerde, dedelerin hakemliğinde Hak meydanında çözerler (Dedekargınoğlu, 2010: 332).

Günümüzde Alevilik, kenarda kalmasından dolayı bir inanç sistemine ve Alevilik olgusuna dönüşmüştür. Alevi olma olgusu, Alevi inancının önüne geçmiştir. Sosyolojik anlamda bu bir mobilizasyon örneğidir. Kerbela gibi sert olaylardan sonra Alevilik namaz kılma, oruç tutma ve hacca gitme pratikleri yerine hümanizm sistemindeki "sevelim-sevilelim" modeline geçmiştir. Bugün Aleviler namazlarının kılınmış olduğunu düşünmektedirler (Coşkun, 2001: 35).

Uzun yüzyıllar boyunca kimliklerini gizlemek zorunda kalan Aleviler 1980'lerde modernleşmenin etkisiyle kentlere göç ettiler. Kentlerde çevreden gelebilecek baskılara karşı Alevi kimliklerini gizlediler. Zaman içinde yolunu-erkânını kaybedenler oldu. Kentlere giden birçok Alevinin bağlı bulunduğu ocakla ilişkisi kesildi. Kent ortamında ibadet etmek için bir alan bulunamadığı için cemevlerinin yapılması gerekti. Cemevlerinin yapımına ve ibadet yeri olarak tanınmamasına devletin kayıtsız kalması ciddi sıkıntıları beraberinde

getirdi. Şehre farklı bölgelerden gelen Aleviler olmasına rağmen cemler belli yörelerin erkânına göre yürütülmektedir. Cemi yöneten dedenin bağlı olduğu ocağın usulüne göre cem yapılmaktadır. Bu da “Yol bir sürekin bin bir” anlayışını doğurmuştur. Kentleşmeden “Musahiplik” kurumu da etkilendi. Musahiplik, kan bağı taşımayan evli iki çiftin pir ve cemenlerinin önünde ikrar vererek Hakka yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına dair söz vermesidir. Kentleşme ile birlikte Musahiplik zorunluluk olmaktan çıktı ve şekilsel bir boyuta evrildi. Günümüzde Aleviler geleneksellik ve modernlik arasındaki seçimlerini yeniden gözden geçirmek durumunda kalmışlardır. Köyleri olanlar gidebildikleri doğrultuda özel günlerde köyelerine yönelerek gelenekseli yaşatmayı ummaktadırlar. Bunun yanında kentlerde yaşayıp gerçekten Aleviliği geçmişteki gibi sürdürenler de vardır. Kırsaldan kopmayarak geleneklerini yaşatanlar da vardır. Tüm bu değişimlere ve dönüşümlere rağmen Alevilik yolu devam etmektedir (Gül, 2016: 95-113).

Aleviler kendi iç dinamiğinde bölgesel olarak Tahtacı Türkmenleri, Çepni Türkmenleri, Kürt Alevileri, Zaza Aleviler gibi alt gruplara ayrılmışlardır. Bunun olmasında içinde buldukları sosyo-kültürel ve fiziki ortam etkili olmuştur.

XII ve XIII. yüzyıllarda Anadolu’ya yerleşen Türkmenlerin Kızılbaşlığı benimseyen oymakları çeşitli bölgelerde yerleşik hayata geçtiler. Çepni Türkmenleri Oğuzlar’ın Üçok kolundandır. Doğuya göçleri Selçukluların ilk Anadolu istilasını zamanındadır. Bunların büyük çoğunluğu XIII. yüzyıl sonlarına doğru Alevi/Kızılbaş olmuşlardır. Bugün Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Sivas, Çorum, Manisa, İzmir, Çanakkale, Balıkesir bölgesinde yaşamaktadırlar.

Tahtacılar Batı Anadolu ve Güney Anadolu’nun dağlık bölgelerinde, ormanlık alanda ağaç kesip tahta biçtiklerinden ve kereste işiyle uğraşmışlardır. Bu nedenle ormanlık ve dağlık kesimlere yerleşmişlerdir. Tahtacılar başlıca Antep-Adana’dan, Akdeniz-Ege kıyılarıyla Trakya’ya kadar uzanmaktadırlar. Adana, Maraş, Mersin, Antalya, Burdur, Isparta, Denizli, Muğla, Aydın, İzmir, Balıkesir, Çanakkale illerinde en az 4-5 köyde Tahtacılar yaşamaktadırlar.

Ortaya konmuş sağlıklı çalışmalar olmamakla birlikte araştırmacılar, Kürt Alevilerin Türkiye’deki Kürt nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturduğunu belirtmektedirler. Dağınık olarak başlıca Bingöl, Tunceli, Erzincan, Sivas, Yozgat, Elazığ, Malatya, Maraş ve Kayseri’de yaşamaktadırlar.

Türkiye'nin doğu bölgesinde Zaza diye bilinen topluluklar bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Sünni bir kısmı Alevi'dir. Alevi Zazalar Erzurum'un Tekman, Hınıs, Aşkale, Şenkaya, Pasinler ve Çat ilçelerinde yaşamaktadırlar (Üzüm,1997: 13-18).

2.4. Çanakkale'de Alevilik

Bu bölümde Çanakkale ilinde ve çevresindeki ilçe ve köylerindeki Alevilik hakkında genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Genel bilgilerle beraber Çanakkale Alevilerinin genel eğilimlerine, Alevi dedelerinin görüşlerine ve görüşme yapılan kişilerin görüşlerine yer vermeye çalıştık.

Çanakkale'de Alevilik ve Alevilerin dini ve sosyo-kültürel hayatları ile ilgili geniş çaplı araştırmalar henüz yapılmamıştır. Bunun en önemli nedeni Çanakkale'de yerleşik Alevi toplumlarının olduğunun bilinmemesidir. Araştırmacılar Alevilerin çoğunlukta olduğu Sivas, Tokat, Çorum, Adana, Mersin vb. bölgelerde çalışmalar yapmışlardır.

Çanakkale'de böyle bir çalışmanın olmaması bizi bu çalışmaya itmiştir. Araştırma yapıldığını duyan dedeler ve görüşülen veya konuşulan kişiler çok sıcak karşılayarak bunun olumlu bir gelişme olduğunu dile getirmişlerdir. Çalışmayı geçmişten bugüne, bugünden geleceğe bir yatırım olarak görmüşlerdir. Çanakkale'de yaşanan Aleviliği değerlendirmemize olanak sağlamışlardır. Bir Alevi Dedesi görüşmede şu şekilde söylemiştir:

Bazı şeylere bizim de bilgimiz yetmiyi. İnsanları daha da bilgilendirmek daha da anlatmak gekiyi. Bizim bilgimiz de yetersiz galıyı. Bizde noluyu? Dedelik babadan oğula geçiyi. Ben gençlikte öğrenmedim dedeliği emekli olunca öğrendim. Benim kendi öz dedem çok bilgiliydi. Tabi o zaman toydum öğrenmedim şimdiye galdı. Kitap okudum çok. Genelde de internetten araştırdım. Bu şekilde dede olarak hizmete başladım. Gençler yetişsin Alevilik sürsün istiyim. Ağaç yaşken eğilir dirle. Gençlik de sürdürsün isterim yani Aleviliği. Senin gibi araştırmacılar araştırma yapsın isterim. Hatta gelin bizi de bilgilendirin. Ben ergenlik çağındaki gençleri toplarım onlara şöyle bir semah nasıl dönülür gösteririm. Gençlik buna biraz meraklı. Küçüklükten de cemevlerine götürdün mü artık o onu sürdürür. Bizim toplum Müsahiplik Cemine evli olmayanlar harici kimseyi kabul etmez de şehirlerdeki cemevlerine götürülebilir. Sizin köyde de gözlemledim gelenekler devam ediyi. Ufak tefek şeyler unutulabilir tabi bundan da kaçamayız (K-23, Kişisel Görüşme, 11 Mayıs 2023).

Bir başka Alevi Dedesi Çanakkale Aleviliğine dair şunları dile getirmiştir:

Çanakkale'de Alevilik geçmişte anamızdan babamızdan dedelerden gördüğümüz şekilde devam ediyi, yine ben cemevlerine gidiyim oraya da çeşitli yerlerden Aleviler geliyi. Cemevi dolu olur genelde. Bazen insanları almadığı da

oldu. Bazı şeyler kayboldu tabi. Özellikle hizmetlerden Kütükçü ve Peyikçi. Bunlar kayboldu ama Cemde duaları yapılır. Kütükçü napardı cem olunacağı gün kurbanın, pilavın pişmesi için odun taşırdı. Peyikçi her eve gidip tek tek ibadetimiz var diye davet ederdi. Şimdi bir anons geçiliyi. Gene cemevinde musahiplik cemi yapılacaksa bize bildiriyle. Kişi kendi çevresini davet etmiş oluydu. Biz de bunu etrafa, 12 hizmet mensuplarına bildiriydik. Bazıları Alevilik bitti diyi neden kimse kimsenin umurunda değil de ondan. Cem birlik demek toplumla yapılan bir ibadet. Şehirde kimse birbirini tanımıydu. Düşkünlüğü varsa bilmiyik. Küsler barışır cem başlamadan. Var mı küs diye sorarım varsa da yoktur mesela. Boşanmak büyük düşkünlük sayılır hem de bunun cezası 10 yıl, 20 yıldır. Sözüden dönmüş olursun. Tabi bugün bunu uygulayamayız. Kimin boşanıp boşanmadığını bilmiyik bazı cemlerde. Hem de 10-20 yıl diyince ben suçlu oluyum. Yunmasını söylüyüm. Yunmak da yine dedenin rehberliğinde kurban kesilir yedirilir. Dede duası alınır. Bu şekilde olur. Ondan sonra yine topluma kabul edilmiş olur. Çanakkale'de Alevilik böyle eksikliği gediğiyle devam edebildiği yere kadar devam eder (K-16, Kişisel Görüşme, 14 Şubat 2023).

Bir Alevi büyüğümüz görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Eskiden bizim zamanımızda Alevilik çok daha disiplinli uygulanırdı. Şimdi bir gevşeme var. Semah oyunu falan diyorlar ibadete. Yav böyle bişey olabilir mi? İbadet nasıl oyun olabilir? İbadet yaptığının farkında değil adamlar. Gülüşüyle, kakara kikiri. Onu geçtim folklor mü bu her yerde semah dönülsün? Dügünlerde yapanlar var bunu. Olmazdı bizim zamanımızda. Dedelik büyük sorun şimdi. Civarda dede galmadı. Dede torunları Sünnî evlilik yapmayı, devam ettirmeyi soyunu. Senin bu topluma örnek olman lazım değil mi? Ben hatırlarım komşumuzun karısı vefat etti, o da naspın çocuklar da var yeniden evlendi. Evlendiği kadın da Sünnî bir evlilik yapmış ayrılmışlar ondan sona. 7 yıl düşkün sayıldı. Hiçbir şekilde düğüne, bayrama, topluma, ibadete katılmadı. 7 yıl sonra köy kahvesinde konuşuldu bu mesele tekrar topluma kabul edelim mi diye. Herkes evet dedi. Ondan sonra topluma katıldı. Şuan bu şekil uygulama yok. Her Perşembe toplanılır “Cumağşamı” (Cuma akşamı) yapılırdı. Her bayram “Bayram aşamı” (Bayram Akşamı) yapılırdı. Herkes evinden, ocağından bir sofraya getirirdi. Hep beraber yenilir içilir, dua edilirdi. Bu da bir ibadetti. Şuan bunlar da galmadı. Ateş yoktu evveli. Yaz kış evlerin bacalarında ateş yanardı. Ateşin sönerse bana köz ver diye aynı ocaktan olan birinden alınırdı. Şimdi imkânlar var kim neden ateş almaya gitsin? Böyle şeyler değişti işte” (K-5, Kişisel Görüşme, 10 Nisan 2023).

Bu bilgilerden hareketle Çanakkale’de Aleviliği yaşanan değişimlere, unutulmuş geleneklere rağmen devam etmektedir. Dedelik kurumu her ne kadar sürdürülmekte zorlanılan bir konu olsa da babadan oğla geçmektedir. Gençler semah konusunda ergenlik çağından itibaren eğitilmektedir. Aleviliğin çocukluktan öğrenilmesini isteyenler çocuklarını küçük yaşta ildeki cemevine götürmektedirler. Kent yaşamında düzenlenen cemlere katılım yüksektir. Cemde 12 hizmet denilen hizmetlerden Kütükçü ve Peyikçi hizmeti sürdürülmemektedir. Fakat yapılan Cemlerde duaları okunmaktadır. Düşkünlük eskisi gibi uygulanmamaktadır. Perşembe akşamları düzenlenen Cumağşamı diye

adlandırılan toplumun birlik olduğu akşamlar geçmişte kalmıştır. Yine bu Bayram akşamları için de geçerlidir. Eskiden devam eden özel günlerin akşamlarında yapılan birlik, beraberlik srdrlmemektedir. Aynı ocaktan ateş alıp-verme geleneği de günümüzdeki imkânlar neticesinde sonlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMEN ALEVİLERİ VE ARAŞTIRMA ALANININ SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

3.1. Türkmenlik ve Tahtacılık Kavramları

Tarihten günümüze kültür, medeniyet, milli kültür, alt kültür, etnik grup, ırk, köken meselesi vb. kültür ile ilgili kavramlar tartışma konusudur. Özellikle günümüzde gündeme gelen konulardan biri etnik köken meselesi ve etnik grup kavramıdır. Küreselleşme sürecinde olan dünyada milli devletlerin işlevini tamamladığı, küresel yapılanma içine girdiği tartışılırken bir yandan da etnik kimliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin paralel ilerlediği ilerlediğini söyleyebiliriz.

Etnik kavramı dil, din ve kültürel farklılaşmaların bir yansımasıdır. Etnik grup kavramı ise genellikle üyelerinin nesilden nesle taşındığı, kendine özgü, başka gruplardan farklı, sosyal ve kültürel geleneği paylaşan bir toplumun parçası ya da tek başına bir grup olarak tanımlanmaktadır (Türkdoğan, 2013). Sosyolojik açıdan alt kültür grubu olarak tanımlanan bütün alt kültürler etnik grup olarak görülmektedir. Toplum içinde kültürel çeşitlilikler ise doğal karşılanmaktadır. Modern toplumlarda bazı grup üyeleri içinde buldukları toplumun asıl kültürünü taşımaktadırlar. Bunu yaparken de farklı geleneklere, değerlere, normlara sahip olabilirler. Aynı kültürün çatısı altında bir veya birden fazla unsurda yaşanan kopma nedeniyle kültürel farklılıklar meydana gelebilir. Bu sayede de alt kültür grupları oluşmaktadır. Alt kültür grupları tüm toplumlarda görülen bir durumdur. Bu bilgiler doğrultusunda Tahtacı Türkmenleri, Türk kimliği içerisinde bulunan bir etnik gruptur.

Oğuzların 24 boyu içerisinde İslamiyet'i kabul edenlere Türkmen denilmiştir. Türkmen denilmesinin sebebi Orta Asya'da ilk defa Müslümanlığı kabul eden Türk kavminin adının Türkmen olmasından kaynaklıdır. Mâvera'un-nehr Müslümanlarınca "Müslüman Türk" anlamında Türkmen kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu bilgiye göre Müslümanlığı kabul eden İlk Türk kavmi Balasagun ve Mirki arasında yaşayan Türkmenler olmuştur. Türk tarihinde "Türkmen" adı Oğuzların Müslüman olmasından sonradır. "Oğuz" adının yerini "Türkmen" adı almıştır. 1071 Malazgirt Savaşından Anadolu'ya gelen sonra Türkmenler(Oğuzlar) kısa bir sürede Anadolu'dan Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika kıyı şeridinde yayılmışlardır. Bu bölgelere 24 oğuz boyunu yerleştirmişlerdir. Türkmenler Oğuz Türklerinin kendisidirler. Oğuzların 24 boy ve soyadlarını: Afşar, Beğdili, Karkın,

Bayındır, Çepni, Salur, Alanyontlu, Yüreğir, Ağva (Ağba), Kınık, Bayat, Yazır, Akevli, Karaevli, Döğer, Dudurga gibi adları taşımışlardır. Türkmenler ana yurtlarından getirdikleri geleneklerini İslam Dünyasında devam ettirmişlerdir (Gelekçi, 2004: 13).

Tahtacı kelimesine gelirsek; XII. yüzyılda Orta Asya ve Horasan'dan Anadolu'ya olan göçler sonucu bir kısım göçebe Türkler “Ağaç-Eri” adıyla anılmış, XIII. yüzyılda da Anadolu'daki ormanlık bölgeleri yurt edinmişlerdir. Geçimlerini ağaç ve orman işçiliği yaparak sağlamışlardır. Ağaç kesip, tahta biçmişlerdir. Bu nedenle özellikle ormanlık alanlarda ya da ağaç işçiliğinin yapılabildiği bölgelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle onlara Tahtacı Türkmeni denilmiştir. Tahtacılar, Ağaçeri Türkmenlerinin torunları kabul edilmektedirler. XVI. yüzyılda Osmanlı kaynaklarında Cemaat-i Tahtacıyan olarak geçmektedirler. Çaylak, Aydınlı, Enseli, Nacarlı, Sivrikülahlı, Cingöz, Ala abalı, Göğçeli, Şahaplı, Çobanlı, Üsküdarlı, Evcı, Çiçili, Mazıcı, Kahyalı gibi aşiretlere ayrılmıştır. Tahtacılar günümüzde nüfus yoğunluğu bakımından Adana, Mersin, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Isparta, Muğla, Denizli, İzmir ve Gaziantep şehirlerinde yaşamaktadırlar. Anadolu Aleviliği içinde kendilerine özgü inanç sistemleri vardır. Bu nedenle de farklı bir topluluk olma özelliğine sahiptirler (Karaman, 2004: 213).

Günümüzde Tahtacıların konar-göçer yaşam tarzından yerleşik düzene geçtiği aşikârdır. Geçim kaynakları artık tahta biçmek, ağaç ve odun kesmek değildir. Kendilerine farklı geçim kaynakları sağlamışlardır. Bir kısmı toprağa bağlanıp tarımla uğraşmaya başlamıştır. Bir kısmı hayvancılığa yönelmiştir. Bir kısmı da kendilerine daha farklı geçim kaynakları sağlamıştır. Türkçede “ağaç kesen, tahta biçen kimse” anlamına gelen Tahtacı kelimesi yapılan mesleğin adından doğmuştur. Zamanla kendilerine özgü inanışlara sahip bu toplulukların ortak adı olmuştur. Başlarda dağlarda, ormanlarda konar-göçer bir yaşam tarzına sahip olmaları onları sosyo-kültürel ortamdan ayırmıştır. Dinî inanç ve gelenekleri de sosyo-kültürel ortamdan uzak olduğu için değişikliğe neden olmadan yüzlerce yıl kapalı bir toplum hayatı sürmelerini sağlamıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerleşik düzene geçmeye başlayan Tahtacılar Cumhuriyet'in ilanından sonra dışa açılarak dinî, sosyal ve kültürel açıdan bir değişim içerisine girmişlerdir. Köyden kente göç hareketleri sayesinde eğitime önem vermeye başlamışlardır. Şehir ortamının kendine özgü yapısı toplulukların kendine has yapısıyla harmanlanarak değişikliklere sebep olmuştur. Bugün aralarında önemli sayıda okumuş insan bulunmaktadır ve bu kişiler ata mesleği dışında kendilerine çeşitli meslekler edinmişlerdir. Bunun yanında kent ortamında dedelerin toplum

üzerindeki etkisi zayıflamıştır. Toplumun cem için bir araya gelmesi zorlaşmıştır. Tüm bu gelişmeler Tahtacıların kapalılık özelliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Zamanla bu tür sorunlara çözüm bularak dini, sosyal ve kültürel yapılarındaki değişimlere rağmen kırsalda ve kent ortamında varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler (Çıblak, 2013: 34-35).

3.2. Tahtacı Türkmenlerinin Tarihçesi, Yerleşim Yerleri ve Kazdağı'na Yayılım Süreçleri

Tarihte Azerbaycan coğrafyasının Ağaçeri yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Bu bölgedeki Ağaçeriler'in büyük kısmı Anadolu'ya gelmiştir. Bir kısım Ağaçeriler ise İran'daki Halhal ve Firuzabad civarlarına yerleşmiştir (Birdoğan, 1995: 15). Arşiv belgelerinde Ağaçeriler'in Türkmen oldukları açıkça belirtilmektedir. Geçmişten bugüne getirdikleri inanç ve kültürlerine bakınca da onların Türkmen-Alevi oldukları açıktır. Bugün İran Azerbaycan'ında bulunan Ağaçeri köyünde yaşayanlar Ehl-i Hak inancına sahiptir. Bu inanç bugün Aleviliğin bir kolu olarak kabul edilir (Taş, 2023: 420).

Azerbaycan dolaylarından Anadolu'ya ilk göçler 1193 yılında görülmektedir. İlk geldikleri yerler Malatya, Elbistan ve Kayseri olarak bilinmektedir. Selçuklular döneminde saltanat mücadeleleri yaşanırken Malatya ve Maraş'ın dağlık bölgelerinde görülmüşlerdir. Bunun üzerine Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus 1255 yılında Ağaçeriler üzerine bir ordu gönderir. Bu arada Moğol ordusunun Selçuklu sınırlarına yaklaşmasıyla Ağaçeriler'in üzerine gönderilen ordu geri çevrilir. Daha sonra 1257'de Selçuklu ordusu Malatya bölgesine tekrar gelmiştir ve Ağaçeriler bozguna uğramıştır (Taş, 2023; 411). 1260'ta Moğol hükümdarı Hülagü Han da Selçuklular gibi Ağaçeriler üzerine ordu gönderir. Amaçları Anadolu'da hâkimiyetlerini güçlendirmektir. Selçuklu ve Moğol istilasına uğrayan Ağaçeriler'in bir kısmı Suriye ve Irak taraflarına göç etmişlerdir. Bir kısım Ağaçeriler de bu bölgelerde yaşamaya devam etmişlerdir.

XIV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Dulkadirli Beylikleri içerisinde buldukları görülmektedir. XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde Ağaçeriler, "Cemaat-i Tahtacıyan" olarak geçmektedirler. Fakat gerçekte XIII. yüzyılın başında, Horasan taraflarından yapılan yoğun göç sırasında Anadolu'ya gelmiş çok sayıdaki boydan oluşan bir topluluktur. Tahtacıların bu dönemde yaşadıkları yerler Teke (Antalya), Aydın, Menteşe (Muğla), Hüdavendigar (Bursa), Maraş, Kocaeli, Hamit (Isparta), Kozan (Adana)'dır (Mutlu, 2011: 1559).

Günümüzde Tahtacı Türkmeni nüfusunun en yoğun olduğu yer Kaz Dağlarının etekleridir. Kaz Dağı eteklerinde yaşayan Tahtacı Türkmenlerinin kökenleri hakkında birbirinden farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre, Tahtacılar XVIII. yüzyılın başlarında Mamalu Türkmenleri içerisinde bulunmuşlardır. Sivas ve Bozok (Yozgat)'ta yaşayan Tahtacıların Bicili ve Selman Fakılı oymakları 1703'te Kütahya ve Balıkesir'e gelmişlerdir. Balıkesir merkeze bağlı Türkali köyü, Savaştepe'ye bağlı Kongurca köyü bu Türkmen oymaklarından oluşmuştur (Mutlu, 2011: 1559).

Bir diğer görüş, XIII. yüzyılın ilk yarısında yaşanan Baba İshak Ayaklanması Anadolu halkı için kötü sonuçlara yol açmıştır. Sarı Saltık ve müritleri bu ayaklanmadan sonra Anadolu'ya gelmiştir. Sarı Saltık'ın tarih sahnesine ilk çıkışı Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol hâkimiyeti altına girmesiyle başlayan saltanat mücadeleleri dönemine denk gelmiştir. II. İzzeddin Keykavus, Anadolu'daki iktidar mücadelesini kaybederek Bizans'a sığınmıştır. Bizans imparatorundan kendisine tabi olan Anadolu'daki Türkmenleri getirterek birlikte kışlayıp yaylayacakları bir arazi talep etmiştir. Talebi kabul edilince de Anadolu'daki Türk aşiretine haber vermiştir. Onlar da vakit kaybetmeden Sarı Saltık'ın önderliğinde Üsküdar yoluyla Rumeli'ye geçip Dobruca'ya gelmişlerdir. Kaynaklar, gelen Türkmenlerin Çepni boyuna mensup olduklarını bildirmektedir (Ocak, 2011: 11-28).

Selçuklu yönetimi Sarı Saltık ve müritlerini tehdit olarak algılamıştır. Bunun üzerine topluluk Sinop'tan Karadeniz'e oradan da gemilerle 1264'te Romanya'nın Kaligra şehrine ulaşmışlardır. Buraya geldikleri sırada Altınorda hükümdarı Berke, Sarı Saltık'ı ülkesine davet etmiştir. Sarı Saltık, Kırım'a geçerek Müslümanlığı yaymak için çalışmıştır. 1280'de Sarı Saltık'ın vefatı üzerine müritleri onlara yoldaşlık eden Ece Halil komutasında Çanakkale Boğazı'ndan Lapseki'ye gelmişlerdir. Geldiklerinden bölgeye Karesi Beyliği hükmetmekteydi. Karesi Beyliği'ne katılan Tahtacılar, Kaz Dağları eteklerine yerleşmişlerdir. Başka bir görüş, Kazakistan'daki Aktav Yarımadası'ndan hareket eden Tahtacılar Karadeniz'in kuzeyinden Tuna boylarına gelmişlerdir. Tuna boylarındaki yurtlarından Osmanlı güçlerine karşı Bizans'ın sınır bölgelerine getirilmişlerdir. Geri dönmelerine izin verilmeyen Türkmenler Çanakkale civarından Kaz Dağları'nın eteklerine gelmişlerdir. Bugün Kaz Dağları'nın eteklerinde yaşam sürmeye devam etmektedirler (Birdoğan; 1995: 19).

Çanakkale'de yaşayan Tahtacı Türkmenleri arasındaki genel görüşe göre: Asya'dan göç ederek Toros Dağlarına gelmişlerdir. Buradan da Fatih Sultan Mehmet'e gemi kerestesi

biçmek için İda Dağına gelmişlerdir. Kendilerini Ağaç Eri torunları olarak kabul etmektedirler. Nüfusları en azı 6200 civarında olan Çanakkale Tahtacılarının 30 kadar köy ve köy altı yerleşmesi bulunmaktadır. Çanakkale'ye bağlı Akçeşme, Çiftlikdere, Denizgöründü, Elmacık, Kayadere, Gürecik, Mazılık, Yenimahalle, Dört Yol, Atikhisar, Damyeri, Kemerdere, Değirmendere, köyleri Tahtacı Türkmen köyleridir. İlçerinden Bayramiçe bağlı Koşuburnu, Karıncalı Köyleri, Güvemcik Mahallesi, Menderes Mahallesi Tahtacı Türkmen yerleşimleridir. Ezine'ye bağlı Derbentbaşı köyü, Ayvacık'a bağlı Güzelköy, Bahçedere, Uzunalan, Tuztaş, Yenioba, Hasanobası, Çiftlik, Boztepe, Kokulutaş, Köyleri Tahtacı Türkmen köyleridir (Ölçücü, 2021: 176-177).

3.3. Araştırma Alanı; Çanakkale/Bayramiçe Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyü

Araştırma alanı olarak Çanakkale ili Bayramiçe ilçesinde bulunan Koşuburnu köyü seçilmiştir. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri içe kapalı yapısıyla ilk İslamlaşma döneminin uzantısı sayılabilecek dinî, sosyal ve kültürel yapılarını değiştirmeksizin koruyarak gelmişlerdir. Kuşaklar boyu süren bir sosyalleşme kalıbıyla dinî, sosyal ve kültürel pratikler herhangi bir kültürel etkileşime ve dönüşüme uğramadan günümüze aktarılmıştır. Bunların hala canlı olarak yaşatılması sosyolojik açıdan oldukça önemlidir. Onlar çok uzak zamanların günümüze ulaşan yolcularıdır.

Binlerce yıllık kültür ve geleneğin günümüze aktarılması sebebiyle Koşuburnu köyü önemli bir araştırma alanıdır. Koşuburnu köyünün içe kapalı olan yapısını koruması, bu köyde kapsamlı bir araştırmanın yapılmamış olması bizi bu çalışmaya itmiştir. Koşuburnu köyünü seçmemizin bir diğer nedeni coğrafi konumundan kaynaklıdır. Çanakkale ve Kaz Dağlarında bulunan diğer Tahtacı Türkmen köylerin tam ortasında bulunması, yine aynı şekilde Bayramiçe-Ezine-Ayvacık ilçelerinin tam ortasında bulunması bu köyü bize daha çekici hale getirmiştir. Bir diğer neden olarak geçmişin geleceğe nasıl taşındığını aktarmak amacıyla da araştırma alanı Koşuburnu köyü olarak belirlenmiştir. Araştırma alanının tek olması diğer Tahtacı köylerinin de aynı dini, sosyal ve kültürel yapıyı uygulamasından kaynaklanmaktadır. Bilgilerin tekrara düşmemesi için de araştırma alanı Koşuburnu köyü ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın Koşuburnu köyüne rehberlik edeceğine, Çanakkale ve Kaz Dağlarındaki diğer Tahtacı köylerini temsil edeceğine inanıyoruz.

Görsel 1: Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyü

3.3.1. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyünün Coğrafi Konumu ve Nüfusu

Kazdağlı Tahtacı Türkmenleri, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen kökleri ve kültürel zenginlikleriyle dikkat çekmektedirler. Kaz Dağı Tahtacı Türkmenlerinin yaşadığı yerleşim yerlerinden biri Çanakkale ili Bayramiç ilçesine bağlı Koşuburnu köyüdür. Kaz Dağları'nın eteklerine kurulu olan Koşuburnu köyü, Çanakkale iline 71, Bayramiç ilçesine ise 23 km. uzaklıktadır. Bayramiç ilçesine bağlı olup, ilçenin güney-batısında yer almaktadır. 1911 yılındaki kayıtlarda köyün adı Muradlılar olarak geçmektedir ve Dağahmetçe köyüne bağlı bir mahalledir. 30 Mayıs 1951'de köy statüsü kazanmıştır. Bu sayede de köyün eski adı Eğridere olmuştur. Köyün su ve yaşam kaynağı olan bu dere köye ismini vermiştir. Köyde bir zaman sonra at koşusu yarışları düzenlenmesinin ardından Koşuburnu olarak değiştirilmiştir. Koşuburnu köyü 100 hane olup nüfusu 352'dir. Bu nüfusun 174'ü erkek, 178'i kadındır. Köyden kente göç oranı oldukça düşüktür. Yeni yeni eğitim hayatına öncelik veren gençler işleri dolayısıyla köyde yaşamamaktadırlar. Bunun dışında köye dışarıdan

göçlerin yapılmasına köy halkı müsaade etmemektedir. Bu sayede de dini, sosyal ve kültürel dinamikler korunmaktadır (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

3.3.2. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyünün Tarihçesi ve Bağlı Olduğu Ocak

Tahtacılar geçmişten bugüne iki dede ocağına bağlı olarak gelmişlerdir. Bunlardan biri merkezi İzmir Narlıdere’de olan “Yanyatır” veya “Yanıyatır” ocağıdır. Diğeri ise Aydın Reşadiye’deki Kızılcapınar ve Germencik köylerinde bulunan Hacı Emirli ocağıdır. Kendilerine ait “üç-oktan” esinlenen kazayağı damgaları vardır. Yanyatır (Yanıyatır) ocağına bağlı 12 oymak vardır. Bunlar: Çobanlı Oymağı, Çaylak Oymağı, Sivri Külahlı Oymağı, Kokluca Oymağı, Cingöz/Üsküdarlı Oymağı, Enseli Oymağı, Ala Abalı Oymağı, Çiçili Oymağı, Mazıcı Oymağı, Kahyalı Oymağı, Gökçeli Oymağı, Nacarlı Oymağı’dır. Hacı Emirli ocağına bağlı ocak sayısı ise 3’tür. Bunlar: Şehepli Oymağı, Kabakçı Oymağı, Aydınlı Oymağı’dır (Yörükan, 1998).

Çanakkale Kazdağı Tahtacı Türkmenleri, kendi aralarında üç oymağa ayrılmaktadırlar. Bu oymaklar Çiçili, Mazıcı ve Kahyalı oymaklarıdır. Çiçili oymağı Çanakkale’nin Bayramiç ve Ayvacık ilçeleri civarlarındaki Tahtacı Türkmenlerine ait oymaktır. Mazıcı oymağı Çanakkale sınırları içerisinde yer alan Tahtacı Türkmenlerinin oymağıdır. Kahyalı oymağı ise Balıkesir’in eteklerinde kurulmuş olan Tahtacı Türkmen köylerinin oymağıdır (Yörükan, 1998).

Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri, Durasan (Dur Hasan) Dede tarafından kurulduğuna inanılan Yanyatır (Yanıyatır) Ocağı’na bağlı Çiçili Tahtacı oymağındandırlar. Yanyatır ocağı inanç olarak 818 yılında Abbasi Halifesi Memun döneminde zehirlenerek öldürülen İmam Rıza’ya bağlıdır. Bu ocağın kurucusu Durasan (Dur Hasan) Dede, Meşhed şehrine gidip oradan şecere almıştır. Şecere alması dolayısıyla “Yanyatır” adı bir sülale adıdır. Yanyatır ocağına mensup dedelerin verdiği malumata göre bu ocağa tabi olan Tahtacıların çıkış yerleri Bağdat’tır. Bugün Bağdat çevresinde Düz Hurma adında 700 hanelik bir Tahtacı köyü vardır. Yanyatır Türkmenleri Bağdat’tan Çukurova’ya gelerek Ceyhan ve Kozan taraflarına yerleşmişlerdir (Yörükan, 1998).

İlk ocak merkezi Durasan köyü adını, kurucusu olan Dur Hasan Dede’den almıştır. Bu köyde 1867 yılında Mehmet Ali Dede tarafından sonradan bir dergâh açılmıştır. Bu ocağa bağlı olan Türkmenler Adana dolaylarından batıya doğru hareket ederek Kaz Dağlarına kadar ulaşmışlardır. Buradan da farklı yörelere dağılmışlardır. Bu yerlerden birisi de

Yanyatır ocağının bugünkü merkezi, İzmir'e bağlı Narlıdere kasabasıdır. Dur Hasan Dede neslinden olan Hızır Dede, Narlıdere'ye gelip yerleştiği için ocak merkezi Narlıdere'dir. Tahtacı Dedelerinin merkezi olan Yanyatır Ocağının bir buyruğu bulunmaktadır. El yazması olan buyruğun tam adı "Hadâ Manâkıb İmam Ga-far aş Sadık"tır. Farklı yazarlar tarafından İmam Cafer-i Sadık Buyruğu günümüz Türkçesine uyarlanmıştır (Yörükan, 1998).

Koşuburnu köyü sakinleri tarihini ve hangi ocağa bağlı olduklarını şöyle ifade etmektedirler: Bizler kökleri Oğuz Kağan'a dayanan Oğuz Türklerinin üç-ok kolunun Salur boyu içinde yer alan Ağaçeri Türkleriyiz. Ağaçerileri batı Türkistan'a oradan da Horasan bölgesine geldile. Burada İslamiyet'le tanıştılar. Selçuklu devleti içinde yer alan Ağaçerileri Moğol baskıları sonucunda Irak ve Suriye etrafına dağıldılar. Bugün Irak ve Suriye'de kalıntıları bulunan Ağaçeriler Osmanlı yönetimi altında yüzyıllarını geçirdile ve pek çok baskılara maruz kaldılar. XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı belgelerinde Cemaat-ı Tahtacıyan olarak isimlendirilmişler. İnanç olarak Alevi inancına sahip Tahtacı Türkmenleri; Toroslar, Ege kıyıları, Çanakkale'ye kadar uzanan alanlarda yaşarlar. Tahtacı Türkmenleri inanç merkezlerine göre iki ocağa ayrılırlar: 1. Yan yatır ocağı. 2: Hac emirli ocağı. Yanyatır ocağının merkezi İzmir Narlıdere'dir. Bu ocağa bağlı oymaklardan bazıları Eseli oymağı, Nacarlı oymağı, Göğceli oymağı. Kazdağı Tahtacı Türkmenleri Çiçili oymağına bağlı Türkmenler olup Kazayağı sembolüne sahiptir. Ağaç biçen Tahtacı Türkmenleri olduğumuz için bizleri Ağaçeri olarak da adlandırılırlar. Fatih Sultan Mehmet ağaç biçmek için bizim dedelerimizi İstanbul'a getirtmiş. İstanbul'un fethinde gemi yapmak için kereste yapmışlar. Karadan yürütülen gemileri bizim atalarımız yürütmüşle (K-9, Kişisel Görüşme, 2Mart 2023).

Kazayağı sembolü Anadolu coğrafyasında yaşayan Tahtacılar da yaygın olarak görülmektedir. Kazayağı Anadolu'da sadece Tahtacılar için özgü bir simgedir. Diğer Alevi-Bektaşî toplulukları kazayağı simge olarak kullanmamaktadırlar. Mersin yöresi Tahtacıları'nda, atalarının Fatih Sultan Mehmet tarafından Kazdağına yerleştirilerek gemi kerestesi için çalıştırıldıkları şeklinde sözlü bilgilere ulaşılmıştır. Edremit yöresi Tahtacıları'nda da bu bilgisinin mevcut olduğu görülmektedir. Edremit'in Tahtakuşlar köyünde yapılan bir araştırmada, Tahtacıların Fatih Sultan Mehmet tarafından Kazdağına getirildikleri ve İstanbul'un fethinde kullanılan gemilerin kerestelerini biçmede görevlendirildikleri anlatılmaktadır. Buradan hareketle kazayağı simgesinin Tahtacılar için bir görev sonucu ödül olarak verildiği anlaşılmaktadır (Selçuk, 2005; 363-364). Aynı bilgileri Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri de sözlü olarak aktarmaktadırlar.

Görsel 2: Koşuburnu Köyü Mezarlığında Bir Kazayağı Sembolü

Görüşmecilerimizden dinlediğimiz “Tahtacılığın Tanımı” adlı şiir:
Adem’den beri gelir soyumuz
Üç oklu Türkmen’dir boyumuz
İnancımı sorarsan be dost.
İmam Cafer’in yoludur yolumuz

Oğuz Kağan’ı ata biliriz
Asyanın ortasından geliriz
Kim dost kim düşman iyi görürüz
İnsanları seven birer kuluz

Damgası kazayağı boyumuz
Hunlar devletidir ilk soyumuz
Tarihten gelir bunca duyumuz
Biz her daim tarih okuruz

Dedem babam tutundu hizara.
Kazayağını koyduk, mezara
Gün gelir kaybolursak kazara
Ceddimizi onlardan buluruz

Sonra Osmanlı tebası olduk.
Dualardan dağlara kovulduk
Eşkıyaların karşısında durduk
Kalmadı ekmeğimiz suyumuz

Toroslar'dan Kazdağları'na geldik
Buraları sonsuz yurt edindik
İskân isteyince ağa paşa vekil
Böyle kuruldu birin köyümüz (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

3.3.3. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Köyünün Sosyo-Kültürel Yapısı

Kazdağı Tahtacı köy yapıları çoğunlukla ormanlık ve dağlık alanlara yakındır ya da doğayla iç içe geçmiş durumdadır. Tahtacılar inançsal boyutta Alevi, kültürel boyutta Türkmen olan uzun yıllar göçebe olarak çadırlarda yaşamış ve Türkçe konuşan kültürel bir topluktur. Aynı zamanda sosyo-kültürel bir etnisite topluluğudur. Koşuburnu Kazdağı Tahtacı Türkmenleri köyünün ekonomisi geçmişte tahta biçmek, odun kesmekten orman kanununun çıkmasıyla tahta işçiliği yapmaları zorlaşmıştır. Bu yüzden başka mesleklere yönelmişlerdir. Şuan geçim kaynakları tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Köyde tarıma elverişli arazinin az olması sebebiyle köye yaklaşık 20 km. uzaklıktaki Ezine ilçesinin Bahçeli mevkiinde farklı büyüklüklerde araziler kiralayarak domates yetiştiriciliğine yönelmişlerdir. Bugün Çanakkale domatesi dendiğinde akla öncelikli gelen köylerden biridir. Yetiştirilen domatesler meyve ve sebze ticareti yapan halcilerle satılmakta, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Aydın, Antalya gibi büyük kentlere kamyonlarla gönderilmektedir. Geçimini sağlamak için düzenli bir gelire ihtiyaç duyan ve başta eğitim kurumları olmak üzere resmî kurumlara yakın olmak isteyen genç/yetişkin nüfus, il veya ilçe merkezlerine göç etmek zorunda kalmaktadır.

Koşuburnu Tahtacılarının gündelik ve sosyal yaşamlarına baktığımızda Anadolu'daki diğer göçebe topluluklarda görüldüğü gibi çadır ve kilim dokumaları öne

çıkılmaktadır. Göçebe bir toplum olmaktan çıkmalarıyla yerleşik düzene geçen Tahtacılar çadır kültüründen uzaklaşarak kendi evlerini kurmuşlardır. Kiremitli evleri, damları, okulları, çeşmeleri, köy ve konuk odaları bulunmaktadır.

Cinsiyetler arası iş bölümüne bakıldığında, Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde çekirdek ailenin oluşmasında kadının etkinliği ve gündelik yaşamdaki görevleri, eş seçiminden çocukların yetiştirilmesine, miras dâhil hemen her konuda erkek ile aynı ölçülerde söz hakkına sahiptir. Bunda geçmiş meslek yaşantısının rolünün olduğu söylenebilir. Kadın ve erkekler yaptıkları işlerin çoğunu beraber yapmışlardır. Bu doğrultuda kadın ve erkeklerin aynı yetkinliğe sahip olduğu açık bir şekilde gözlemlenmektedir.

Köy halkı, tıpkı diğer Türkmen köyleri gibi, Türklük, Atatürk ve Cumhuriyet'e sıkı sıkıya bağlıdır. Siyasi tercihlerdeki farklılığın köyde herhangi bir tartışmaya ve dargınlığa yol açmadığı gözlemlenmiştir. Köyde cami bulunmamaktadır. Cami konusu gündeme geldiğinde, bazı köylülerin camiye sıcak baktığı görülmüştür. Bu düşüncede dışlanmışlığa son verme arzusunun etkisi büyüktür. Köyde okuma yazma oranı oldukça yüksektir. Köylüler, çocukları okutma ve bir meslek sahibi yapma konusunda hayli isteklidirler. Köye dedeler Değirmendere, Çiftlikdere, Kemerdere ve daha başka köylerden gelmektedir.

Koşuburnu Tahtacı Alevileri kendilerine Türkmen demektedirler. Kendilerinin Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethi için gemi yapımına destek vermek için Akdeniz bölgesinden getirildiklerine inanmaktadırlar.

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenlerine göre Allah'a inanmak bireyseldir ancak ibadetler tek başına değil toplumla yapılmaktadır. İnsanları inançlarından dolayı yargılamazlar. Sosyal düzeni bozabilecek durumlardan kaçınırlar. Bu nedenle, hata işleyenlerin cezası doğal bir mahkemece mutlaka verilmektedir. Tıpkı diğer Alevi Türkmenlerde olduğu gibi, "düşkün" olan bir insan, ceme alınmamakta ve cezası bitene kadar topluma katılamamaktadır. Düşkün sayılma durumu yüzyıllar boyunca sosyal yapı ve düzeninin ayakta kalmasını sağlamıştır. Topluma ve sosyal düzene ne kadar önem verdiklerini buradan anlayabiliriz.

Koşuburnu Türkmenlerinin düşünce ve inanç sisteminin merkezinde diğer Alevi Türkmenlerdeki gibi insan ve insan sevgisi yatmaktadır. İnançlarının kökenlerini bir yandan Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e, diğer yandan pirlere bağlamaktadırlar. Koşuburnu Türkmenleri arasında dışlanmak ancak toplumsal düzeni bozan suçları işlemekle mümkün

olmaktadır. Başkalarına karşı sergiledikleri hoşgörü, sevgi ve saygının kendilerine karşı da gösterilmesini beklemektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOŞUBURNU TAHTACI TÜRKMENLERİ KÖYÜNDE DİNİ VE SOSYAL HAYAT

4.1. DİNİ İNANÇLAR

4.1.1. Allah'a İman

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenlerine göre Allah birdir ve tek yaratıcı odur. Onlara göre evreni, dünyayı, yeri, göğü, insanı, hayvanı yaratan Allah'tır. Allah'ın varlığına ve birliğine inanırlar yani tevhid inancına sahiptirler. O her şeyi gören, işiten, bilendir. Mülakat yaptığımız kişilerin hepsi Allah'a iman etmektedirler ve şu şekilde dile getirmektedirler:

Allah-Allah, Allah eyvallah, Aşk ile, Aşk-ı niyazımla, Hû gibi hitaplarla Allah'ı anarık. Bunun yanında Allah'a hitap ederken Hak dirik. Hayy'dan gelen Hu'ya giderden gelir bu. Yani Allah'tan gelen Allah'a gider. Duaların, yalvarışların ardından "Allah-Allah" denir, bu "âmîn" yerine geçer. Âmîn yerine geçmesi duaların, yalvarışların, zikirlerin doğruca Allah'a yönelik olmasından kaynaklı. Duaları kabul edecek olan da olmayan da Allah. İsrâ suresi 110'cu ayet'te; "De ki, ister Allah diye yakarın, ister Rahman diye yakarın, hangisiyle yakarırsanız yakarın, en güzel isimler O'nundur". diye geçer. Dualara, zikirlerle, isteklere Bismillah, Bismillahirrahmanirrahim, Bismişah Allah Alah diye başlanır, Allah-Allah diye bitirilir. Dualar, yalvarışlar Allah'ın adıyla başlar. Allah'ın adıyla biter. Bu sayede hem Allah zikredilmiş olunur hem de duanın kabulü kendisinden istenmiş olunur (K-21, Kişisel Görüşme, 16 Şubat 2023).

Allah eyvallah demek bir teslimiyet ifade eder. Bu teslimiyet Allah'adır. Allah'a duyulan muhabbetin ve aşkın dile geliş şeklidir. Allah'a inancım ve güvencim tamdır anlamında söylenir. Aşk ile denir, Allah'a duyulan aşkı tarif etmek için. Aşk-ı niyazımla deriz yani seni Allah'a olan aşkımla, sevgimle, muhabbetle selamlarım. Hak ve Hû erenler de Allah demek (K-23, Kişisel Görüşme, 11 Mayıs 2023).

Anlaşılabacağı üzere, Tahtacı Türkmenleri Allah'a inanmaktadırlar. Çeşitli şekillerde Allah'ı anmaktadırlar. Dualarına, zikirlerine Allah'ı anarak başlamaktadırlar ve Allah'ı anarak bitirmektedirler. İnsanı, dünyayı, evreni yaratan Allah inancı oldukça merkezî bir konuma sahiptir. Alevilik genel mahiyetinde ve Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde teolojik olarak baktığımızda senkretik bir yapıdadır. Çok uzun bir zaman diliminin içinde olduğu için uğradığı tüm mekânlardan, zamanlardan, inanç ve kültürlerden bünyesine alarak kendi sistemini kurmuştur. Diğer yandan Alevilik teolojisi, kitaplar yoluyla elde edilen bir teoloji değildir. Mitolojik, şifahi aynı zamanda da mistik bir teolojidir. Kavramlarını birtakım sembollerle ifade eder çünkü Alevilik, kendini serbest ve açıkça ifade edememiştir. Yıllarca bir örtünün altında gizlenmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple çoğu konu toplumun

içindekilerin anlayacağı terimlerle çevrenmiştir. Toplumun dışındakiler tarafından kolaylıkla anlaşılabilir.

4.1.2. Peygamberlere, Meleklerle ve Kitaplara İman

Âlemi yaratan aşkın bir Yaratıcının var olduğu gerçeği sadece İslâm'ın değil, bütün ilahî dinlerin temel unsurudur. İslâmî anlayışa göre Hz. Muhammed, Allah'ın insanlara mesajını iletmekle ve kılavuzluk yapmakla gönderdiği peygamberler zincirinin son halkasıdır. Onun “Allah'ın kulu ve peygamberi” olduğuna inanmak, imanın temel esaslarındandır.

Muhammed aşkına var oldu âlem

Hâkim ü hükm-i devrandır Muhammed

Muhammed nurudur nur-ı mukaddem

Kadim-ı sırr-ı Sübhan'dır Muhammed (Âşık Virani)

Dörtlükten de anlaşılacağı üzere; Muhammed “iki âlemin sultanı”, “Rahman'ın sevimli nuru”, bütün müminlerin şefahtçisi, Kur'an'ın açıklayıcısıdır. Aleviler, Hz. Muhammed'den önceki peygamberleri ve bunlara verilen kitapların ilahi kaynaklı olduğunu kabul etmektedirler. Hz. Muhammed'in son peygamber olduğuna inanmaktadırlar (Üzüm, 2008).

Alevi gelenekte peygamberlere iman konusu, Allah'a iman konusundan sonra ikinci sıradadır. Alevilikte, “dört kapı-kırk makam” anlayışına göre “şeriat” makamının ilk kuralı iman etmektir. Yani Allah'a, peygamberlere, meleklerle, ahirete, kader ve kazaya iman etmek Aleviliğin kurallarındandır. Allah birdir, tüm peygamberler gerçektir. Bunun yanında Allah'ın yarattığı melekler, kitaplar, cennet-cehennem, ölüm, ölümden sonraki diriliş, sorgu-sual, günahların tartılacağı terazi tamamen gerçektir. Tüm bunlar iman etmenin anlamını oluşturmaktadır (Doğan, 2019:130).Araştırmamızda görüştüğümüz kişilerin görüşleri peygamberlik ve konusundaki fikirlerle uyumaktadır.

Hz. Muhammed bütün insanları Hakk'a çağırarak için gönderilen son peygamberdir. Hz. Ali Peygamberin en sevdiği, ilk Müslümanlardandır, damadıdır, halifesidir. Hz. Muhammed halife olarak Hz. Ali'yi seçti. Hz. Ali'nin yerine Hz. Ebu Bekir halife oldu. Yani Peygamberin sözü çiğnendi. Biz Peygamberin sözüne uyarak Hz. Ali'nin yolundan gittik. Biz Kur'an'a da inanıyoruz, Allah'ın meleklerine de. Bugün canımızı Allah'a Azrail götürcek. Cebrail Hz. Muhammed'e. Vahiy indirdi. Benim tüm bunları söylüyü olmam bile inandığım anlamına gelir (K-5, Kişisel Görüşme, 10 Nisan 2023).

Bir işe başlamadan önce, örneğin geline veya askere kına yakılırken, gelin çıkımında kepez giydirirken son peygamber olan Hz. Muhammed Mustafa'ya üç kere salavat getirilir. Peygambere salavat, Seyyidina Muhammed kutlu olsun diyenin akıbeti hayr olsun denir. Orda bulunan herkes de üç kere kutlu olsun der. Yani Hz. Ali peygamber olarak kabul edilmez. Edilseydi Hz. Ali'ye salavat getirilirdi. Kur'an-ı Kerim Aleviliğin temel kitabı bence. Cemlerde buralardan dualar okunur. Dualar Türkçe okunduğu için bazıları bunun Kur'an-ı Kerimden alındığını bilmez o ayrı. Kur'an-ı Kerim'e inandığım ve okuduğum için orda da meleklerle ilgili birçok sure var. Buna karşı gelinmez (K-3, Kişisel Görüşme, 25 Nisan 2023).

Buradan hareketle Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri peygamberlere, meleklerle ve kitaplara inanmaktadırlar. Hz. Ali Peygamberdir, Aleviler Hz. Ali'yi Tanrılaştırıyorlar, kitapsızlar gibi görüşleri bu doğrultuda çürütmüş oluyoruz. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Hz. Muhammed'i, Hz. Ali'den ayrı düşünmektedirler. Bu yüzden Muhammed-Ali şeklinde ifade etmektedirler. Dört büyük melekten Cebrâil Allah'tan peygamberlerine vahiy getirmekle sorumludur. Hz. Muhammed Kur'an-ı Kerim'de, Cebrâil tarafından vahiy edilen peygamberdir. Hz. Ali ise halifedir görüşlerine sahiptirler. Kültürel uygulamalarında son peygamber olan Hz. Muhammed'e salavat getirirler. Cem ibadetlerinde Kur'an-ı Kerim'den ayetleri Türkçe olarak söylerler.

4.1.3. Ahirete ve Kadere İman

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenlerinde ahiret ve kader konusundaki düşünce ve inançlarına bakacak olursak tek bir anlayışın hâkim olduğunu söyleyemeyiz. Mülakatlardan çıkan sonuca göre bir kısım görüşler cennet-cehennemin olduğu, ölümün ve yeniden dirilişin bir anlamı olduğu yönündedir. Kendi söylemlerine göre öte dünyanın aslının olduğunu ifade etmektedirler. Bir kısım görüşler ise cennet ve cehennemin bu dünyada olduğu, ölümden sonrasını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği şeklindedir. Bu iki görüşü de elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda inceleyelim. Ahiret ve kadere inanan görüşlere göre: *“Öte dünnein aslı var kızım. Rüyalama girdi benim çok. Fatmaca benim gaynana ölünce düşüme girdi. Öte dünnein aslı vasa ben saa haber iderim didiydi ölmeden öncesi. Aslı olmakvar heralda düşüme geldine göre”* (K-11, Kişisel Görüşme, 9 Ağustos 2022).

Ahirete, kadere tabii ki inanıyoruz. Beden değil de ruhen ötede dirilebilcene inanılır. Öbür dünyada bu dünyadaki gibi bir yaşam olduğuna inanmayız. Beden bu dünyada galır. Ruh göç ider. Geri gelip bir canlıya da girebilir ona da inanırım. Ruh bir canlıya girer emme nereye girer belli olmaz. Öldükten sonra 40. Gün mezarın üstü açılır. Dallarla mezarın üstü örtülür gömünce. Yılan, çiyen girmesin diye. O dalları almak üstünü açmaktır. Mezarın üstü açılca zaman ilk hangi hayvanı gördüysen ona girdi denir öyle inanılır. Kuşsa kuş, yılan, kertenkele öyle bişey ille bir mahluk giderken seni garşılar. Ebe ölmeden

gocanam elti didi öte dünyanın aslı vasa didi canlan da gel didi. Ebe de ona varsa kuş olur da gelirim didi. Gömdük biz ebeyi. Gece üçlerde kalktık sabaha yakın. Üçünde sabah yemeği yapcik köylüye. Aş bişirmeye gaktık. Garantlikta bi guş gelividi. Cık cık cık cık cık bir ötüyü emme guş. Ebe ölmeden hoşaf kazanlanın kapağını açın da didiydi. Hoşaf kapaklanı açtık. Kuş kazanlan başında gezindi. Kocasının urbalana gondu. Köy kuşuydu böyle. Gezindi bayaca. Millet sabah ekmene gelince kayboldu. Aynı gün akşam yemeği vercik gene köylüye. Kuş millet gelmeden gene geldi. Hava da biraz bulutluydu yağmur yağdı yağcak. Cıkır cıkır bir güzel ötüyü yidirin hava yağcak diyi yani bize. Sonra hemen yemekle yidirdik. Biz bu kuşu ebenin olduğuna yorumladık. Aynı kuş bana çok görünür. Kötü bir olayda kuş gelir ötmeye başlar. Benim telefon da yok öyle anlarım kötü bişey olduğunu. Bir kere adam işçi götürdüydü gelmedi eve saatinde. Kuş geldi eve ötüyü. Hayırdır inşallah ebe bu sensin didim. Malumat verdi maa meğerse kaza yapmış adam. İştten geç gelecek olunca kuş evin pençeresine gelir tık tık iderdi. Sonra kaybolurdu. Aynı olay anamda da başıma geldi. Bir kertenkele görünüyü her yerde o zaman da. Yeni ev yaptırıyık bir tuğla alıyım elime tuğlanın altından çıkıyı. Taş alıyım taşın altından. Elime ayağıma dolanıyı böyle. Dağa, ormana gidince hep görürüm aynı kertenkeleyi. Benim kız ruh başka canlıya girmez diyi inanmıyı yani una. Valla ben inanıyım. İnancım var yani (K-7, Kişisel Görüşme, 28 Mayıs 2022).

Ahret cennet cehenem olmaz mı canım tabi var. Şindi herkes bir şekilde dünyaya geliyi. İşi bitince de dünyadan çekiliyi. Bu dünyada yaptıklayın hesabını öte dünnede vercek herkes. Bazıla çok kötülük ittiyse bu dünyada da çekmeye başlıyı cezasını. Ötesini Allah bilir ben berisinde gördüklemi söyliyim (K-1, Kişisel Görüşme, 28 Mayıs 2022).

Bu bilgiler doğrultunda ahiret ve kader inancının olduğunu görüyoruz. Cennet, cehennem ve öldükten sonra dirilmeye inanılmaktadır. Bazı görüşmelere göre reankarnasyona inananlar görüşmeciler bulunmaktadır. Yani öldükten sonra ruhun bir başka bir canlıya gireceğine ve girdiği canlıya hayat vereceğine inanan görüşmecilerim olmuştur.

Araştırma alanımızda bir görüşe göre: Şimdi Aleviler biz Türkmen Alevilerinin Şamanizm'den gelme de kültürü ve gelenekle olduğu için, sonradan İslamiyet'i de benimsedikle için ikisi harmanlaşmış. Zaten bizde ahret inancı var. Öte dünyanın olduğuna inandığımız için ölümler elbisesinden gömülüyü. İştte cenazeye gelenler bişeyler getiriyi. Kıyafettir, şunu bunu onlanan gömülüyü yani. Ahirete inanmak inancımızın gereği, Allah'a inanıyorsak ahirete ve kadere de inancaz tabi ki de. Bizi bu dünyada görüştüren, tanıştıran Allah'tır. Hiç yokken geldik ve birbirimizle tanıştık. Aynı döneme denk geldik. Bu kadedir. Ölümünden sonra yeniden diriliş var. O şekilde yani (K-3, Kişisel Görüşme, 25 Nisan 2023).

Görüldüğü gibi Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde için ahiret ve kader inancı Allah'a inanmak kadar önemlidir. Cennet ve cehennem Allah'ın lütfudur. Ölüm olduğuna göre ahiret mutlaka vardır. Karşit görüşler de "*cennet ve cehennem bu dünyada. Asıl imtihan yeri burası. Kim ne yaşattıysa bu dünyada cezasını çekiyi. Ben inanmıyım*" şeklindedir (K-14, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2023).

4.1.4. Allah-Muhammed-Ali Anlayışı

Allah-Muhammed-Ali anlayışı Alevilikte önemli bir yere sahiptir. Aleviler arasında bunun farklı yorumları vardır. Bazı yorumculara göre bu üçleme Hıristiyanlıktaki baba-oğul-kutsal ruh üçlemesiyle bağdaştırılmaktadır. Bazı yorumculara göre de Hıristiyanlıktaki baba-oğul-kutsal ruh üçlemesine benzememektedir. Bu üçleme tesliten oldukça farklı bir kavramdır. Çünkü Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin anne-babası bellidir. Kendileri de gökten inmemişlerdir. Ozanlarımızın şiirlerinde, Aleviliğin temeli olan Allah-Muhammed-Ali üçlemesi görülür. Hz. Ali bu üçlemenin son halkasıdır. Yani Allah Yaratıcıdır, Hz. Muhammed Allah'ın velisi, peygamberin vasisidir (Üzüm, 1997: 69).

Allah-Muhammed-Ali üçlemesini şu şekilde ifade eden görüşmecilerimiz vardır:

Allah-Muhammed-Ali bir hayli Cemlerde geçen bir kavram. Çokça dile getirilirdi. Bu dini bir yönü bizim Aleviliğin. Her ikisini de Allah yaratmıştır. Hakk da deriz Allah yerine mesela. Bu Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin Hakk'tan yana olduğunu, haklıdan yana olduğunu, adaletli olduğunu da gösterirdi. Hz. Muhammed peygamberimizdir. Hz. Ali de onun gibi bir önderdir. Bu yüzden önemli kabul edilirdi (K-15, Kişisel Görüşme, 13 Şubat 2023).

Bu üçlemede her zaman Allah-Muhammed-Ali diye dualarımıza başlarız, Hz. Muhammed'in her zaman ön planda olduğunu göstermek için. Bunu İslâm'ın koşulları olan tevhid, nübüvvet, velayetten almışız. Hıristiyanlıktakiyle bağdaşmaz. Annesi-babası vardır Hz. Muhammed'in de Hz. Ali'nin de. Tevhid, nübüvvet ve velayete dayandırırız dediğim gibi. Tevhid yani Allah birdir ondan başka bir Tanrı yoktur. Nübüvvet Hz. Muhammed'dir. Velayet ise Hz. Ali'dir. Bu sebeple Allah-Muhammed-Ali deriz (K-23, Kişisel Görüşme, 11 Mayıs 2023).

Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Allah-Muhammed-Ali dediklerinde Allah'la Yaradanı, Muhammed'le Peygamberi, Ali derken de On İki İmamların başı ve birinci halife olması gereken kişiyi ifade ettiklerini söylemektedirler. Onlara göre Allah tüm evreni yaratmış ilahi bir kuvvettir. Hz. Muhammed Allah'ın resulüdür. Vahiy yolu ile gelen Kur'an-ı Kerim'in tebliğcisi ve İslam dininin denetçisidir. Hz. Ali de İslam dininin uygulayıcısı ve koruyucusudur. İslamiyet'teki tevhid, nübüvvet ve velayet anlayışını benimsediklerinden dolayı da bu üçlemeyi kullandıklarını ifade edebiliriz. Hz. Muhammed'de nübüvvet, Hz. Ali'de velayet kendini göstermektedir. Özellikle belirtmeliyiz ki Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'in üstünde görmemektedirler. Peygamberliği velayetin önüne koyarak hiyerarşik bir sistem oluşturmuşlardır.

4.1.5. Ehl-i Beyt Anlayışı

Ehl-i Beyt kimlerden oluşur? Alevi, özellikle Tahtacı toplumundaki Ehl-i Beyt inancının kökleri nelerdir? gibi sorular konumuz için öncelikli sorulardır. Ehl-i Beyt denildiği zaman zihinlere “Hz. Peygamber’in yakınları, ev halkı” gelmektedir. Bu genel kabul gören bir tanımlamadır. Ancak Ehl-i Beyt’in kimlerden oluştuğu tartışmalı bir konudur. Ehl-i Beyt İslam Tarihinde önemli bir yere sahiptir. Hz. Muhammed’in yakın çevresi ve ailesi olan bu kişiler İslam’ın yayılmasında etkilidirler. Bu yüzden Müslümanlar Hz. Peygamber’e ve Ehl-i Beyt’ine karşı sevgi ve saygı beslemişlerdir. İslam’ın prensiplerini Hz. Peygamber’den öğrendikleri gibi ev ve aile hayatının öğreniminde Ehl-i Beyt ön plandadır. Kur’ân-ı Kerim’de Ehl-i Beyt tabiri üç yerde geçmektedir. Bunların birincisi Hz. İbrahim kıssasında (Hud Suresi 73. Ayet), ikincisi Hz. Musa kıssasında (Kasas Suresi 13. Ayet), üçüncüsü de Hz. Peygamber’in hanımlarına yönelik tavsiyelerini içeren Ahzâb suresi 33. Ayet’tir. Hz. İbrahim kıssasında geçen ayette Ehl-i Beyt tabiri ile kastedilen kişi Hz. İbrahim’in hanımıdır. Hz. Musa kıssasında geçen tabir ise Hz. Musa’nın annesine, Ahzâb suresi 33.ayetinde ise Hz. Peygamber’in hanımlarına işaret edilmektedir (Varol, 2003, 109-120).

Koşuburnu kötü Tahtacı Türkmenleri de Hz. Muhammed ve Hz. Ali’ye olan inançlarından dolayı Ehl-i Beyt soyundan geldiklerini ifade etmektedirler. Hz. Muhammed’in ev halkını, onun ailesini, çocuklarını, torunlarını ve yakın çevresini Ehl-i Beyt olarak kabul etmektedirler. 12 İmamlardan sonra Ehl-i Beyt’in devam etmediğini düşünmektedirler. Kimlere Ehl-i Beyt denir bunu tam anlamıyla bilmemektedirler.

4.1.6. 12 İmamlar

“İmam” kelimesi “Emme” sözcüğünden türemiştir. Türkçe karşılığı da, bir toplumu yönetmek, önderlik etmek, rehberlik etmek anlamına gelmektedir. Hz. Muhammed’in soyundan gelenler imamdırlar. Çünkü onlar masum ve paktırlar. Sayı olarak da on ikidirler yani on iki imamlardır. Gayrisine imam denilmez. Ehlibeytin masum ve pak olduğuna Kur’ân-ı Kerim de şahadet etmektedir ve 12 İmamlarla birlikte imamlık da sona ermiştir (Uğurlu, 2009: 145).

Hazreti Ali, oğulları ve torunları 12 İmam olarak anılır. “Düvaz İmam”, “Düvazde İmam” da denilmektedir. Hazreti Ali’yle sonradan onun soyundan gelen 11 İmam, 12 İmam adını almıştır. Alevi nefeslerine “Düvaz İmam” da denmektedir. Alevi-Bektaşî inancında On İki İmam’a bağlılık değişmez bir ilkedir. Bu konu yüzyıllar boyunca günümüze değin Ehl-i Beyt âşığı ozanların dilinden düşmemiştir. Düvaz-İmam denilen şiirlerde, On İki İmam

teması işlenmiştir. Cemlerde saz eşliğinde düvaz söylenirken can kulağıyla dinlenir ve imamların adı geçtikçe niyaz edilir. Bir Duvaz-İmam Örneği:

Dilimde ezberim virdim
On İk' İmam Ali Ali
Sefillere eyle yardım
On İk' İmam Ali Ali

Sefilin halinden bilen
Gözünün yaşını silen
Çağırduğım yerde gelen
On İk' İmam Ali Ali

On İk' İmam Ali haktır
Ali'nin ihsanı çoktur
Şah Ali'dir Ali Şah'tır
On İk' İmam Ali Ali

Hasan, Hüseyin'in piri
Zeynel-Abidin'in sırrı
Muhammed Bakır'ın nuru
On İk' İmam Ali Ali

Cafer'in sevgisi candan
Kâzım, Musa, Rıza nurdan
Şefaata umarım sizden
On İk' İmam Ali Ali

Ey Kazım, Musa, Rıza
Dergâhında etme ceza
Yardım ede cümlemize
On İk' İmam Ali Ali

Muhammed Taki'nin şanı
Akıyor Naki'nin kanı

Pirim mahrum etme beni
On İk' İmam Ali Ali

Hasan-ı Askeri Mehdi
Gelmeye var muhabbeti
Yıkılsın Yezid'in tahtı
On İk' İmam Ali Ali

Teslim Abdal durdum dâr'a
Yüz sürelim ere Pir'e
Çağırduğım yerde gele
On İk' İmam Ali Ali (Yaman, 2011: 261-263).

12 İmamın sırasıyla isimleri şöyledir:

- 1- Hz. Ali (ra)
- 2- Hz. Hasan
- 3- Hz. Hüseyin
- 4- Ali Zeynel Abidin
- 5- Muhammed Bakır
- 6- Cafer-i Sadık
- 7- Musa Kazım
- 8- Ali Rıza
- 9- Muhammed Taki
- 10- Ali Naki
- 11- Hasan Askeri
- 12- Muhammed el Mehdi

Her Alevi'nin, On İki İmamların mübarek adlarını ezberleyip zikretmesi Alevilikte büyük bir ibadettir. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri bu yönden eksiktir. Tam anlamıyla 12 İmamların isimleri ve hayatları bilinmemektedir. Görüşüğüm Alevi dedeleri 12 İmamların isimlerini bilmektedirler ancak görüşülen kişiler tam sırasıyla ifade edememişlerdir.

4.1.7. Dört Kapı Kırk Makam

Dört Kapı Kırk Makam Aleviliğe Hacı Bektaş Veli'den yani Bektaşilikten geçmiştir. Dört Kapı Hak yolunda olan bir insanın yaşamında geçirdiği manevi aşamalarıdır. Buna göre Şeriat: Kendi öz benliğini kötülükten arıtmayan, gelişmemiş, olgunlaşmamış insanın, din kurallarına uyarak eğitilmesi, kişilere ve topluma zarar verecek hareketlerde bulunmasının önüne geçilmesidir. Tarikat: İnsanın kendi istek ve iradesiyle, zorlama olmadan her türlü kötülüğü benliğinden kovabilmesi, elinden gelen iyilikleri kimseden esirgememesidir. Marifet: Duygu ve ilimde en yüce düzeye ulaşmak, Tanrısal sırlara erişmektir. Hakikat: Hakk'ı görmek, zaman ve mekân içinde Tanrısal âlemin gücü içinde erimektir. "Şeriat anadan doğmak, Tarikat ikrar vermek, Marifet nefsinin bilmek, Hakikat Hakk'ı özünde bulmanın yollarıdır" biçiminde anlatılanlar da vardır. Dört Kapı sıradan bir insanın başlangıçta ham, erimemiş olan ruhunun dört aşamadan geçerek ergin hâle gelmesi, ilâhi sırı ulaşmasını ifade etmektedir. Şeriat, tarikat marifet ve hakikat kapılarının her birinde on maddelik kurallar bulunur. Bu kurallar da Kırk Makam'ı oluşturur (Öz, 1997: 465,468).

Şeriat Makamları: 1- İman etmek, 2- İlim öğrenmek, 3- İbadet etmek, 4- Haramdan uzaklaşmak, 5- Ailesine faydalı olmak, 6- Çevreye zarar vermemek, 7- Peygamber'in emirlerine uymak, 8- Şefkatli olmak, 9- Temizliğe dikkat etmek, 10- Yaramaz işlerden sakınmak (Öz, 1997: 468-470).

Tarikat Makamları: 1- Tövbe etmek, 2- Mürşit'in isteğine, öğütlerine uymak, 3- Temiz giyinmek, 4- İyilik yolunda savaşmak, 5- Hizmet etmeyi sevmek, 6- Haksızlıktan korkmak, 7- Ümitsizliğe düşmemek, 8- İbret almak, 9- Nimet dağıtmak, 10- Özünü fakir görmek (Öz, 1997: 470-472).

Marifet Makamları: 1- Edep (eline-diline-beline sahip olmak), 2- Bencillik, kin, garezden uzak olmak, 3- Perhiz-kârlık, 4- Sabır ve kanaat, 5- Haya (utanma), 6- Cömertlik, 7- İlim, 8- Hoşgörü, 9- Özünü bilmek, 10- Ariflik (Öz, 1997: 472-473).

Hakikat Makamları: 1- Tevazu (alçak gönüllü olmak), 2- Kimsenin ayıbını görmemek, 3- Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememek, 4- Allah'ın her yarattığını sevmek, 5- Tüm insanları bir görmek, 6- Birliğe yönelmek ve yöneltmek, 7- Gerçeği gizlememek, 8- Mana'yı bilmek, 9- Sırrı öğrenmek, 10- Allah'ın varlığına ulaşmak (Altınok, 1998: 342-344).

Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri de Dört Kapı-Kırk Makama inanmaktadırlar. Onlara göre Allah yolunda olmanın, düzgün ve karakterli insan olmanın kuralları Dört Kapı-Kırk Makam ile ifade edilmiştir. Dört Kapı ve bu kapılarında onar makamı basamaklar halinde öğrenilmelidir. İnsanın ailesine, toplumuna ve dünyaya faydalı olması, İnsan-ı Kamil'e ermesi için Dört Kapı ve Kırk Makamı hayatına uygulaması gerekmektedir. Cem ibadetlerinde sembolik olarak Dört Kapı'dan geçilmektedir. Cemin işleyişinde kapı kapandığında içeri kimse alınmaz. Mola verilip bittiğinde diğer kapıya geçilir. Üçüncü aradan sonra dördüncü kapıya geçilir ve bir daha mola verilmeden cem bitmiş olur. Cemin işleyişine detaylı olarak ilgili başlıkta değinilmiştir.

4.1.8. 3'ler, 5'ler, 7 Ulu Erenler, 14 Masum-u Paklar, 17 Kemberbestler, 40'lar

Üçler: Yüce Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'dir. Üçler, vücut, can ve ruhtur. Can, kan demektir. İnsanın kan dolaşımını anlatmaktadır. Ruh ise irade demektir. Vücuda iyi bakılırsa, kan temiz olur. İyi gıdalar alınırsa kan temiz olur. Bunun için irade ve bilgi gereklidir. Arıca Alevi Buyruklarında üç sünnet vardır. Bunlar: 1-Dilden Tevhit kelimesini bırakmamak. 2- Kalpten düşmanlığı atıp, kimseye karşı kibirlenmemek ve kın atmamak, gönül kırmamak ve kimseye düşmanlık etmemek. 3. Tarikatın her dediğini yerine getirmek (Kaplan, 2011: 243).

Beşler: Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. Beşlerin dördü Dünya, biri insanla ilgilidir. Dört ateş, rüzgar, su ve topraktır. Ateş ve rüzgar bir, su ve toprak birdir. Aslında dördü bir gömleğe girmektedir ve birdir Beşincisi ise Can'dır. Can, Üçlerin toplamıdır Vücut, kan ve iradenin toplamına Can denir, yani İnsan (Kaplan, 2011: 243).

Yediler: Hz. Muhammed, Hz. Hatice- Kübra, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Selman Farisi (Selman Pak)'dir. En önemlisi Yedilerdir. Yediler olmazsa Kırklar olmaz. Yediler, Dünya'ya ait olan dört ile insana ait olan üçten meydana gelmiştir. Dört; ateş, rüzgar, su ve topraktır. Üç; can, canan ve çobandır. Çoban çocuktur, gelecektir. Can erkek, canan kadındır, Can ve canan bir gömleğe girerler, bir olurlar. Birleşmeden çoban, yani çocuk olur. Çoban olmazsa soy sürmez, ocak tütmez. Meydan boş kalır Altı olursa, insan soyu durur. Ayrıca Alevi Buyruklarında yedi farz vardır. Bunlar: 1- Sırrını saklamak. 2- Mezhepdaşları ile birlikte olmak. 3- Yalan ve gıybatten kaçınmak. 4- Hizmette bulunmak.

5- Mürebbsi'ne itaat etmek. 6- Musahibini görüp gözetmek. 7- Halifeden taç ve kisvet giyinmektir (Kaplan, 2011: 244-247).

Yedi Ulu Erenler: 1- Nesimi, 2- Hatayi, 3- Fuzuli, 4- Pir Sultan Abdal, 5- Kul Himmet, 6- Yemînî, 7- Vîranî'dir. Yedi Ulu Erenler, İslam'ın batınî yorumlarıyla, Kur'an'ı Türkçe diliyle yorumlayıp beyitlerine yansıtan ozanlardır (Yaman, 2011: 264-267).

On Dört Masum-u Paklar, kötülüğe bulaşmamış temiz ve pak kişilerdir. On İki İmamların soyundandırlar. Örnek insanlardır. Kerbela'da şehit edilen Ehl-i Beyt çocuklarıdır. Bunlar: 1- Muhammed Ekber, 2- Abdullah, 3- Abdullah, 4- Kasım, 5- Hüseyin, 6- Kasım, 7- Ali Eftar, 8- Abdullah, 9- Yahyâ el-Hâdi, 10- Salih, 11- Tayyip, 12- Ca'fer, 13- Ca'fer, 14- Kasım'dır (Yazıcı, 2014: 346-347).

On Yedi Kemerbestler literatürde Hz. Ali'nin oğulları ve dostları olarak ayrı ayrıdır. Kerbela'da şehit edilen "pak" insanlardır. Hz. Ali'nin oğulları: 1- İmam Hasan, 2- İmam Hüseyin, 3- İmam Hâdiyü'l- Ekber, 4- İmam Abdü'l-Vahid Avn, 5- İmam Ebû Bekr et-Tahir, 6- İmam Ömer et-Tayyib, 7- İmam Osman Tûrab, 8- İmam Muhammed Hanife, 9. Abdurraûf, 10- İmam Ali Ekber, 11- İmam Abdulvahhab, 12- İmam Abdulcelil, 13- İmam Abdurrahim, 14- İmam Abdulmuin, 15- İmam Abdullah Abbas, 16- İmam Abdulkерim, 17- İmam Abdussamed'tir (Yazıcı, 2014: 348-349).

Hz. Ali'nin dostları: 1- Selmani Farisi, 2- Ammar Bin Yaser, 3- Malik Eşter bin Haris, 4- Muhammed Bin Ebubekir, 5- Veysel Karani, 6- Ebu Zer Gaffari, 7- Harim Bin Haris, 8- Abdulah Bin Yedil-Hazai, 9- Abdullah Bin Adiel Haris, 10- Ebul El Hişam, 11- Haris Şeybani, 12- Haşim Bin Utbe, 13- Muhammed Bin Ebu Hazikâ, 14- Kanber, 15- Mürtefi Bin Vezea, 16- Said İbni Kays, 17- Abdullah İbni Abbas'tır (Yazıcı, 2014: 348-349).

Kırklar Tanrının ruhları yarattığında yaratılan, her devir ve zamanda yeryüzünde bulduklarına inanılan ermişlerdir. Kırklar'a Gayb Erenleri de denmektedir. Ululuk, ermişlik sıralamasında yer alan, kim oldukları bilinmeyen, varlıklarına ve kutsallıklarına inanılan kırk kişilik evliya, ermiş topluluğudur. Bu kırk ermiş dünyanın çeşitli zamanlarında insan suretinde yeryüzüne gelmişlerdir. Ölümlelerinden sonra da değişik donlarda (başka kimlikte) yaşadıkları kabul edilmektedir. Hiçbir kaynakta isimleri geçmemektedir (Kaleli, 2011: 234).

Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri de dualarından sonra “Üçler, Beşler, Yedi Ulu Erenler, On İki İmamlar, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemerbestler, Kırkların aşkına, gerçeklerin demine Hû mümine Ya Ali, Allah eyvallah” derler (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

4.1.9. İkrar Vermek ve Yola Girmek

Alevilikte ikrar vermek söz vermek ve verdiği sözden dönmemektir. Bu gönül sözü de olabilir, sesli söz vermek de olabilir. Söz veren kişi sözünden dönerse düşkün sayılır. Dedenin verdiği cezaya göre üç yıl-beş yıl neyse ceme giremez. Cezası bitince yunur. Yani dede duası alır. Talibin yola girmesi, ikrar vermesi Aleviliği benimseyip, uygulamasıyla olur. Kalben adanmışlık vardır, sözle söylenirse de olur. Bir de ikrar erkelerde çocukken olur. Sünnet çağına gelen oğlan çocukları ikrar verebilir. Dedenin önünde söz verir. Kadınlar evlenirken dini nikah sırasında ikrar verir. Bu ikrar eline-diline-beline sahip ol diye verilen ikrardır. Yani hırsızlık yapma, kötü söz söyleme, zina yapma. Dede olur, yanında kalabalık bir toplum olur. Herkesin önünde ikrar verilir. İkrar veren kişiler yola girmiş olur. Bir de musahiplik ikrarı var. Yol kardeşliği için söz vermiş oluyosun. İkrar verenler sözünden dönmek üzere yola girmiş oluyo bir nevi. Öl ikrar verme, öl sözünden dönme (K-12, Kişisel Görüşme, 13 Şubat 2023).

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri ikrar vererek, söz vererek yola girerler. Sözünden dönenler düşkün sayılır. Aleviliği benimseyip, gelenekleri, görenekleri uygulamak gönül ikrarıdır. Eline-diline-beline sahip olmak için erkekler sünnet çağında, kadınlar ise evlenirken, dini nikâh kıyılırken ikrar verirler. Musahip olmak için ikrar vermek gerekmektedir. Musahiplik ölüme kadar giden bir yoldur asla bozulamaz. Bunun için evli olunmalıdır. Evli iki çift musahip olabilirler. Musahiplik yol kardeşliği, yol arkadaşlığı demektir. Bu yola girmek için her talibin bir musahibi olması şarttır. Cem ibadetiyle musahip olunur ve orda bulunan herkes önünde söz verilir. Yol’a talip olan kişinin ikrar vermesindeki amaç yol içerisinde pişerek gerçek manada insan olma bilincine ulaşmaktır.

Sorma be birader mezhebimizi

Biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır

Çağırma meclis-i riyaya bizi

Biz şerbet içmeyiz dolumuz vardır (Nesimi).

4.2. İBADETLER

4.2.1. Cem

Alevilikte ibadetin adına “cem” denmektedir. Cem kelimesi Arapça kökenli bir sözcüktür ve toplanma, bir araya gelme anlamına gelir. Cem ibadetine, “Ayn-ı Cem”, “Cem’iyyet”, “Ayn-ı Cem Cem’iyyeti” de denilebilmektedir. Cemin yapılacağı yerin adı

“Meydan”dır. “Kırklar Meydanı”, “Meydan Evi” veya “Meydana Geçmek” olarak da isimlendirilmektedir. Cemin kaynağı olarak İslamiyet’in ortaya ilk çıktığı yıllara işaret edilmektedir. Alevi toplumun zamanla çoğalmasıyla ibadet edilecek bir yere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için de uygun bir evde ibadet edilebileceği kararlaştırılmıştır. Buradan da cemevi kavramı oluşmuştur. Alevilerin ibadet ettiği yere toplanma anlamında “cemevi” denmektedir (Kaplan, 2011: 260).

Cem, birliğin ve beraberliğin adıdır. Cemevleri ise sadece ibadet amaçlı kullanılmamaktadır. Mescit gibi çok amaçlı olarak kullanılmaktadır. Cemevi barış, özgürlük, eşitlik, ibadet, sevgi, yargı ve karar yeridir. Hizmet, sohbet, dirlik ve birliğin korunup sergilendiği, ikrar verildiği, sevenin toplandığı yerdir. Sadece tapınmak, ibadet etmek için kullanılmamaktadır. Cemevi toplumsal veya bireysel sorunların çözüldüğü bir meclis işlevi de görmektedir. Cemevleri yerine göre sohbet muhabbet ocağıdır yerine göre eğitim-öğretim yeridir. Yoksullara aş evidir, kardeşlik, birlik, dirlik evidir.

Bugün baktığımızda birden çok cem ibadeti vardır. Bunlara cem türleri denmektedir. Cemin çok farklı türleri vardır. Yöre yöre ağırlıklı olarak yapılan cem ibadetlerinin türü değişmektedir. Cem sadece haftanın belirli bir günü Alevilerin bir araya gelerek Allah’ı zikrettikleri ve semah döndükleri bir ibadet değildir. Cemin işlevine göre farklılıklar arz etmektedir. Cem türleri şunlardır: Abdal Musa (Birlik) Cemi, Görgü Cemi, Hızır Cemi, Muharrem Cemi, İkrar Cemi, Musahiplik Cemi, diyebileceğimiz ve ihtiyaca göre yapılan Cem çeşitleri bulunmaktadır. Bugün cemevlerinde haftada bir yapılan cemler bunların dışında kentleşmeye bağlı olarak ihtiyaç ekseninde ortaya çıkmıştır. Eğitim Cemi olarak nitelendirdiğimiz ancak günümüzde popülerlik kazanan cemlerdir. Cemler Alevi inancının ve yaşamsal koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bilinen tarihi ile de Anadolu’da binlerce yıldır yaşatılmaktadır (Erkılıç, 2010: 222).

Abdal Musa (Birlik) Cemi: Abdal Musa adına toplanan bağışlarla alınan kurbanın kesilmesiyle yapılan cemdir. Abdal Musa Cemi genellikle yılda bir defa ve kış aylarında yapılır. Abdal Musa Cemi için köv halkı ortak bir zaman belirlerler. Geçmiş yıllarda perşembeyi cumaya bağlayan gece düzenlenen bu cem herkesin katılabileceği bir gün belirlenerek düzenlenmektedir. Toplumda varsa küsler barışır ve rızalık alırlar (Erkılıç, 2010: 222).

Görgü Cemi: İkrar veren canların her sene görgüden geçmeleri gerekir. Sorgu, hesap vermek ve ikrar tazelemek için yapılır. Küs olanlar varsa barıştırılır. Lokmalar paylaşılır bu

ceme genelde ikrarlı olanlar katılabilir. İkrar Cemiyle beraber de yapılabilir. Toplum içi birlik ve beraberliğin sağlandığı önemli cemlerden birisidir. Görgü cemine musahipler girebilir. Bu canlar, dede ve cemaatin huzurunda bir yıl süresince işlemiş oldukları suçların hesabını verirler. Bunun için görgüden geçecek olan karı-koca musahibiyle birlikte dedenin öncülüğünde hak meydanına getirilir. Dede, cemaate bu dört can ile ilgili herhangi bir şikâyeti, kırgınlığı, dargınlığı, alacağı-vereceği olup olmadığını sorar. Cemaat bu canlardan razı ise dede dualarını verir. Bu canlardan şikâyeti olan varsa çözülene kadar cem başlamaz. Cemaat şikâyetçi olanları haklı görürse düşkünlük cezası uygulanır. Bu durum cemdeki tüm musahipler için tek tek uygulanır. Yıllık görgüden geçenler, işledikleri bir kusuru bir daha tekrarlamamak adına tövbe ederler, ikrarlarını tazelerler. Böylelikle manevi olarak temizlenmiş olurlar. Herkes görgüden geçtikten sonra on iki hizmet tamamlanır. Görgüden geçenlerin kurbanları işlenen günahların ardından tövbe edildikten sonra yenilebilir (Çıblak Coşkun, 2014: 15).

Hızır Cemi: Üç gün (bazı yörelerde yedi gün) Hızır Aleyhisselam adına tutulan oruçların sonunda yapılan cemdir. Şubat ayı içinde üç günlük oruç tutulur. Bu oruç salı günü başlar perşembe günü biter. Bazı yörelere göre süresi değişmektedir. Oruçların tamamlandığı günün akşamında Hızır Cemi yapılır. Bu Ceme isteyenler “kavut” veya “poğut” denilen bir tür helva getirirler. İsteyenler de gönlünden kopanı ikram etmek için getirmektedirler. Sadece Hızır Orucu sonunda dört ayaklı kurban şartı aranmaz. Dileyen gönlünden kopanı cemin sonunda herkese yetecek şekilde dağıtabilir. Muharrem orucundan farklı olarak suyla oruç açılabilir. Bu ibadete katılanlar “dara durarak” toplumun rızasını alırlar. Dara durmak halk mahkemesidir yani kişinin günahı, yalanı var mı diye sorguya çekilmesidir. Cem için toplanan cemaate birbirinizden razı mısınız diye sorulur. Razı olunmayanlar dedenin önüne gelir, ayakta bekler. Şikâyet edilen kişinin dede tarafından sorgusu yapılır. Bulunan cemaat tarafından hep birlikte karar alınır. Sonra Ceme başlanır. Cemde bu geceye has olarak Hızır üzerine anlatımlar yapar. Cemin işleyişine göre usuller devam eder. On iki hizmet duaları alınır, semah dönülür, nefesler okunur. En son lokmalar yani ikramlıklar herkese yetecek şekilde dağıtılır. Herkes dedenin sözüyle yemeye başlar. Önce yiyenler dara durur ve cemaatten helallik alınır. Böylelikle Hızır Cemi yapılmış olunur (Çınar, 2020: 70-71).

Muharrem Cemi: Hicri yılın ilk ayı olan muharrem ayının ayrı bir yeri vardır. Muharrem ayıyla özdeşleşmiş olay Kerbela Olayı’dır. Hz. Ali’nin oğlu Hz. Hüseyin’in

Kerbela'da 10 Ekim 680 tarihinde Yezit ve ordusu tarafından şehit edilmiştir. Bu doğrultuda Hz. Hüseyin ve Kerbela'da şehit düşenlerin anısına Muharrem ayında 1'inden 12'sine matem orucu tutulur. Aynı zamanda on iki imam anılır. Kurban Bayramı'nın başlangıcından itibaren yirmi gün sayılıp o gün akşam matem orucuna niyet edilmesiyle oruç başlamaktadır. Muharremde Kerbela'da yaşananları hatırlamanın yanında orada çekilen acıları hissetmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle oruç süresince su içmemek (ayran, hoşaf vb. sıvılar tüketilebilir), herhangi bir canlıya zarar vermemek, eğlenceden uzak durmak, cem düzenlememek gibi yasaklar bulunur. Böylelikle nefis terbiyesiyle birlikte, yas tutulmaktadır. Muharrem Cemi orucun on ikinci gününün akşamında dede ve taliplerin katılmasıyla cem ibadeti gerçekleştirilir (Çıblak Coşkun, 2014: 21).

İkrar Cemi: İkrar kökeni Arapça olan bir kelimedir. Kelime anlamı doğruları saklamayan, her zaman her yerde doğruyu söyleyen, açıkça ifade eden anlamlarına gelmektedir. Aleviler için ikrar demek Alevilik yoluna girmenin, Aleviliğe bağlı olmanın, bu yolu en iyi şekilde devam ettirmenin adıdır. Aleviliği kendi rızasıyla kabul eden cana/insana yapılır. Aleviliğe kabul cemidir (Işık, 2013).

Musahiplik Cemi: Cemlerin içerisinde Musahiplik Ceminin yeri ayrıdır. Belirli bir zaman aralığı yoktur. Evlendikten sonra evli bir çift ile yol kardeşliği sürdürmeye dayanır. Her iki çift de evli olmalıdır kuralı vardır. Bu çiftler kendileri anlaşılır. Çevrede kiminle iyi geçinebileceklerine karar verirler. Bu kararı evlenmeden önce iyi anlaşılan erkekler verebilir. Kadınlar evlenmeden önce musahibini seçemez. Musahip olan kişilerin musahipliği asla bozulmaz. Ölümle bile bozulamaz. Bu kişiler dünya ahret kardeş olurlar. Musahiplerin çocukları da kardeş sayılırlar bu nedenle iki aile arasında evlilik yasaktır. Bu durum üç ya da yedi göbek öteye kadar yasaktır. İki evli çift, dede ve topluluk huzurunda musahip olmak istediklerini ilan ederler. İki tarafta ikrardaysa musahip kurbanı kesilir, Musahiplik Cemi yapılır ve topluluk huzurunda talipler musahip olurlar (Er, 2006: 120-128).

Yukarıda verilen cem türlerinden Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri Musahiplik Cemi uygulamaktadırlar. Geçmişte Görgü Cemi de yapılmıştır ancak sonradan yok olmuştur. İkrar Ceminin yapılmama sebebi ise kadın ve erkeklerin gönül ikrarı verdiğinin düşünülmesindedir. Gönül ikrarı veren kişiler Aleviliği benimseyip, uyguladığına inanılan kişilerdir. Toplumda bugüne kadar düşkünlük halleri dışında Aleviliğe karşı gelen olmadığı için herkesin Aleviliği kabul ettiğine ve gönlünde ikrarının verildiğine inanılmaktadır. Ayrıca erkeklerde sünnet yaşına gelindiğinde, kadınlarda dini nikâh yapılırken ikrar verilir.

Bir de musahip olurken ikrar verilir. Bu sebeple ayrıyeten ikrar cemi yapılmamaktadır. Diğer cemlerin yapılmama nedenleri net olmamakla beraber, geçmişte uygulanıp kaybolduğu düşünülmektedir. Bugün baktığımızda Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri Musahiplik Cemi yapmaktadırlar. O yüzden sadece musahiplik Ceminin işleyişi üzerinde duracağız. Alevi dedesinin anlatımına göre:

Musahiplik yol arkadaşlığı, yol kardeşliği anlamına gelir. Bizim toplum bugün sadece Musahiplik Cemi yapıyor. Onun haricinde yapılan bir cemimiz yok. Anadolu Aleviliğinde diğer Görgü Cemi, Hızır Cemi, Muharrem Cemi yapılıyor. Kent ortamında cemevinde ben de yaptırıyorum bu cemleri yine. Tahtacı toplumlarında sürdürülmüyü. İşleyişini de önce özet geçiyim sonra detaylı anlatırım. Cem başlamadan o gün cem yapılacağı belli olur. Bize de haber verile. Sonra topluma duyurulur. Öncesinde hazırlıklarını yaparlar ona göre. Şemsi hizmeti vardı bunun için. Ne lazımsa onlara söylenir alınır. Paralarını verirlermiş ne lazımsa çarşıdan rakısını, çerezini, kuzusunu dâhil onlar alıyormuş. Şimdi herkes kendi hazırlığını kendisi yapıyor. Peyik hizmeti bu işlevi görüyordu şimdi hoparlör var bütün köyü öyle davet ediyin. Telefonla var uzaktaki tanıdıkları davet etmek için. Cem başlamadan önce cem erenleri toplanır. Yani dede ve içerde bulunan herkes toplanır. En az 6 bacı 6 erkek olmak üzere toplanır. Dede yerine oturur. Soluna delilci, sağına sazandar onun yanında şemsi oturur. Kapı kapatılır, mühürlenir. Önce şemsi hizmeti gelir alınan yiyecek ve içecekleri dedenin önüne koyar. Hepsini ne aldıysa getirir. Anadolu Alevilerinde bu yok onu katmıyalım hiç. Çerezler konuluyor, dolu da konuluyor yani rakı. Sonra delil uyarılıyo. İlk ceme başlamadan önce delil uyarmak şarttır. Delil sadece gece yapılan ibadetlerde uyarılır. Gündüz yapılan ibadetlerde hiçbir zaman delil uyarılmaz. Çerağ hizmeti yani onun da hizmeti var. Tahtacılar da ona delilci deniyi. Dede, cemaate edeb, erkân diyip, delilciye seslenir: Erenler, kalk! Muhammed-Ali ve Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin erkânı üzere delili uyar. Delilci, Eyvallah, pirim der ve hizmete başlar. Delil elinde, meydan postunun kenarına gelir: Hû... Erenler! Muhammed-Ali'nin hizmeti geliyi... der bir adım atar. İkinci kez aynen söyler bir adım daha atar. Üçüncü kez yine aynen söyler, bir adım daha atarak meydan postunun ortasına gelmiş olur, Hû.. erenler! der, diz çöker, delili yere gor. Sağına, soluna ve önüne Allah, Muhammed, Ya Ali diyerek niyaz eder, sonra yere niyaz eder, diz üstüne oturur, delili uyandırır. Delil uyandırma gaz yağı konur delilin içine. Sonra beyaz bir bez konur. Fital görevi gören bez yakılır delilci tarafından yakılır. O gaz bitene kadar yanar. Dua ederek yakar. Bismişah, Allah Allah. Vakitler hayır ola, hayırlar feth ola, şerler def ola, demler daim, cemler kaim ola. Ehlibeytin, Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, On Yedi Kemberbestlerin, Kırkların, cümle erenlerin katarından, didarından ayırmaya. Yüce Yaradan, dilde dileklerimiz, gönülde muratlarımızı vere, namerde muhtaç eylemeye. Duvarımızdan taş, gözlerimizden yaş dökmeye. Genç yaşta ölüm, ihtiyarlıkta zulüm vermeye. Hak evimizin, toplumumuzun ağız tatlılığını bozmaya. Huzur vere, dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza eda nasip eyleye. Yolumuzu yolsuza, yüzümüzü nursuza uğratmaya. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler, ana babasına, toplumuna hayırlı evlatlar vere. Çağırduğumuzda, bunaldığımızda Hızır yoldaşımız, Şah-ı Merdan Ali gardaşımız,

Hünkar Hacı Bektaş Veli de haldaşımız ola. Duası bizden, kabulü Allah'tan ola. Gerçeğe Hû.

Görsel 3: Uyarılmak İçin Hazırlanan Delil

Delil uyarılır herkes delile niyaz eder. Sonra kurbanı kuzuyu getirsin dirle. Kurban edilcek kuzu kurbanı hizmeti tarafından meydana getirilir. Meydana getirildikten sonra kuzu serbest bırakılır. Kuzunun nişan vermesi beklenir. Nişan vermesi deyince kuzu meler, işer, sıçar, silkinir, musahip olacak kişileri kokular. Bunlardan birini yapması nişan verdiği anlamına gelir. Bunları yapmadığı zaman uğursuzluk olarak kabul edilir. Yapmadığı da oldu nadir de olsa. Çıkıp meydana yattığı da oldu. Sonra sağ bacağına kaldır der dede. Sağ bacağına kaldırır kurbanı. Ondan sonra dede dua verir: Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah... Ferman-ı celil, kurbân-ı Halil, cân-ı İsmail, peyk-i Cebrail. La ilahe illallah, Muhammedün Resulullah, Aliyyün Veliyullah, Allahu Ekber, Allahü Ekber... La ilahe illallahu vallahü ekber. Allahü Ekber ve lillah-il-hamd. Bismillahi tekbir, Allahü ekber... La fetâ illa Ali la seyfe illa Zülfikar... der, ardından Allah... Allah... Kurbanlarımız kabul, muratlarımız hasıl ola Her ne niyetle kesmiş iseniz, Hak-Muhammed-Ali niyetlerinizi Ulu Dergahında kabul-ü makbul eyleye. Hayırlı evlatlar, hayırlı kısmetler, hayırlı kazançlar nasip eyleye. Evladınızı, ayâlinizi, eşinizi, dostunuzu görünür görünmez, bilinir bilinmez kazalardan, belalardan, afetlerden saklaya bekleye. Kazalara kalkan, belalara bekçi ola. Her tüyü başına bin bir sevap yazıla. İsmail Peygamberin kurbanı kabul olduğu gibi, sizin kurbanlarınız da İmam Hüseyin Dergahında kabul ola.

Emekleriniz boşa gitmeye. On İki İmam ağzımızın tadını bozmaya, ağrı, acı, elem, keder vermeye. Gerçeğe Hû...

Kurban duasından sonra kuzu ve musahip olacak kişileri dede dışarı yollar, eşleriyle beraber o dört kişi çıkar. Kurbanın çıkarılıp, kesilmesine de tığlanma denir. Kurban tığlanmaya gitti. İçerde hizmetler başlamaz daha bu aşamada. Kurban tığlanıncaya kadar dede içerde böyle konuşmalar falan yapar. Bilgilendirme konuşmaları yapar, içerde bulunanların sorularını cevaplar. Gündemde ne var yani siyaset değil tabi dini konuşmalar yapar. Kurban tığlandıktan sonra kurbanı onun ciğerini pişirir. Ciğeriyle beraber gelir hacılar. Musahip olacak o dört kişinin adı Cemde hacılardır. Ciğerle beraber içeri girerler. Erenler Hû... Sadık geliyi derler. Sadık derler ona da sonra gene dede dua verir. Hacılar ayakta dikilir. Kurbanı sadığı bırakır gider. Hacılar dedenin önüne diz çöker. Sonra dolunun ağzı duayla açılır. Onun duasını şemsi yapar. Şemsi bilmiyorsa duayı dede yapar. Genelde bizim yoldaşla bilmiyi hani. Dede dolunun ağzını açıktan sonra üç sefer büyükten küçüğe doğru hacıların ağzına bir ciğer verir bir dolu verir. Ondan sonra bunları kaldırır. Eskiden dedenin sağına ve soluna otururdu musahip olcaklar. Ben onu oturtmuyum. İzmir Bergama Tahtacılarında falan dedenin yanına oturmak yok. Önüme geçiyle. Dolu onlarda da var. Anadolu Alevilerinde de varmış ama bırakılmış. Ordu Alevileri şerbet dağıtır mesela. Gittiğim yerlerden gözlemediğim bu. Alkolün, dolunun doğuş şeyi Hz. Ali, Hz. Muhammed'in miraç dönüşünde Kırklar Cemine uğrayıp orda Hz. Muhammed'in bir üzüm tanesini ezip koruk suyu haline getirmesine dayandırıyorla. Dolu deyince meyhane içkisi değil. Kutsal olarak görüyük. Çok değil yani. Üç dolu haktır üçten sonra da haramdır. Haa içmek istemiyen içme niyaz al. Dolu hacılara içirildikten sonra zakir (sazandar) der ki bütün içerde bulunanlar önce delile niyaz etsin. Herkes niyaz eder. Ondan sonra herkese, içerde bulunanlara bir dolu bölüştürülür. Bizim burda en fazla 20-30 kişi oluyor. Gittiğim yerlerde 100-150 kişi de olduğu oluyo. Dolu bölüştürüldükten sonra zırt-pırt dolu dağıtılmaz. Sonra hizmet hayırları veriliyi. Hizmet hayırları, duaları verilirken diz çöker dolusunu alır hizmet yaptığı için. Sonra ağır semah dönülür. Yeldirme olur ondan sonra semah hayırlısı alır diz çöker dedenin önüne.

Dolusunu alır yerine oturur. Yani o Kırklar Ceminde olan şeyin yapıldığına inanılır. Cem bitmeden önce dersin ki ne hizmeti almak istiyon. Bu bazı Anadolu Aleviliğinde babasının hizmeti neyse onu alır. Tahtacılar da herkes istediği hizmeti sahiplenir. Musahip olan kişilerin hizmeti aynıdır. Cem biterken de yan yatar musahip olan kişiler. Sol kolunu altına alır musahibine dönersin. Onlar da sağ kolunu altına alır musahibine döner. Eh-i Beyt'ten Ali Rıza'nın ölmeden önce vasiyeti beni vefat ettiğimde kibleye değil yan yatıra çevirin öyle yatırın dediğinden dolayı yan yatırılır musahipler. Gerçek yani bu yalan değil. Cem dört kapıdan oluşur. Yani üç kez mola verilir dördüncü kapıda Cem bitirilir. Bitirilmeden tüm hizmetlerin duaları verilir.

Bazı duaları birbirine bağlarsın. Mesela Cem başlamadan meydana döşek atılır. Buna "meydan kilimi" veya "meydan döşegi" de dinir. Bunun duası: Akşamlar hayrola, hayırlar feth ola, şerler def ola. Münkür münafık mat ola. Hak Muhammed Ali yardımcınız, gözcünüz ola. Döşeklerin de Fatma ana döşegi ola. Gerçeğe Hû.

Şemsi duası, dolu açma duası: Biri sene bekçi olsun evi ocağı şen olsun. On İki İmam şahlardan, katarından ayrılmasın. Şemsimizin döndükçe gadası gelsin. Elinden eksilmesin. Mezeleri tatlı olsun. Hak da murazlarını versin. Gerçeğe Hû. Bir de şu versiyonu var bunu doluyu dağıtırken şemsi söylesin: Bade seni bade seni, vermesinler yade seni. Ne hakkı var münkirin (kötünün), zehre kadar dada seni. Canım, gözüm, niyazım. Hayır hikmet eylen Erenler. Şah aşkına, pîr aşkına, Ali aşkına. Arştan gelen Ali demi? Gadesi dolu demi? Bütün sofu canlar da (yani içerde bulunan canlar için söylüyü) Ali'nin imametinden değil mi? Hayır himmet eylen Erenler. Şah aşkına Ali aşkına.

Süpürgeci duası, hizmetin gabıl olsun, muradın hâsıl olsun. Her iki cihanda yüzün ak gözün pak olsun. Şemsi faraşlar yardımcın, On İki İmamlar şefaatin olsun. Hizmetinden şefaatin göresin.

Sucunun (Saka/Sakka) hizmeti büyüktür. Arada sakka hizmeti kalksın derler. Bazı yerlerde içilir. Bazı yerlerde su serpilir. Bu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da susuzluk çekmesinden dolayıdır. Onun niyetine, tasvir amaçlı yapılır. Duası, pîrin adı eşkin ola, kılıcı keskin ola. Dostlarla dost ola, düşmanların gözü kör ola. Hak Muhammed Ali yardımcın gözcün ola. Sakka babanın da hizmetlerinden yararlanasın. Kabul ola. Gerçeğe Hû. Bu duayı dede söyler. Sucu da dağıtırken ve suyu serperken; sakka sak salmana pak. Aşk olsun içene, rahmet olsun geçene. Eri gördüm ere hizmet, piri gördüm pîre hizmet verin sakayı Hasan, Hüseyin, Kerem Ali aşkına. Sebil Allah sebil der.

Lele kısmı vardır cemde. Bütün cemaat bir erkek bir bacı bir erkek bir bacı kalkar. "Leley de böyle koklarlar" diye herkes birbiriyle niyazlaşır. O da Hz. Hüseyin'in çölde katledildiğinde Yezid'in ordu çıkarmamış ordan. Kafasını kesmiş, bedenini bırakıyo. Bedenini de çıkarmak için Hz. Ali taraftarları toplanmışlar. Ordaki kıyameti düşünebiliyon mu? Bu yaşanmış yani. O kadar sevilen bir insanı katlediyolar. Yüzlerce insan toplanmışlar. Yezid ve yandaşları dışarıda kalıyo. Atın üzerine koyuyolar bunu. Üzerini de çiçeklerle kaplıyorlar. Bedeni ordan çiçek kokluyomuş gibi çıkarıyolar. Bunun da bu yüzden uygulandığı söyleniyö.

Gözcü hizmeti yapan Karaca Ahmet vardır mesela. Onun adı katılarak yapılır duası. Hizmetin gabıl olsun, muradın hâsıl olsun. İki cihanda yüzün ak, gözün pak olsun. Gözcü Karaca Ahmet Sultan'a hayır himmetlerin üzerinde hazır ve nazır olsun. Dil bizden, nefes bizden, yardım da Hak'tan olsun. Gerçeğe Hû.

Pervaneci vardır mesela. Dışarının hizmetini yapardı eskiden. Neden Cem yapılıyor diye Cemleri basarlardı. Jandarma falan gelirdi hatırlıyorum gençliğimden. Onun duasını da aynı bağlayabiliriz. Akşamlar hayr olsun, hayırlar feth olsun, şerler def olsun. Münkir münafık mat olsun. Hak Muhammed Ali yardımcın, gözcün olsun. Pervanelik hizmetin de kabul olsun. Hizmetinden şefaatin göresin. Gerçeğe Hû.

Kurbancı duası en son yapılır. Hizmetin gabıl olsun, muradın hâsıl olsun. İki cihanda yüzün ak gözün pak olsun. Kurbanların, lokmaların ulu dergâha yazılsın. Hak Muhammed Ali'nin dârından, On İki İmamların gatarından ayrılmasın. Gerçeğe Hû (K-23, Kişisel Görüşme, 11 Mayıs 2023).

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri köyüne gelen Tahtacı dedesinden Musahiplik Ceminin işleyişini aktarabildiğimiz doğrultuda aktarmaya çalıştık. On iki hizmet

dualarından dedenin aklına gelenleri aktardık. Musahiplik Ceminin işleyişi diğer cemlerden oldukça farklıdır. Kurban, adına dolu denen rakı, kuzunun sadık denilen ciğeri öne çıkan unsurlardandır. On iki hizmet duaları da kentlerde yapılan Cemlerinkinden oldukça farklıdır. Bir sazandarın anlatımına göre cem ve işleyişi:

Ana felsefemiz musahip olmak, sağdıç olmak, Cem yapmaktır. Önce Cem evinde Dede huzurunda en az 6 bacı 6 erkek olmak üzere canlar toplanır. İlk başta hizmet erenleri yerlerini alırlar. Bunlar; Dedenin solunda delilci baba, hemen yanında şemsi baba oturur. Dedenin sağ yanında 2. dede varsa hemen yanında sazandar/zakir baba oturur. Kapıda gözcü baba içerinin sükunetini sağlamak için Cem boyunca ayakta dikilir. İlk önce delilci baba delili duasını okuyarak delili yakar. Dede duasını okur ve cem başlamış olur. Kurbanı baba içeriye koçu, kurbanı getirir. Canlar niyazları verirler. Dede duasını yapar ve kesim için dışarı çıkarırlar. On İki İmamlar aşkına On iki erkân idrak edilir. Bunun içinde Sazandar üç nefes üç semah dönderir. En sonunda bağlantı nefesi okunur ve cemimiz sona erer. Bağlantı nefesi söyliyim:

Dört kapıyı açan sofular
Açın kapıları öyle oturun
Binin sekiye erkan yetirin
Mürşit rehberine uyun oturun

Dört kapıyı açtılar girdileri
Şıh sofunun buyurduğunu gördüler
Oturmuş mürşidinin erken biçtiler
Mühürlen kapıları öyle oturun

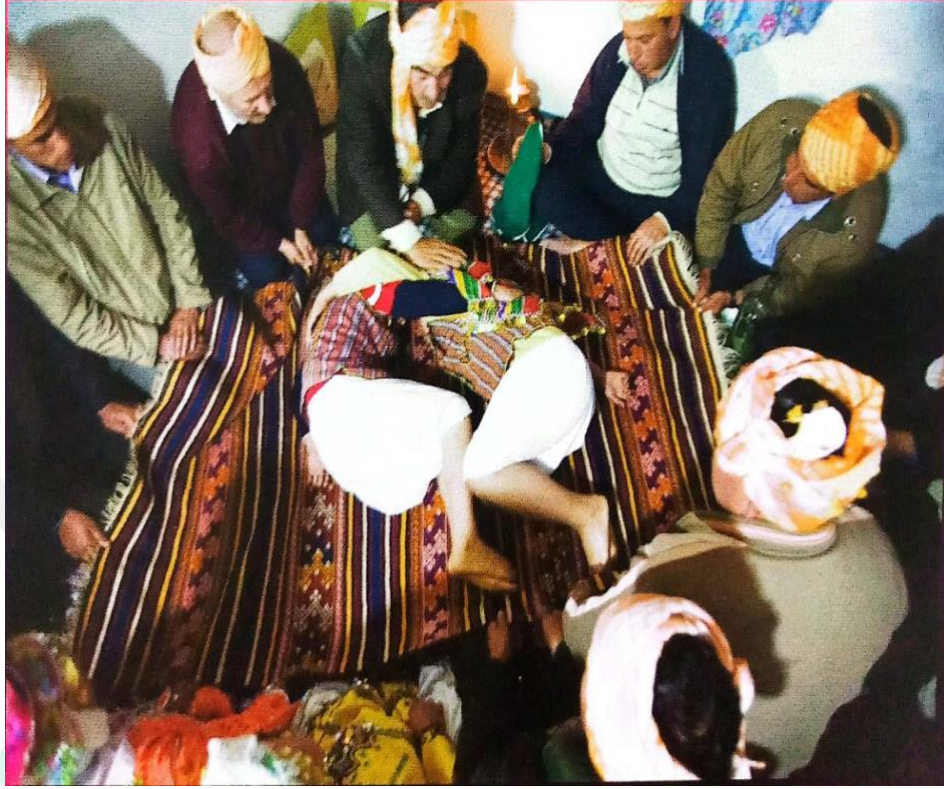
Günahlının günahından geçtiler
İki sağdan bir soldan açtılar
Tecelli tercimene lokma verdiler
El sonun lokmasını hakka yetirin dediler

Musahibi olmayan ceme gelemes
Cem nedir yolunu seçemez
Musahipsiz gediğine geçemez
Musahipliler gediğine geçer bugün

Güzel Şah Hatayım amanın şimdi
Söylenenler ahir zamanı

Biz de geliyoruz 12 İmamların imamı

12 İmamlar yolundan ayırman bizi erenler (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

Görsel 4: Meydan Kilimine/Döşeğine Yan Yatırılan Musahipler

4.2.2. Semah

Cem Töreninde semah dönmek, Alevi inancında ibadetin bir parçasıdır. Semahlar, yörelere göre farklı isimler almaktadır. Bazı semah isimleri şunlardır: Miraçlama (Kırklar Semahı), Muhammed Ali Semahı, Hacı Bektaş Semahı, Ya Hızır Semahı, Gönüller Semahı, Hubuyar Semahı, Tahtacı Semahı gibi. Saz semahtan ayrı düşünülemez. Sazsız, semahsız ibadet olmaz. Sazandar saz çalarak semahı yönetir.

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenlerinde semahın yerel adı “kıntamı” veya “küntemi”dir. “Semah dönmek” veya “semah oyunu” şeklindeki kullanımları da var. Semah uçmak anlamına gelir. Allah’a doğru yönelmek demek. Musahiplik Ceminde, hıdırellezde semah dönülür. Gençler; bekâr kızlar ve erkekler bayramlarda, düğünlerin bitimindeki akşamlarda, yeni evlenen çiftler gerdeğe girmeden önce (güve başı) semah dönerle. Yeni bir genç topluma katıldıysa ona öğretmek amaçlı dönerle. Semahın sağdan sola hareketleri vardır. Önce niyaz ederek başlanır. Kadınlar ayakta, erkekler diz üzerine oturmuş olur. Kadınlar kimle semah dönecekse ona başıyla niyaz eder. Sonra erkekler de ayağa kalkar.

Semaha sağ ayakla başlanır. Sağdan sola, soldan sağa seklindedir. Semah doğadaki döngüyü ifade eder. Koşuburnu Türkmenlerinin semahı dönerek olmaz. Erkek ve kadınlar karşılıklı durur. Sağdan sola, soldan sağa doğrudur. Sağdan sola, soldan sağa da olsa buna semah dönmek dinir. El hareketleri yukarıdan aşığıya hareket ettirilir. Bu Allah'tan geldim toprağa dönücem seklinde yorumlanabilir. Ayaklar yerinden üç adım sağa, üç adım sola doğru hareket ettirilir. Yani bir sağa ve bir sola gidişte 6 adım vardır. Karşı taraftaki kişi de aynı seklilde bir sağa bir sola gidişte 6 adım olur. Bu 12 İmamı temsil eder. Bir nevi onları anmış oluruz. Cemde semah dönerken söylenen nefeslere örnek verecek olursak:

Hani bizden de içeride erkân isteyenler

Kalbini arıtsın gelsin bizimle otursun

Hani bizimle lokma yiyen erenler

Lokmaya sofular gelsin de bizimle otursun.

Rehber okurda dividi şaşar

Sofudan sofuya erkene düşer

Erenler meydanında lokmalar bişer

Lokmaya sofular gelsin bizimle bile otursun.

Elime bir lokma verdiler nargı var

Sofudan sofuya bu yolların farkı var

Her bir sofunun da göreceği görgüler var

Sofular görgüsünü görsün de bizimle bile otursun.

Eğer sofuyasan gelindik buraya

Arıt kalbini girindik oraya

El ettiler bizi de örf ve töreye

Çekicin cerbine dayanabilen bizimle bile otursun.

Güzel Şah Hatayi'm kalbinde nura

Er er önünde mülken dura

Mühmini mürşit deyince buna

Hakiyet günlerine dalanlar gelsin bizimle otursun (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

Görsel 5: Semah Döner Çift

Semaha kalkmadan üç nefes okunur. Bu nefeslerden bir tanesi yukarıda örnek olarak verilen nefestir. Üç nefesten sonra üç kez semaha kalkılır. Sazandar sırasıyla semaha kalkacakları beyitlerle çağırır. 1. semah için:

Hele bire daldır dal.

Dalın ucu da bir incecik teldir

Ya erenler bu yolları sorarsan

Muhammed ile Ali'min kurduğu yoldur.

Kalkın ana bacı rehberi kaldır

Rehber de yoksa delilciyi kaldır

Erenler sizden semah istiyor

Erenler sizden semah istiyor.

2. semah için yine sazandar beyitle çağırarak şartıyla, delilci bacısı şemsiyi kaldırır. Yeldirmede isteyen istediğini kaldırır. Böylelikle ikinci semah da tamamlanır. 3. semah için yine sazandar beyitlerle çağırır. Şemsi bacısı istediğini kaldırır. Yeldirmeden sonra iki kişi içerden soyunmacı beyitler söyleyerek semaha dâhil olur. En sonunda dışarıdan bir soyunmacı üç beyit söyleyerek içerdeki semaha dâhil olur ve semahımız sona erer.

Dönülen her semahtan sonra okunan dua şöyledir:

Bismi Şah Allah Allah Allah. Semahlar safola, günahlar def of ola. Semahlarımız kırklar semahı ola. Hizmet gören canların hizmetleri kabul, muratları hâsıl ola. Dil bizden nefes pir Hünkâr Hacı Bektaş'tan ola. Gerçeğin demine Hû mümine ya Ali. Allah eyvallah (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

Görsel 6: Semah Dönen Türkmenler

Yukarıda evli çiftlere yönelik semahı anlattık. Gençlerin, bekâr kız ver erkeklerin semahı da hareket olarak aynıdır, yalnızca söylenen nefes farklıdır. O da şu şekildedir:

Cılbağın yolları, gel yolları

Dost imanım yar

Gızların sözleri, gel sözleri
Dost imanım yar

Yalandır yalan, gel yalan,
Dost imanım yar
Yaktı da yüreklerimi
Gel yüreklerimi özü sözüne

Çayın demine ah yar yar dost
Kazdağın başına kazdağın başına
Yazı da yazayım taşına toprağına
Yazı da yazayım taşına toprağına (Dönülür)

Evlerim evlerim yüksek evlerim
Çıkarım balkona gönül eylerim
Nen nen nen nen nen nen
Dost dost dost dost dost

Şu derenin çakılı nerden aldın akılı
Döne döne oynuyor annesinin çakırı
Nen nen nen nen dost dost dost dost
Dönelim yeniden dönelim şah şah

Şah diyelim erenler gönüllerin şen olsun
Ali'm seni sevenler hep bizden olsun
Ömür Ali'nin yoluna can kurban olsun
Şurda oturan kız da bana yar olsun
Hadi yeterin bu da böyle olsun

Şurda oturan kız da bana yar olsun yerine birbirini sevenler varsa sazandara isim verir. Örneğin Fatma Hüseyin'e yar olsun gibi. Kızın sevdiği var kimse bakmasın demek yani bu. İlla aşık veya sevgili olmalarına da gerek yok. Oğlan kıza talip olduğunu bu şekilde de açıklayabilir (K-33, Kişisel Görüşme, 7 Temmuz 2022).

4.2.3. Cemde 12 Hizmet Ve Anlamları

1- Dede: Cem törenini yöneten kişidir, ibadetin başı ve sorumlusudur. Dedeler, genellikle İmam Ali soyundan geldiklerini söylerler. Dedelik babadan oğla geçer.

2- Peyikçi: Cemin yapılacağını ve yerini önceden komşulara, tanıdıklara haber verir. Günümüzde yerini hoparlör sistemleri ve telefonlar almıştır.

3- Gözcü: Ceme katılanları yerleşimini düzenler, cemde disiplini sağlar. Cemdeki huzur ondan sorumludur. Cemin sükûnetini sağlamak için cem boyunca ayakta dikilir.

4- Kütükçü: Cemevine odun taşımakla görevli kişilerdir. Günümüzde işlevi kalmamıştır. Herkes kendi odununu taşımaktadır.

5- Zakir (Aşık veya Sazandar): Dedenin yanında oturur. Deyiş, nefes ve gülbanglar söyler. Saz çalar, semahı yürütür.

6- Delilci (Çerağcı veya Işıkcı): Cemde delil uyararak içerisinin delille aydınlatılmasını sağlar. Hz. Ali'nin yolunun bize ışık olmasını temsil eder.

7- Süpürgeci (Farraş veya Carcı): Cem meydanının temizliğinden sorumludur. Aynı zamanda gönül temizliğini temsil etmek için uygulanır.

8- Kapıcı (Bekçi): Cemevinin etrafını ve Ceme giren çıkan kişileri gözetler. Baskı dönemlerinde, cem ibadetlerinin olası bir baskından korunmasını sağlarlardı. Günümüzde sembolik olarak hizmet devam etmektedir.

9- Kurbanacı (Sofracı): Kurbanları tığlamak (duasını almak), kesmek, temizlemek, pişirmek gibi işlemleri yapar. Yiyeceklerden (lokma) herkesin eşit pay almasını sağlar.

10- Sakkacı (Sucu veya İbrikçi): Cemde su dağıtır, gerekli yerlerde de su serper. Ke

11- Pervane (Semazen): Cem töreni sırasında yeri geldiğinde semah dönen kişilerdir. Semah, ibadetin bir parçasıdır. Semah her yörede farklı farklı dönülür.

12- İznikçi (Meydancı): Cemevinin düzenini sağlar. Meydana atılan meydan döşeginden sorumludur (12 Hizmet görevleri görüşme yapılan kişilerin anlatımlarından derlenip toplanmıştır).

4.2.4. Dua

Dua, insanın Allah'a yalvarışı, yakarışıdır. Kendindeki acizliği, noksanlığı, fa- kirligi görüp, bütün kâinatın sahibi olan Allah'a sığınır. İstediklerini yalnızca O'ndan ister. Kulluk yapmanın temelinde dua vardır. *“Kullarım Beni sana soracak olursa, muhakkak ki Ben*

(onlara) pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse, onlar da Benim çağrıma cevap versinler ve Bana iman etsinler. Umulur ki doğru yolu bulmuş olurlar” (Bakara, 186. Ayet).

Dua imanın gereği ve sonucudur. Aynı zamanda insan yaratılışının da vazgeçilmez bir ihtiyacıdır. Her duaya mutlaka bir cevap verilir. Duaları kabul etmek veya istenilene vermek tamamen Cenabı Hakk’ın hikmetine bağlıdır. Bazen istenen şeyi bu dünyada verdiği gibi, bazen de ahirete bırakır. Bunun için asla “dualarım kabul olmadı” dememek gerekir. Bunun yerine, “demek ki yaptığım duanın vakti henüz gelmedi, ben duaya devam edeyim” denmelidir. Dualar fiili ve sözlü olmak üzere ikiye ayrılır. Fili dualar istenen şeyin sebeplerini yerine getirmekle mümkündür. Örneğin tarladan mahsul almak isteyen bir kişi önce tarlayı sürmeli ve tohum ekmelidir. Bu fiili duadır. Sözlü dua ise dilimizle yaptığımız dualardır. İnsan, bir takım isteklerini Allah’tan bu yolla ister. Dua etmek manevi olarak psikolojik bir rahatlama sağlar. Dua eden kişi yalvarışlarını Allah’a anlatarak içsel sorunlarından kurtulur. Günahlarının bağışlanmasını, olmasını istediklerinin olmasını ister. Dua hastalara şifa kaynağı, dertlilere derman kaynağıdır (Yusufoğlu, 2011).

Peygamberler tarafından yapılan dualar kutsal kitaplarda yer almıştır. Tarih boyunca yaşayan büyük insanlar da çeşitli dualar etmiş ve bu dualar günümüze kadar ulaşmıştır. Dua, her şeye gücü yeten ve hazineleri sonsuz olan Allah’tan ihtiyaçları istemektir. Bunun için duanın hangi dille yapıldığının önemi yoktur. Allah her şeyi bildiği gibi bütün dilleri de bilir (Yusufoğlu, 2011).

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri de fiili ve sözlü dua etmektedirler. Bireysel dua ettikleri gibi topluca ettikleri dualar da vardır. Toplu edilen dualara gülbank demektedirler. O yüzden toplu dualar ilgili bölümde ayrıca aktarılmıştır. Örnek olarak edilen dualar şöyledir:

Sofra Duası:

Bismişah Allah Allah Allah. Seydi saadet nuru Muhammet. Nimeti Celilullah, bereketi Halilullah. Şefati ya Resulullah. Bütün ölmüşlerimizin ve şehitlerimizin, yediğimiz içtiklerimizin ruhlarına değe. Bu bitti yenisi gele. Hak Muhammed Ali de bereketini vere. Yapan eller yediren canlar gam, tasa, kasvet görmeye. Yedirdikleri içir- dikleri nimetlerin şefaatinin göre. Evlatlarımıza hayırlı evlat, Devletimize hayırlı devlet eyleye. Hastalarımıza şifa, dertlilerimize deva, ölmüşlerimize rahmet eylesin, Üçler, Beşler, Yedi Ulu Erenler, On İki İmamlar, On Dört Masum-u Paklar, On Yedi Kemerbestler, Kırkların aşkına gerçeklerin demine Hû mümine ya Ali. Allah eyvallah.

Aleviliğin güzel duası:

Bismişah Allah Allah Allah. Ehl-i Beyti saklaya bekleye, amana, noksana uğratmaya. Yüce Hak dert verip derman aratmaya. Zalimin zulmüne, mazlumun da ahına uğratmaya. Genç iken ölüm, ihtiyarlıkta da zulüm vermeye. Ağrı, acı, elem, keder, kemlik göstermeye. Korktuğumuzdan emin, umduğumuza da nail eyleye. Yüce Hak cümlemize sağlık, mutluluk, huzur ihsan eyleye. Hanemiz şen, gönüller gülşen ola. Bizleri kul minnetine, dert illetine düşürmeye. Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereketini eksik eylemeye. Duası bizden kabulü Haktan şefaati Muhammed Mustafa'dan, inayeti şah'ı Merdan Ali'den ola. Nuru nebi, Keremi Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş'tan ola. Gerçek erenler demine Hû mümine Ali.

Döşek Üstünde Dar (Sorgulama) Duası:

Bismişah Allah Allah. Erenler yüzüm yerde özüm darda. Erenler meydanında, Hak Muhammed Ali diyarında, pir huzurunda canım kurban, tenim tercuman bu fakirden ağrınmış, incinmiş gücenmiş can kardaşlarımdan var ise dile gelsin. Bile gelsin hakkını talep eylesin. Var mı bu şah kullarından şikâyetiniz, yoksa evliya murazlarını versin. Allah Allah Allah. Geldiğiniz yoldan, durduğunun dardan, çağırduğınız pirden şefaet göresiniz gösterisiniz. Cenabı Hak Hünkar Hacı Bektaş Veli sultan Allaha kul eyleye. Muhammed'e ümmet Ali'ye talip eyleye. Bu yoldan bu dardan bu pirden ayırmaya. Ceddi cemalim yaramaza, uğursuza, pirsiz suç getirmeye, şeytanın şerrinden, gafil babadan, görünmez kazadan beladan koruya. Cenab-ı Allah hayırlı evlat, hayırlı devlet, gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket nasip eyleye. Darınız niyazınız kabul ol. Gerçeğin demine Hû minine ya Ali (K20, Kişisel Görüşme, 17 Ocak 2023).

4.2.5. Niyaz

Niyaz, Allah'a yalvarıp yakarma, dua etme, selam ve hürmet anlamlarına gelen bir tasavvuf terimidir. Niyaz şekilleri uygulayan topluma göre farklılıklar içerebilir. Niyaz sözcüğü pire karşı saygılı olmak, onun elini öpmek, gibi anlamlara gelmektedir. Allah'tan isteklerini isterken, dilekler dilerken niyaz edilir. Rivayetlere göre niyazın Allah'a en yakın makam olduğu, niyazın değdiği kara taştan suların fışkırdığı anlatılır. Bu yüzden niyaz edilirken eller genelde üç kez, bazen de bir kez öpülerek niyaz edilen yere değdirilir (Akın, 2020: 99-100).

Bir dileği, isteği olanlar türbeleri ve yatırları ziyaret ederle. İsteklerini, yalvarışlarını orda yatan zatın yüzü suyu hürmetine Allah'tan isterle. Türbelere, yatırlara niyaz edilir. Buldukları yere para bırakılır, mum yakılır, çaputla bağlanır veya gönülden geçen armağanlar ikram edilir. Semah sonrası erkekler sazandarın sazına niyazda bulunabilirler. Bu elle sazın sapına dokunup sakalına sürme şeklinde olur. Niyaz aldım denir buna. Yani sazandara saygı anlamında yapılır. Sazandarın söyledikleri doğrultusunda Allah'a, Hz. Muhammed'e, Hz. Ali'ye, 12 İmamlara, pirlere de saygı anlamındadır. Niyaz alan kişi onları da beraberinde anmış olur. Sizi de andık, size olan saygım-sevgim sonsuz manasında niyaz edilir. Bunun yanında bir istek ya da dileğin gerçekteşmesi için adak adarken yatırlara niyaz edilir. şu dileğim, isteğim gerçekteşirse kurban kescem, yemekler yapıp yedircem dinir. Dileği kabul olan kişi adağını yerine

getirir bu da niyaz verme olur. Onun dışında düğünde gelin evden çıkarken, baba ocağından çıkarken kapının eşiğine niyaz eder. Ben senden razıydım baba gibisinden, ailesinden razı olduğunu belirtmek için yapılır. Orda sadece niyaz edilir dua edilmez.

Niyaz ederken iki el açılır, dua eder gibi değil tabii. Avuç içi yere bakar, parmaklar niyaz edilcek yere değeri. Sonra gene avuç içi yere bakacak şekilde parmaklar öpülür. Yere değdirip parmaklar öpülür üç kere. Ondan sonra istediğinin gibi dua edilir. Amin derken avuç açmak gibi bir sembol bu. Aleviliğinin, Türkmenlerin amin deme şekli böyle. Bunun yanında adakları dağıtırken dedelerden niyaz duası alınabilir. Niyaz duasını şöyle okurlar:

Bismişah Allah Allah, nazlar niyazlar kabul olsun, kazançlar bol olsun, nasipler dolsun taşsın, kazaya kalkan, belaya bekçi olsun, eliniz bereketli başınız devletli olsun, kesenizden Halil İbrahim bereketi eksik olmasın, Hak kabul etsin, gerçeğe Hû. Bu dualar dedeye göre değişir. Farklı farklı olabilir. (K-19, Kişisel Görüşme, 23 Ocak 2022).

Görsel 7: Niyaz Eden Kadın

Görsel 8: Niyaz Eden Kadın Örneği

4.2.6. Nefes

Alevi-Bektaşî inancının en yaygın şekilde işlendiği edebi tür şiiirdir. Aleviler cemevlerinde düzenledikleri cem ibadetlerinde, ölümlerde, düğünlerde, hıdırellezde, bayramlarda saz eşliğinde dizeler okurlar. Bunlar oldukça önemli kültürel inşalardır. Nefeslerin kaynağı İslamiyet öncesindeki inançlara kadar uzanır ve Anadolu coğrafyasında daha da belirginleşir hale gelmiştir. Nefesler Ahmet Yesevi'nin tasavvuf anlayışından etkilenerek Hacı Bektaş Veli düşüncesiyle harmanlanmıştır. Bektaşî düşüncesiyle ve dolayısıyla da Vefaî, Kalendarî, Haydari, Hurufî, Batınî tarikat ve akımlardan etkilenerek şairlerin şiiirlerine konu olmuştur. Alevi-Bektaşî şairler tarafından kendine özgü beste ile okunan bu şiiirlere “nefes” denmektedir. Bu şiiirlere nefes adının verilmesinin nedeni içeriğindeki anlamlardan ve gerçeklerden söz edilmesindedir. Seslendiren kişi (sazandar/zakir) yürekten gelen hisleriyle ve gerçekten içli içli, nefesini vererek söylediği için de bu şiiirlerin adı nefes olmuştur. Alevi-Bektaşî edebiyatında bu konuda pek çok şair

yetişmiştir. şah Hatayî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Yeminî, Viranî, Teslim Abdal, Nesimi, Kul Himmet bunlardan başlıcalarıdır (Çıblak Coşkun, 2014: 100-101).

Daha çok dinsel içeriği bulunan şiirlerin adıdır. Öğüt veren, ders veren, gerçek hayatı içinde barındıran, Alevi felsefesini yansıtan şiir ve müzik biçimidir. Alevilikte en gelişmiş türdür. şiirle müzik i ie geçmiştir. Müziğin parçası olarak da saz vazgeçilmez unsurdur (Zelyut, 1998: 172). Tahtacı Türkmenlerinin Yaygın olduğu nefeslerden örnek verecek olursak:

Her semahlarda söylenen nefes:

Ne sorarsın erenler bu meshebin aslını
Ya biz de Muhammed Ali diyenlerdeniz
Sırlar içinde gizlidir Sırrımız
Ya bizde Muhammet Ali diyenlerdeniz

Muhammet Ali'dir benim katarım,
İmam Hüseyin'den semahlar tutarım,
Eğer er isen glbengi çekerim.
Ya biz de Muhammed Ali diyenlerdeniz

Muhammed Ali'dir cümlemizin başı.
Hünkâr Hacı Bektaş yoldaşı.
Mahrum kalman bunu bilen kişi.
Ya biz de Muhammed Ali diyenlerdeniz.

Elimize allar giyelim
Halimize her bir manadan duyalım.
Biz de İmam Caferi meshebine uyalım.
Ya biz de Muhammed Ali diyenlerdeniz

Gzelşah Hatayım kendi erkânım.
Evveli ikrar kurdu bu yolu erkânı
Evveli Muhammed, Ali nayatta.
Ya biz de Muhammed Ali diyenlerdeniz.

Bu nefeste Pir Sultan tuttuğumuz, gittiğimiz yolu açıklamıştır:

Muhammed Ali'nin kurduğu yoldur
Ak üstünde karayı seçebilirsen
İtikadı dilden söyleyen dildir
Ali'nin sırrına erebilirsen

Serimi verdim erenlerin yoluna
Gönül arzu çeker cennet bağına
O Muhammed Mustafa'nın yoluna
Uğrayan mürşidin yolu kandedir

Pir Sultan'ım eydur üçler yediler.
Yolun kılıcını yola koydular
Dil verip de söyle kılıç dediler
12 imamın yolu kandedir

Pir Sultanım derki haktadır yolumuz
Evveli kurban verdi şaha serimiz
12 İmam meydanında darımız
Biz şehidiz serdarımın Ali'dir

Güzelşah Hataim gözün açık ise pel pir katara
Bu yol görenindir amanın değildir
Ne yitirdin ne arasın bu yolda

Bu gül bülbülüdür harım deyildir (K-30, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2023).

Görüldüğü gibi Tahtacı Türkmen nefeslerinde kültür ve inançlar kendine özgü anlatım tarzıyla işlenmiştir. İçeriğinde Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali sevgisi, Ehl-i Beyt sevgisi, Alevilikte önde gelen şahsiyetler, önemli gün ve olaylar anlatılmaktadır.

4.2.7. Gülbank

Gülbank, Farsça'da "gül sesi" anlamına gelmektedir. Gülbang şeklinde ifade edilmektedir, gülbank olarak yazılmaktadır. Gülbanklar yapılacak işin hayırlı, uğurlu

olması, sağlık, sıhhat, başarı şeklinde kalıplaşmış bir ifade tarzıyla Allah'a yalvarıp yakarmayı dile getiren dualardır (Yazıcı, 2014: 180). Görüşmecilerimizin dilinden gülbank:

Gülbank aslında dua demektir. İkisinde de Allah'a dua edilir. Dua ve gülbankın farkı; dua her yerde içinden geldiği gibi, istediğin zaman edilir. Gülbanklar sadece toplulukla okunan dualardır. Bu dualar bireysel şekilde söylenmezler. Örnek verecek olursak:

Kurban Kesme Gülbankı:

Bismişah, Allah Allah Allah. Hak yücedir Hak yücedir. İnanır iman ederiz ki Hak birdir. Allah Allah. Fermanı Celil, Kurbanı Halil, Tıgı Cebrail, Haatı İsmail, yol Rahbi nuru Nebi, bedeni safı, sırrı duvazdı imam, secereyi ferman, Hz İbrahim'e indi bu kurban.

Kurbanınız padaya kalkan ola, belaya bekçi ola. Burada Kurban ahirette Burak ola. Her ne niyetle adadıysanız Yüce Hak kabulü makbul eyleye. Gerçeğe hû, mümine Ya Ali, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali.

Amin anlamında orda bulunan cemaat, toplum Allah Allah der. Erkekler duayı okuyana doğru niyaz alır, eller havaya temas eder, illa duayı okuyana değmesi şart değildir. Sonra varsa sakalına yoksa çeneye sürülür.

Bir başka gülbank:

Bismişah Allah Allah. Gelme gelme, dönme dönme, gelenin malı, dönenin canı. Öl ikrar verme öl ikrarından dönme, malı mala katın hale haldeş, yola yoldaş ol. Yalan söyleme, her gördüğünü ve her duyduğunu söyleme. Hakkı kendinde bil. Elinle koymadığını izinsiz alma. Ağlattığın varsa güldür. Yıktığın varsa onar. Döktüğün varsa, doldur. Dost incitme, gönül kırma, cemde yola, hariçte millete, devlete hizmet et.

Bir başka gülbank örneği de şu:

Bismillahirrahmanirrahim. Bismişah Allah Allah. Cümle hizmetiniz kabul ve makbul ola. İmanın pak, yüzün ak ola, muradın hasıl ola, erkanın temiz nimetin gani ola, Zülfikar keskinliğine, sır birliğine, Allah Muhammed Ali şefaatin ola. Fukara, mamur ola. Dar çeken didar göre. Dil bizden himmet pirden ola. Nuru Nebi, keremi Ali, kemali Hasan, Hüseyin Aliye salavat gerçeğin demine Hû mümine ya Ali.

Herkes Allah Allah der. Erkekler aynı şekilde niyaz alır. Elini varsa sakalına yoksa çenesine sürer (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

4.2.8. Oruç

Oruç Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlara Ramazan ayında farz kılınmıştır. Hasta, yolcu, dayanamayacak kadar yaşlı ve engelli kimseler dışında Müslümanlar oruç tutmakla yükümlüdür. Allah'ın verdiği nimetlerine şükür niteliğindedir. Nefis terbiyesi için oruç tutmak önemlidir. Alevilik Ramazan orucu konusunda diğer İslâmi ibadetlerde olduğu gibi daha serbest bir tutum içerisindedir. Toplumsal olarak değil de bireysel olarak Ramazan orucu tutanlar vardır (Üzüm, 2008: 140).

Alevilerin en bilinen orucu Muharrem orucudur. Bu oruca Yas-ı Matem orucu da dinir. Muharrem ayı Hicri takvimin ilk ayıdır. Oruç bu ayın birinde başlar ve on ikisine kadar devam eder. Bu tarih için kurban bayramının birinci gününden itibaren yirmi gün sayılır. Yirmi birinci gün oruç tutulur. Muharrem orucu, oruç ibadetinin ötesinde çok derin anlamlara sahiptir. 10 Muharrem 680 yılında Kerbela'da Hz. Peygamberin torunu olan Hz. Hüseyin, ailesi ve yakınları, o zamanın halifesi Muaviye'nin oğlu Yezit tarafından şehit edilmiştir. Bu sebeple bu oruç bir yas orucudur. Bu orucu tutanlar Allah'a olan ibadetlerini yerine getirmiş olurla. Aynı zamanda da matem/yas tutarak Hz. Peygambere ve Ehl-i Beytine olan bağlılıklarını göstermiş olurla. Bizim Koşuburnu köyü Türkmenlerinde bunun haricinde başka oruç yoktur. Başka yörelerde Hızır orucu, 48 Perşembe orucu falan var. Bizim burda bilinip uygulanmaz (K-5, Kişisel Görüşme, 10 Nisan 2023).

4.2.9. Namaz Kılmama Nedenleri

Namaz, İslâm'ın en önemli ibadetlerindendir. Kur'an-ı Kerim'de ayetlerde namazın vakte bağlı bir ibadet olduğu, Müslümanların Kabe'ye yönelerek bu ibadeti yerine getirmeleri gerektiği bildirilmiştir. Namazdan önce abdest almak gereklidir. Namaz esnasında rükû ve secde yapmanın zorunlu olduğu bildirilmiştir. Hz. Peygamber de hayatının sonuna kadar bu ibadeti yerine getirmiştir. Günlük namazlar beş vakittir. Başta Hz. Ali ve Ehl-i Beyt mensupları bu ibadete uyup namaz kılmışlardır (Üzüm, 2008: 137).

Alevilik, namaz ibadetine karşı olumsuz bir tavır sergilememektedir. Daha az ilgili bir tutum sergilemektedir. Alevîliğin temel kaynaklarında namazla ilgili yazılanlar vardır. Makâlat'ta, susuz abdest, abdestsiz namaz olmayacağı, namazsız da Allah'a yaranmanın olmayacağına değinilmiştir. Buyruklarda da Hz. Peygamber'in iki rekat namaz kılmasına, evliyanın dostu olmak için namaz ve niyazın gerekliliğine işaret edilmiştir. Alevilerin namaz kılmamalarını yanlış olarak değerlendirenler vardır. Bazıları Hz. Ali'nin camide öldürülmesinden dolayı camiye gitmediklerini söylemektedir. Bazıları kendilerinin 4 Kapı-4o Makamdaki şeriat makamının gereğince namazdan sorumlu olmadıklarını söylemektedir. Bazıları da Alevilere camilerde lanet okunup camiden soğutulduklarını bu nedenle de namaza uzak olduklarını dile getirmişlerdir (Üçer,2005: 174-177).

Alevilerin namaz kılmamasına yönelik bir görüş:

Alevilerin namaz kılmama nedenlerinden biri Muaviye döneminde Hz. Ali tuzağa düşürülüyü. Tuzak kuruluyu ondan sonra öldürülüyü ya Hz. Ali. Ondan sonra yıllarca o günkü devleti ele geçiren kişiler camilerde Hz. Ali'ye beddua ettiriyi. Yıllarca sürüyü bu tamam mı? O dönemde Aleviler ondan sonra camilere gitmiyi. Hz. Ali'ye beddua ediliyor diye uzaklaştırılıyor bir nevi. Onlar da kendi aralarında toplanıp Hz. Ali'yi anıyla. Ağıt yakıyla. Zaten cem toplanma demek ya, bir yere toplanıyla cem yapıyla. Hz. Ali'yi anıyla. Saz eşliğinde, bağlama

eşliğinde hem ağıt yakıyla, hem nefes söylüyle. O şekilde kültürlerini devam ettiriyse (K-3, Kişisel Görüşme, 25 Nisan 2023).

Bahsedilen gerekçelerle namaz kılmayan Koşuburnu Tahtacı Alevileri, adı Yatan-Oturan olan bir uygulamayı yerine getirmektedirler.

Yatan-oturan derler bizde o ovar namaz yok. Rûku ve secde yani. Bu cemlerde yapılır. Gözcü yatan-oturan der herkes secdeye kapanır. Saklaya, bekleye, göre, gözete, ne deyim, neyleyim, hastalara şifa, evlat isteyene hayırlı evlatlar, devlet isteyene hayırlı devletler nasip ederek cümle Muhammed'in, eşimizin, dostumuzun, talibimizin ağız tatlarını bozmaya. Daima bugünlere çıkmamızı, erişmemizi nasip eyleye, münasır eyleye. Yolumuzu yolsuza, arsıza, pirsiz, nursuza uğratmaya. Bizi Hak Erenlerin darından, On İki İmamların katarından ayırmaya. Üçlerin, beşlerin, yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pakların, Kırklar şefaatchimiz ola. Doksan bin Horasan piri, yüz bin gayb erenlerinin de hayır ve himmetleri üzerimizde hâzır ve nazır ola. Din pirden, nefes bizden, yardım da Hak'tan ola. Sonra bütün canlar secdeden kalkar ve otururlar (K-23, Kişisel Görüşme, 11 Mayıs 2023).

Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri çeşitli sebepler doğrultusunda namaz kılmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu sebepler Hz. Ali'nin ölümü ve sonrasında camilerde Hz. Ali'ye beddua edilmesi, Alevilerin camilerden uzaklaştırılması olarak sıralanabilir. Onlar da kendi kültürlerini geliştirip cem ibadeti yapmışlardır. Hz. Ali'ye saz eşliğinde ağıtlar yakmışlardır. Cemlerde Yatan-oturan adını verdikleri rûku ve secde ibadetleri vardır. Cemin ilgili kısmında rûku ve secde yapılmaktadır.

4.3. İBADET YERLERİ

4.3.1. Evler

İnsanlık içinde yaşadığı doğal çevreyle etkileşim halindedir. Çevreyi kendi temel ihtiyaçları doğrultusunda kullanmaya meyillidir. Bir başka ifadeyle insanlar ihtiyaçlarına göre doğayı şekillendirmiş ve bulunduğu mekânı dönüştürmüştür. İnsanın barınma ihtiyacının ve çevresiyle kurduğu ilişkinin ürünü evlerdir. Evler insan yaşamının önemli bir mimari yapısıdır, hayatın, insanî ve varoluşun göstergesidir. Evler öncelikle sığınma, barınma, güvenlik gibi temel ihtiyaçları karşılayan mekânlardır. Fiziki koşulların yanında evlerin başka kullanım alanları da vardır. Bu alanlar sosyo-kültürel unsur özelliği taşıyabilirler. Evler kültürel değerler, normlar, sosyal ilişkiler açısından kültürel bir göstergedir. Bunun yanında mahremiyet, kadın-erkek ilişkileri, aile yapıları, komşuluk ilişkileri, din ev mimarisinde etkili olabilen sosyal değerlerdir. Evler kendisini inşa eden toplumun yaşamsal izlerini taşırlar. Bu izlere duygularını aktarırlar.

Mekânlar sadece fiziksel bir gerçeklik değildir. İnsanlar mekânla bağ kurar, ona anlam yükler ve yüklediği anlamlarla bir kimlik inşa eder. Bu kimlik bireysel veya toplumsal düzeyde oluşabilir. İnsan hem fiziki ihtiyaçlarını giderir hem de kendisini ifade etme fırsatı bulur (Erkan, 2020: 74-76).

Alevilikte de dini ve sosyo-kültürel anlamda, insanlar kendisini ifade etmek için evleri mekân olarak kullanmıştır. Cemevi olmayan yerleşmelerde cem ibadetleri evde yürütülmüştür. Günümüzde cemevi olmayan yerleşmelerde hâlâ evlerde yürütülmektedir. Daha çok, köyde dede var ise dedenin evinin en büyük odası, dedesiz köylerde, rehber olarak seçilen kişinin evinin en büyük odası cemevi faaliyeti görmüştür. Bu konuda görüşmecilerimizden şu şekilde yanıtlar aldık:

Eskiden cemevi yodu. Cemevi olmayan köylerde, kentlerde evlere toplanılırdı. Genelde köylerdeydi tabii. O zaman kente göç bu kadar yaygın değildi. Evi uygun olanların müsait olanların veya evi büyük olanların evlerine giderdik öyle cem ibadeti yapılırdı. Şuan hemen hemen her köyde cemevi var. Eğitim-öğretim faaliyeti gösteren köy okulları artık kullanılmıy. Çocuklar merkezi okullara gidiyiyi. Kullanılmayan köy okulları cemevine dönüştürüldü. Derledik, düzenledik. Çok amaçlı kullanıyık. Düğünlerde ibadetlerde şuan cemevlerini kullanıyık. Evler mazideki büyük toplanma alanlarımızdı. Topluca ibadet yapmaya ihtiyaç duyuyuk çünkü Alevi ibadetleri bireysel yapılmaz. O an evler bunun için uygundu (K-3, Kişisel Görüşme, 25 Nisan 2023).

4.3.2. Cemevleri

Cemevleri özel ibadet ve kültürel motifli tasavvufi merasimlerin uygulandığı sosyal bir kurumdur. Cemevleri topluca ibadet edilen mabed veya kutsal yerdir. Toplum/toplumlar orada inançlarını yerine getirdiği için cemevleri de diğer dini mekânlar gibi kutsal yerler arasındadır (Güngör, 2010).

Yapı itibariyle cemevleri diğer yerlerden farklı olarak inşa edilmiştir. Çünkü kutsal yerler kendi dini özelliklerinden izler taşımaktadır. Kutsal yerler, toplumun dini hayatının merkezi konumudur. Yaratıcı ve insanın bir nevi buluşma yeri, kendisini manevi olarak huzurda hissettiği, toplumda birlik ve beraberliğin sağlandığı, dini kimliğin korunduğu yerlerdir. İnsan tabiat gereği dini yerlere ihtiyaç duyar. Bahsettiğimiz fiziki ve toplumsal koşullar Alevi toplumu için cemevlerinin inşasında önemli rol oynamıştır. İnsanlar Yaratıcının emrettiklerine inandıkları ritüelleri yerine getirmek için toplu olarak ibadet ettikleri mekânlar inşa etmişlerdir. Bu mekânların bazıları cami, cemevi, kilise gibi yerlerdir. Bazıları önemli mimari özelliklere sahiptir. Bazıları da cemevleri gibi mimari özellik değil de sadece dini unsurlar barındırırlar. Günümüzde özellikle kentlerde yaşayan Alevi

topluluklarının dini ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, sosyo-kültürel değerlerini yaşatabilmesi amacıyla cemevleri inşa edilmiştir. Evlerin büyük odalarının dini açıdan kullanılması günümüzdeki cemevlerinin mimarisini oluşturmuştur. Günümüz cemevleri evler gibi tek veya birkaç katlı olarak, toplumun sığabileceği kapasitede tasarlanmıştır.

Cemevleri Alevilerin ibadet yeridir. Cemevleri Alevilerin kutsal toplanma yeri olarak da ifade edilebilir. Cemevleri sosyo-kültürel ve siyasi nedenlerden dolayı tüzel kişilik kazanmamıştır. Ancak, her zaman Alevilerin toplumsal dokusundaki önemini koruyan, kültürel ve inançsal anlamda hizmet sunan bir mekân olarak var olmuştur (Yıldırım, 2012: 159).

Cemevlerinin kültürel ve inançsal işlevleri mevcuttur. Cemevleri kimlik inşa edici bir işlevdedir. Bu anlamda cemevleri bir bireyi veya toplumu diğerinden ayıran bir aitlik olarak karşımıza çıkar. Cemevlerinin işlevleri arasında kimlik kazandırma, kimliklendirme, aidiyet bilinci oluşturma vardır. İnanç ve uygulamalar, birey ve gruplar için kimlik kalıpları meydana getirmektedirler. Bir diğer işlev olarak dini işlev karşımıza çıkmaktadır. Cemevleri Alevi topluluğunun dini hayatının merkezi sayılmaktadır. Bu anlamda cemevleri Alevi hayatına yön veren, anlam kazandıran, Yaratıcı ile iletişim kurmayı sağlayan ibadet yeri olarak dini işleve sahiptir. Bunun yanında cemevleri sosyo-kültürel işleve sahiptir. Toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanması için sosyo-kültürel hizmet alanlarıdır. Sorunların çözüme kavuşması açısından hukuki bir işleve sahiptir. dedeler küsleri, darginları barıştırır. Suç işleyenler ya da kendi vicdanına yenik düşenler cem mahkemesi tarafından cemaatin önünde yargılanırlar. Ceza alanlar düşkün sayılırlar ve ceza aldıkları süre boyunca topluma katılamazlar. Günümüz hukuk sistemleri cem mahkemelerini sekteye uğratsa da sembolik olarak uygulanmaktadır. Bunun yanında cemevleri sosyal yardımlaşma ve dayanışma işlevine sahiptir. İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır. Belli günlerde cemevlerinde yemek dağıtımı yapılmaktadır. Bu da toplumsal dayanışmayı arttırmaktadır. Cemevlerinin önemli bir işlevi de eğitimidir. Eğitim sadece okullarda yapılan bir faaliyet değildir, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Alevi toplumunun din eğitimini cemevleri üstlenmektedir. Kültürel değerleri yetişen nesle aktarmak, onları Alevilik konusunda aydınlatmak, kardeşlik, hoşgörü gibi kazanımları aşılamak, ritüellerin doğru şekilde yapılmasını sağlamak için cemevlerinde eğitimler verilmektedir. Dede adaylarının eğitildiği, Alevilik inanç ve kültürünün incelendiği ve yeni yetişen nesillere aktarıldığı mekânlardır. Ayrıca saz, bağlama semah, yabancı dil, dikiş-nakış, el sanatları vb. kursların

düzenlendiği mekânlar haline gelmiştir (Yıldırım, 2012). Görüşmecilerimiz cemevleri konusunda şöyle demişlerdir:

Cemevleri bizim ibadethanemizdir. Bizim Tahtacılar da hemen hemen her köyde cemevi var. Şehirlerde zaten var. Biz burlarda ibadetlemizi yapıyık. Musahiplik cemleri yapılyı. Okullar şimdi kullanılmıyı, cemevi olarak düzenledi köylüler. Bahçesi de olduğu için bütün adaklamızı orda yapıyık. Çocuk helvası, çocuk başı, cemler, düğünler orda yapılyı. Yeni gençliğe semah öğretiliyi. Bazen tanıtım yapılyı. Dışardan gelenler oluyu özel günlerde onları ağırlıyık. Kültürümüzü tanıtıyık. Çok amaçlı kullanılıyı (K25, Kişisel Görüşme, 6 Mayıs 2023).

Cemevleri edep-erkân meydanıdır. Sorgu-sual ve karar yeridir yani dar meydanıdır. Semah yeridir, Kırklar Meydanı'dır. İkrar yeridir, er-bacı meydanıdır. Musahipliğin, yol kardeşliğinin yapıldığı birlik meydanıdır. Kurbanların kesildiği, lokmaların yenildiği aş evidir. Eline-diline-beline sahip ol sözüne inananların mekânıdır. Gerçekler meydanıdır. Bu meydana sadece Gerçeğe Hû vardır (K-29, Kişisel Görüşme, 11 Haziran 2023).

Görüldüğü gibi cemevleri çok amaçlı kullanılmaktadır. Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri ibadetlerini bu mekânlarda icra etmektedirler. İbadetlerin yanı sıra sosyal aktiviteler de yapılmaktadır. İcra edilen cem ibadetlerinin sosyolojik ve psikolojik açıdan birey ve toplum üzerinde etkileri ve birçok işlevi mevcuttur. Cemevlerinde cem ibadeti yapılarak Allah'a dua edilir. Eğitim ve öğretim faaliyeti yürütülerek yeni nesil Alevilik inançlarını, örf ve adetlerini öğrenir. Kısaca cemevleri hem dini hem sosyalleşme sağlayan kutsal mekânlardır.

4.3.3. Türbeler ve Yatırlar

Türbeler ve yatırlar ziyaret yerleridir. Bu yerlere manevi olarak huzur bulmak ve adak adamak, dilek dilemek için gidilmektedir. Türbe ve yatırlar adak adamak ve dilek dilemek için gidilen kutsal mekânlardandır. Kutsal mekân olarak yatır mezarları veya türbeler de sayılabilir. Kutsal kabul edilen mekânları dini yaşayanlar tarafından belirlenir. Bunlar su gözleri, dağlar, ağaçlar, kayalar, taş yığınları, çalı toplulukları birer kutsal alan sayılabilir. Bu yerler yüzlerce yıllık Türk inançlarının zamanımızdaki kalıntılarıdır (Özen, 1996: 22).

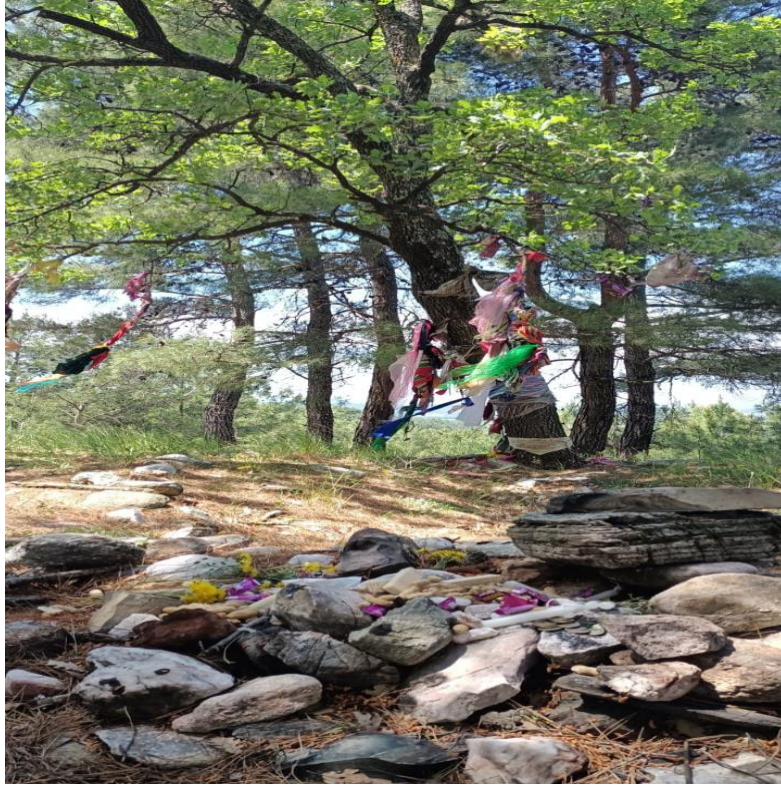
Anadolu'nun il, ilçe ve köylerinde yatır ve ziyaret kültü güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Özellikle dilek tutup çaput veya bir bez parçasını ağaç veya çalıya bağlamak yaygındır. Koşuburnu köy halkı da dilek dilemek, adak adamak veya dua etmek için köyün karşısında bulunan dört dağda yatır olduğuna inanırlar. Bu yatırlarda yatan evliyalara olduğuna inanırlar. Köylülere göre mezar kalıntıları orada bir yatır olduğuna işaret

etmektedir. Nitekim de oralarda mezar kalıntıları vardır. Buralara giderek niyaz ederler, dilek dilerler, dua ederler veya adak adarlar. Gönlünden geçenleri orda yatan ermişin ruhuna ikram ederler. Bu mum olabilir, tülbent olabilir, para olabilir, çeşitli yiyecekler olabilir. Gidilen kutsal yerlerin adları Sırağbaç Dedesi, Düz Dede, Horoz Dede ve Sarıkız Dedesi'dir. Düz Dede ve Horoz Dedeye Hıdırellezde yoğun olarak gidilir. Bunun dışında isteyen istediği zaman gidip dilek dilemek, adak adamak ve dua etmekte özgürdür. Şu dileğimin kabul olmasını istiyorum veya şu dileğim kabul olursa şu hayrı yapacağım, dileklerimi burada yatan zatın yüzü suyu hürmetine kabul et Allah'ım gibi niyetlerde bulunulabilir. Önce üç kere niyaz edilir sonra dua eder gibi eller açılır. Dilekler dilenir, adak adanır, dualar edilir. Sonra da eller yüze sürülür amin denir. İsteyen amin yerine Allah Allah da diyebilir. Bu yerlere dilek dilemek, adak adamak ve dua etmek için gidilir. Adak hayrı götürülmez.

Adak hayrı götürmek için Ayvacık girişine yakın bir konumda olan Tekke Dede'ye gidilir. Orda çok sayıda etrafı çevrili mezar kalıntısı ve türbe vardır. Oranın temizliğinden ve düzeninden sorumlu kadın su güğümlerini evine giderken doldurduğunu sabah boş olduğunu söyler. Bu yüzden Tekke Dede türbesindeki evliyanın geceleri abdest aldığına inanılır. Kerametinin büyük olduğu düşünülür. Adak hayrı dediğimiz dileği ve duası kabul olan kişi oraya kurban adar. Bu kurban dana veya erkek kuzudan oluşur. Orada kabul olan dilek ve dualarına ithafen kurban kestirip yemek verir. Giden insanlar da türbeleri ziyaret ederek kendi dileklerini dilerler, dualarını ederler. Türbe ve yatırların olduğu avluya sağ ayakla girilir ve arkası dönük çıkılmaz. Çıkmak için geri geri gidilerek yüzü evliyanın kabrine dönük şekilde sağ ayakla çıkılır. Bunun saygıdan dolayı yapıldığını dile getirmişlerdir. Yine orda bulunan türbeye ve her yatıra gidilerek üç kere baş bölgesinin bulunduğu taraf niyaz edilir. Kabrin etrafı üç kere dönülür, sonra kabrin başına gelinerek eller açılır dua edilir, dilekler dilenir ve adağı olan adağını adar. Girerken sağ ayakla girilir ve sırt dönülerek avludan çıkılmaz. Bunlar Koşuburnu köyünün toplum tarafından kabul edilen ziyaret yerleri ve kutsal mekânlarıdır. Bu mekânlar toplumun yaşadığı hayat içerisinde tarihler boyu benimsenerek bugüne gelmiştir.

Görsel 9: Düz Dede'de Dua Eden, Dilek Dileyen Kadın

Görsel 10: Horoz Dede Ziyareti

4.3.4. Camiye Gitmeme Nedenleri

İslâm'da Sünnilerin ibadet yerleri cami, Alevilerin ibadet yerleri de cemevleridir. Camilerde sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı olmak üzere günde beş vakit namaz kılınır. Ayrıca Ramazan-Kurban Bayramı namazları, Cuma namazları, Ramazan Ayı boyunca da Teravih Namazı kılınır. Namazın şekil şartları çok önemlidir. Şartlara uygun kılınmayan namaz geçersiz sayılır. Abdest almak, niyet etmek, tekbir getirmek, kıyam (ayakta durmak), rüku (eğilmek), secdeye varmak (yere kapanmak), oturmak, selam vermek gibi.

Bunun yanında cami tüm Müslümanlara yönelik bir ibadethanedir. Cami, ezan ve hilal gibi, İslam'ı temsil eden dinî bir sembollere sahiptir. Caminin İslam'ı temsil eden bir sembol olması mabed olmasıyla da ilgilidir. Mabed ile ibadethane arasında birbirinden farklıdır. Her dinin bir teolojisi olduğu gibi bir de mabedi vardır. Sinagog/havra Yahudiliğin, Kilise Hıristiyanlığın, Cami ise İslam'ın mabedidir. Mabed ibadethane olmanın ötesinde dini bir semboldür. Cami Allah'ın evi kutsal ve ilahî olana işaret eder. Bu yüzden de çok yönlü bir anlam zenginliğine sahiptir. Kutsallaşan dini sembol yani cami, sosyolojik açıdan birleştirici ve bütünleştirici bir işleve sahiptir. İbadethane olarak tanımlanan cemevi mistik bir tören olan âyin-i cem'in/cem töreninin icra edildiği ve bunun yanında bir kısım kültürel aktivitelerin yerine getirildiği bir mekândır. Bu yönüyle cemevi bazı yönleriyle geliştirilmiş ve modern dönemdeki Aleviliğe özgü bir ibadet yeri veya kurum olarak değerlendirilebilir (Özcan, 2010: 126-127).

Görüşmecilerimiz camiye bakış açılarını şöyle ifade etmişlerdir:

Camiye gitmeyiz. Alevilerin ibadet yeri cemevi olarak kabul edilir. Camilerde bizim taraftarı olduğumuz Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e lanet okunmuştur. Aleviler bunları duymaya tahammül edemediği için camiden soğutulmuştur. Başlangıçta din bir süre de birdi. İslam'da herhangi bir ayırım da yoktu. Halifelik olaylarından sonra din bir süre bin bir oldu. Muaviye döneminde Alevileri bile isteye camilerden uzaklaştırdılar. Bişeyden uzaklaşırsan nasıl yaklaşırsın, tekrar yaklaşırsın (K-14, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2023).

Aslında namaz kılmak, camiye gitmek Alevilerde de var. Cuma namazları, bayram namazları kılınır ben bildim bileli. Köyde cami yok ama yakın köylere giderler. Şuan yeni nesilden giden daha az bakınca. Aleviler camilerden uzaklaştırıldı. Hz. Ali namaz kılmaya giderken bıçaklanıyo, öldürülüyö. Ondan sonra yıllarca o günkü devleti ele geçiren kişiler camilerde Hz. Ali'ye beddua ettiriyolar. Camiye gitmemeye başlıyo sonra Aleviler. Kendi aralarında toplanıp Hz. Ali'yi ve Ehl-i Beyt'i anıyolar. Cem yapıyolar. Cemin amacı zaten toplanmak ve dini bir atmosfere bürünmek. Nefesler söylüyolar cemde yani ona

bir nevi ağıt yakıyolar. Böylelikle kendilerine dini bir alan kurmuş oluyolar (K-31, Kişisel Görüşme, 20 Nisan 2023).

Alevilerin camiye gitmemelerini yanlış olarak değerlendirenler vardır. Bazıları Hz. Ali'nin camide öldürülmesinden dolayı camiye gitmediklerini söylemektedir. Bazıları kendilerinin 4 Kapı 4o Makamdaki şeriat makamının gereğince namazdan sorumlu olmadıkları için camiye de gitmeyi gerekli görmediklerini söylemektedir. Bazıları da Alevilere camilerde lanet okunup camiden soğutulduklarını bu nedenle de hem camilere hem de namaz kılmaya uzak olduklarını dile getirmişlerdir (Üçer,2005: 174-177).

4.4. KUTSAL GÜN VE BAYRAMLAR

4.4.1. Perşembe (Cuma Akşamı/Cumağşamı)

Alevilerde Perşembe akşamı yani Perşembeyi Cumaya bağlayan gece kutsaldır. Bu gece bazı yerlerde özellikle kentlerde cem gecesidir. Bu gece Aleviler cem ibadetlerini gerçekleştirirler. Koşuburnu köyünde de üç beş yıl öncesine kadar Perşembe akşamları toplanılıp “Cumağşamı” geleneği sürdürülmüştür. Genelde kış akşamları Perşembeyi Cumaya bağlayan gece başlarda köy halkı hep birlikte toplanırmış. Sonradan köy nüfusu arttıkça beş on hane bir araya gelerek ayrı ayrı toplanılmaya başlanmıştır. Bu akşamda On İki hizmet yürütülmez, cem ibadeti yapılmaz ve bu nedenle de dedenin bulunması zorunlu değildir. Amaç o akşam toplanarak cem etmek, cemin anlamını yani toplanmayı ve bir araya gelmeyi yerine getirmektir. Cemaate katılan hane kadar evde toplanılır. On ev varsa on evde toplanılarak seneye tekrarlamak üzere o yıl sona erdirilir. Özetle her hafta başka bir hanede toplanılır. Cumağşamına katılımında bir kural yoktur bu sayede gençler, çocuklar ve hane halkından herkes katılabilir. Ev sahibi çörek pişirir, yemek yapar. Çöreğin ortasına boncuk koyar. Boncuğu ilk bulan kişinin evinde gelecek hafta toplanılır. Bu çöreğe Cumağşamı Çöreği ve Sini Çöreği denir. Diğer canlar evlerinden yemekler getirirler. Birlik, beraberlik açısından özel bir gündür. Günümüzde bu gelenek devam etmemektedir ve kaybolan kültür içerisinde yer almaktadır.

4.4.2. Ramazan Bayramı (Pişili Bayram)

Ramazan ayı bir aylık orucun bitiminde Şevval ayının ilk üç günü kutlanır. Ramazan Bayramı Müslümanların iki büyük bayramından biridir, diğeri Kurban Bayramıdır. Ramazan Bayramında bir aylık oruçtan sonra yeme-içmenin ve helal nimetten yararlanmanın bir sakıncası yoktur. Müslümanların birbirlerini, ziyaret ettikleri, büyüklerin ellerinin öpüldüğü, çocukların sevindirildiği, özetle İslâm'da kardeşliğin olduğu, toplumun

her kesiminde ortak yaşanan günlerdir. Koşuburnu köyünde ise bu bayram Pişili Bayram olarak kutlanmaktadır. Oruç tutmak bireyseldir ve genelde Ramazan ayında Aleviler oruç tutmazlar. Ramazan ayının ilk günü pişi dökerek dağıtırlar. Sünni İslâm'da bu bayramın sembolü şekerken Alevilerde pişidir. Her bayram sabahı olduğu gibi bu bayram sabahında da çocuklar adak çağırırlar. Sonrasında bayramlaşma ve akraba ziyaretleri gerçekleştirilir. Toplumsal birlik ve beraberlik sağlanmış olur.

Adak çağırma ergenlik çağına kadardır. 5. sınıfa kadar her çocuk adağa gelsin diye kararlaştırdık. Aşağı mahalledeki çocuklar aşağıda, yukarı mahalledeki çocuklar yukarıda toplanır. Adak çağrılacak yere her ev çerez olarak bir tabak fıstık biraz da çikolata, şeker getirir. Amaç çocukların bayram çerezi toplamasıdır. Sabah toplanan çocuklar gel adağı gel adağı diye bağırır. Arkadan gelmeyen varsa onlar gelir. Çocuk küçükse onun hakkını annesi veya ebesi (babaanne) ecisi (anneane) alır. Çerezler orda bulunan en küçük iki kişi tarafından dağıtılır. Toplanan çocuklar tekrar gel adağı, gel adağı, gel adağı diye üç sefer bağattılır. Sonra orda bulunanla adaklamız gabil olsun, murazlamız hasıl olsun Allah diyelim Allah der. Herkes evine bayram yapmaya, bayramlaşmaya gider (K27- Kişisel Görüşme, 3 Temmuz 2022).

4.4.3. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı tüm Müslümanlar tarafından Hicri Takvimin Zilhicce ayının onuncu gününden başlayan ve dört gün kutlanan bir dini bayramdır. Durumu elveren Müslümanlar Allah rızası için büyükbaş veya küçükbaş hayvanları kurban ederler. Kurban etmenin kelime anlamı Allah'a yakınlaşmadır. Kurban ibadeti Hz. İbrahim ve oğlu arasında başlamıştır. Hz. İbrahim evinde uyuduğu sırada, rüyasında oğlu İsmail'i kurban ettiğini görmüştür. Bu rüyadan sonra Mekke'ye gitmiştir ve oğlu İsmail'i annesinin yanında görmüştür. Oğluna ve ailesine rüyasından bahsetmeyerek, ip ve bir bıçak almasını, vadiye odun toplamaya gideceklerini söylemiştir. Baba ve oğul vadiye doğru giderken şeytan insan kılığında Hz. İbrahim'in karşısına çıkarak Allah'ın bu emrini yerine getirmesin diye aklını çelmeye çalışmıştır. Ancak Hz. İbrahim bu oyuna inanmamıştır. Sonrasında baba, oğluna: "Ben seni rüyamda Allah için kurban ediyordum." Diyerek rüyasını açıklamıştır. Oğlu ise "Babacığım sana emrolunanı yap! Beni kurban etmek istediğin zaman, beni ipe sıkıca bağla ki benden sana karşı, bir şey isabet edip de ecrim eksilmesin. Beni boğazlamak için yatırdığın zaman, yüzükoyun yatır, alnımı yere getir. Çünkü yüzüme bakınca kalbin incelik ve bu durumun Allah'ın sana emrettiği şeyi yerine getirmene engel olabileceğinden korkarım!" diyerek yanıtlamıştır. Hz. İbrahim oğlunu kurban edecekken Allah tarafından "Ey İbrahim! Rüyana sadakat gösterdin, işte sana oğlunun yerine boğazlayacağın kurbanlık, onu boğazla!"

emredilmiştir. İşte kurban ibadeti bu şekilde doğarak gelişmiştir. Bu bayram ayrıca İslam âleminin her yıl Mekke’de hac vazifesini yerine getirdikleri vakittir (Yenmiş, 2010: 308).

Kurban Bayramının Koşuburnu köyüne özgü olan yanı bu bayramda kurban olarak koç kesilmesidir. Arife akşamüstü kurbanı kına sürülür. Bu Allah yolunda kurban olması için sembolik bir uygulamadır. Bayram sabahı çocuklar adak çağırırlar. İsteyen bayram namazına gidebilir. Bayram namazı bitişinde kurbanlar kesilir. Evin en büyük atası kurbanı keser, aynı haneden değil de sülaleden biriye kurban kestiği için şeker verilir. Biliyorsa kurban duası okur, bilmiyorsa besmele çekip niyet eder. Ayak basmayacak yere kurban kanı akıtılır ve üzeri örtülür. İhtiyaç sahiplerince paylaşılır. Her bayram olduğu gibi bu bayramda da büyüklerin elleri öpülür. Hısım ve akrabalar ziyaret edilir. Birlik ve beraberlik içinde bayram geçirilir. Kurban duası şöyledir:

Bismişah, Allah Allah Allah, Hak yücedir, Hak yücedir. İnanır iman ederiz ki Hak birdir. Allah Allah. Ferman-ı Celil, Kurban-ı Halil, Tığı Cebrail, Haatı İsmail yol Rabbi nuru Nebi, bedeni safı sırrı duvazdı imamı, Serreyi ferman Hz. İbrahim’e indi bu kurban. Kurbanınız padaya kalkan ola belaya bekçi ola. Burada kurban ahirette burak ola. Yüce hak kabulü makbul eyleye. Gerçeğe Hû. Mümine ya Ali, ya Allah, ya Muhammed, ya Ali (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

4.4.4. Hıdırellez Bayramı

Hıdırellez kutlamaları, baharın gelişiyile birlikte doğanın yeniden canlanmasını, insanların umutlarının tazelenmesini, duaların ve dileklerin kabul olmasını simgeler. Tahtacı Türkmenleri Hıdırellezi bayram olarak kutlamaktadırlar. Hıdırellez halk tarafından Hızır ve İlyas kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur.

Rivayete gören, Hızır Aleyhisselâm, İlyas Aleyhisselâm ve İskender-i Zülkarneyn, birlikte ‘Ab-ı Hayat’ı aramaya çıkmışlardır. Bir süre sonra Karanlık Ülkesi’ne dalmışlardır. Hızır ve İlyas bu suyun kaynağını bulup içmişler, fakat İskender’e söylememişlerdir.

Hızırın suyu benem
Ab-ı Hayat bendedir
Kevserden içen gelsin
Kadri berat bendedir

Hızır ve İlyas’ın sağ olduğuna inanılmaktadır. Hızır, karada, İlyas da denizde, yardıma muhtaç olanlara, câr diyenlerin (imdat isteyenlerin) carına yetişirler. Bu günlerde Hızır ve İlyas Aleyhisselâmın bir subaşında buluşacağına inanılır (Yaman, 2011: 253).

Her yıl 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdırellez şenliği, Koşuburnu Türkmenleri tarafından 6-7-8 Mayıs tarihlerinde bayram olarak kutlanmaktadır. Bu bayram Orta Asya'dan miras kalan adetlerdendir. Yüzyıllar boyunca bu gelenek "Atalar Kültü" adı altında yaşatılmaktadır. Hıdırellez bayramını görüşmecilerimiz şu şekilde aktarmıştır.

Hıdırelleze erişmeden Mart ayında iplerden bileklik yapar kadınla. Martın karası, soğuğu ellerime girmesin diye yapılır. Mart Karası da denir bu bilekliğe. Bileğe bağlarken de dilekler dilenir. Hıdırelleze kadar kolundan çıkarmazsın. Hıdırellez sabahı derelere gidilirdi önceden o zaman bu bileklikleri suya atarsın. Orda çimerdik (yıkandırdık) sonra. Şimdi gidilmiyi gayrı. Dönüşte de Hıdırellez çiçekleni toplardık. Eve gelir dedeye-mezara gitmek için hazırlık yapardık. Şimdi de gelinler yapıyı hazırlığı. Bayramın ikinci günü mezarlığa gidilir. Üçüncü günü de dedeye, Düz dedeye gidilir. Horoz Dede Düz Dedeye yakın olduğundan oraya da gidilir. Hıdırellez şenliklerinin ikinci gününde mezarlığa gidilir. Hıdırellez oğlakları kesilir. Ölmüşlerin ruhuna kurban kesilir yani. Mezarlıkta pişirilen kurbanlar hep birlikte yinir. Herkesin ayrı ocağı vardır. Herkes ocağında yer. Ocağın yanında herkesin ölmüşlerinin mezarı da vardır. Yemek sonrası ocaklar arası sohbet ve ikramlara geçilir. Genç kızla, gelinle kendi ocaklarında ne varsa (çay, kahve, şeker, bisküvi, kola, vs.) diğer ocaklara ve misafirlere ikram iderle. Sona herkes birbirinin ocağına gider sohbet, muhabbet ider. Çocuklar, gençler (hıllangaç) salıncak kurar, eğlenir. Öğleden sonra erkekler bir araya gelirler. Başlarına sarık dolarlar, yuvarlak şekilde otururlar, öbek olurlar. Sazandar ölmüşler için ölüm nefesi söyler, ağıtlar okur. Herkese ölümün varlığını hatırlatır. Her ocaktan bir kadın tabak içerisinde çerezlerini ve içeceklerini getirirle. Erkekler tadımlık denecek kadar çerezlerden yedikten sonra hepsi bir yerde toplanır. Genç erkeklerden iki kişi, musahibiyle beraber çocuklara adak çağırır. Geel adak diye çocuklar başına toplar. Ondan sonra çocuklara çerezi dağıtır. Sonra sazandar birkaç nefes daha okur. Kadınlar bişirdiği yemekleri eşlerine götürür. Yemekler yenir, sofraya duası yapılır. Herkes sabah yaktığı ocağını aşamüstü söndürür sonra toplanılır eve gelinir. Ertesi gün için hazırlık yapılır. İsteyen oğlağını evde keser, isteyen orda keser. Ertesi gün Dede yerine çıkılır. Düz Dede köye dik karşı bir tepenin üstündedir. Dik yokuştan traktörlerle çıkılır. Herkesin ocak yeri vardır burda da. Ocaklar yakılır, oğlaklar pişirilir. Sonra mezarlıktaki gibi ikramlıklar dağıtılır, sohbet muhabbet edilir. Gün içinde herkes Düz Dedeyi ve Horoz Dedeyi ziyaret eder. İsteyen mum götürür, isteyen çaput bağlar, isteyen lokum, fıstık koyar. Herkes dileklerini diler. İsteyen kendi içinden duasını okur. Aşamüstüne doğru kadınlar yemeklerini bişirir. Mezarlıktaki gibi erkekler toplanır. Sazandar nefes söyler. Erkeklerle çerezler getirilir, onlar yenir. Kalanı adak çağırılarak çocuklara dağıtılır. Sonra burda semah oynanır. Yeni gelinler, genç evliler, musahip olmak şartıyla semah oynarlar. Kadınlar Türkmen kıyafetlerini giyer. Erkekler sarık bağlar. Üç kere semah oynanır. Sazandar onlara saz çalar. Semah bitiminde yemekler yenir, sofraya duası okunur. Herkes ocağını söndürür. Yeni seneye ısmarladık diyen evine döner. Bayram bitmiş olur (K-6, Kişisel Görüşme, 5 Mayıs 2022).

Görsel 11: Ocak ve Ateş Kültü

Görsel 12: Sarık Dolanan ve Öbek Halinde Oturan Cemaat

Görsel 13: Semah İçin Hazırlanan Türkmen Kadınları

Hıdırellez bayramı nefes örneği:

Bahar gelir bütün doğa uyanır
Dağlar taşlar bin bir renge boyanır.
Güzel günler kapımıza dayanır.
Altı Mayıs Hıdırellez Bayramı.

Bülbül gülde tatlı dille seslenir
Bahçe bağlar çiçeklerle süslenir
Çoluk çocuk nimetlerle beslenir
Altı Mayıs Hıdırellez Bayramı.

Kara toprak rızkımızı veriyor
Sebze meyve dallarında eriyor
Cümle kullar güzellikler seriyor
Altı Mayıs Hıdırellez Bayramı.

Sevincimiz tam ikiye katlanır
Ateş yakıp üzerinden atlanır.

Asırlardır kültürümüz kutlanır.
Alt Mayıs Hıdırellez Bayramı.

Yû bire Güzel Şah Ha, selam olsun sizlere

Geleneksel bayram olmuş bizlere

Gülün canlar neşe gelsin yüzlere

Altı Mayıs Hıdırellez Bayramı (K-17, Kişisel Görüşme, 7 Mayıs 2023).

4.4.5. Muharrem Orucu

Muharrem Orucunun diğer adı Matem orucudur. Muharrem ayı Alevilerce kutsal bir aydır. Muharrem ayı Hicri takvimin ilk ayıdır ve oruçlar bu ayın birinde başlar. Kurban bayramının birinci gününden itibaren yirmi gün sayılır, yirmi birinci gün oruç tutulur (Uğurlu, 2009: 315).

Matem, Kerbela'da şehit edilen İmam Hüseyin ve diğer Kerbela Şehitleri anısına tutulmaktadır. Bu olay, iyi-kötü, aydınlık-karanlık, ezen-ezilen, inançlı- inançsız, zalim-mazlum çatışmasıdır. İmam Hüseyin ve diğer Kerbela Şehitleri'nin anısı nedeniyle yüzyıllardır Ehl-i Beyt'i sevenler tarafından bu matem tutulmaktadır. Muharrem ayının 1-12 günleri içinde tutulan 12 günlük matem (yas) orucudur. Kurban bayramının birinci gününden itibaren yirmi gün sayılır ve o gece niyet edilir. Yirmi birinci gün oruca başlanır (Yaman, 2011: 241). Görüşme yaptığımız kişilerin anlatımları şu şekildedir:

Muharrem ayı Hicri takvimine göre hicri yılbaşı kabul edilir. Muharrem ayının tarihi ta Adem peygambere kadar dayanır. Bu ay birçok şeyin de mucize başlangıcı kabul edilir. Adem peygamberin doğum tarihi, peygamber efendimizin Mekke'den Medine'ye geçişi. Nuhun gemisinin tufandan kurtulduğu gün. İbrahim peygamberin ateş çemberine atılıp yakılmak istenmesi ancak ateşin gül bahçesine döndüğü gün kabul edilir. Bu Muharrem ayının sevinçlerin yaşandığı tarafıdır. Değerli can Muharrem ayının en acı yanı ise Peygamber efendimizin torunu, Hz. Ali efendimizin oğlu Şah Hüseyin'in Fırat nehri kenarında 12 gün aç susuz bırakılarak, en sonunda Yezid tarafından kesilerek katledilmesi anısına 12 İmamlar aşkına 12 gün oruç tutulur. Sahura kalkılmaz. Gece 12'den sonra hiçbir şey yenilmez, içilmez. Hatta gün inerken açılan oruçtan sonra hiçbir şey yenip, içilmez. Bu olay göz önüne alınarak 12 gün boyunca dayanabildiğimiz kadar susuz kalmak, bir canlı varlığa zarar vermemek. Onun içindir ki yumurta, acı, soğan, et ve buna benzer bazı ürünleri 12 gün boyunca yememeye özen gösterilir. 12. Günü 12 gün oruç tutan canlar kurbandan sayılan en arından bir horoz kesip pilav ve aşure pişirir ve canlara ikram eder. Aşurenin içine en az 12 İmamlar aşkına, 12 çeşit malzeme katılarak canlara ikram edilir. 12'sini 12 yıl üst üste oruç tutan canlar çıkarsa 12. yılın sonunda en başta dana veya koç keserek kurban adağını yerine getirir. Diğer haneler Muharrem ayı içerisinde herkes aşure pişirir ve canlar davet edilerek

ikram yapılır. Bu ayda böylelikle tamamlanmış olur. Hepinizin Muharrem orucunuzu 3'ler, 5'ler, 7 Ulu Erenler, 12 İmamlar, 14 Masumu Pak Çocuklar, 17 Kemerbestler, Kırkların aşkına gerçeklerin demine kabul ve makbul olsun (K-37, Kişisel Görüşme, 27 Nisan 2023).

İmam Hüseyin'e Ağıt Nefesi:

Kerbela çölü burcu burcu kokar.
Yarelerin bende İmam Hüseyin
Şehitler yatmış kanı akıyor
Yarelerin bende imam Hüseyin.

Bastığı topraklar dik geliyor.
Onu sevenler durmadan ağlıyor
Aklıma düştükçe gözüm doluyor
Yarelein bende İmam Hüseyin.

Dünya bakidir böyle bu işler
Çok günler gelir çok geçer kışlar
Ehli Beyt akıtdı gözünden yaşlar
Yarelerin bende imam Hüseyin.

Kırmızıya bandırdı oda donunu
Elif Allahın adı gösterdi doğru yolu
Güzel Muhammed'in kendi torunu
Yarelerin bende İmam Hüseyin.

Güzel Şah Hatayım ah eder ağlarım
Ben yolumu On İki İmama bağlarım
Ölünceye kadar Hüseyin diye ağlarım
Yarelerin bende imam Hüseyin (K-9, Kişisel Görüşme, 2 Mart 2023).

Matemde, oruçlu olunan günlerin akşamı bazı yerlerde su içilmez hoşaf, ayran ve buna benzer şeyler içilir. Koşuburnu köyünde su içilmektedir. Matem günlerinde yasak olan birçok şey vardır. Mesela o günlerde eğlenceli yerlere gidilmez. Nişan, düğün yapılmaz. Yaş kopmaz, içki içilmez. Çamaşır yıkanmaz, traş olunmaz. Et ve yumurta yenilmez, çünkü bunlardan yeni bir can meydana gelir. Can yakmamak gerekir (Aslandoğan, 2009: 294).

Soğan kimisi 12 gün olmadan hiç kesmez, kimisi 6'sında keser. Acı yenmez, içki içilmez. Yumurta, et yinmez. 6'sında yaş dirle, 7'sinde traş dirle. 8'inde saz, 9'unda don, 10'unda kalk göç kon, 11'inde pişir, 12'sinde içir dirle. 12 gün oruç tutanlara 12. gün de bir horoz kesilir. Bir pilav yapılır. Aşure kaynatılır. Bayram gün sabah horoz kesilir. 11. gün akşam oruç açmaz. 12. günün sabahında horozun ciğeriyle oruç açılır. Hısım, akrabasına, yakın komşulara sabahleyin yemek verir. Akşamüstü aşure ve pilav herkese, bütün köye yedirilir (K-11, Kişisel Görüşme, 9 Ağustos 2022).

4.4.6. Aşır Bayramı

Muharrem Orucu'nun sonunda Aşure pişirilerek dağıtılır. Bu bir sevinç anlamı da içermektedir. Kerbela Olayı sonucunda İmam Hüseyin'in oğlu İmam Zeynel Abidin'in sağ kurtulmasından ve Ehl-i Beyt soyunun devam etmesinden dolayı duyulan sevinci ifade etmek için Aşure yapılmasına Aşır Bayramı denir. Bu nedenle aşure pişirilir, bütün herkese, komşulara dağıtılır. Ayrıca şükür kurbanı tıglanır. Lânetli Yezit, Kerbelâ Olayı'nın (Miladi 10 Ekim 680-Hicri 10 Muharrem 61) hemen ardından tellâllar çağırır (ilân eder) ve der ki "Ben, Ehl-i Beyt'in (Evlâd-ı Resul'ün) soyunu kestim, yok ettim." Bunun üzerine Alevi toplumu matem tutar, yasa girer. Fakat İmam Zeynel Abidin tutsak olduğu zindandan şu haberi gönderir "Ey Ali'yi sevenler! Yezit yalan söylüyor. Babam Hazreti Hüseyin şehid oldu ama ben varım, yaşıyorum. Adım, İmam Zeynel'dir. Lânetli Yezit'in dediği gibi Ehl-i Beyt Nesli tükenmiş olsaydı, dünya karanlık olurdu. Biz imam evlâdiyız, hiçbir güç bizim neslimizi kesemez..." O zaman Aleviler oruç tutar, kurbanlar kesilir, aşureler pişirilir, Ehl-i Beyt soyunun kesilmemesinin (devam etmesinin) bayramıdır. Oruç, Kurban ve Aşure, İmam Zeynel Abidin'in sağ-salim kurtulmasının simgesidir (Yaman, 2011: 242).

4.5. DİNİ YAPI VE BİLGİNİN KAYNAĞI

4.5.1. Alevi Olabilmeyi Belirleyen Kriterler

Geleneksel Alevilik oluşum sürecini tamamlayarak günümüzde yerini modern Aleviliğe bırakmıştır. Modern Alevilik henüz oluşum sürecinin başlarındadır. Teolojik yapısı, kurumları ve kimlik oluşumları yerine oturmamıştır. Bu nedenle de kimler Alevi olabilir? Alevi kime denir gibi soru ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel Aleviliği savunanlar Alevi babadan olan ve Alevi anneden doğan çocuklar Alevi'dir demektedir. Buna ek olarak da Alevi bir babadan olan çocuklar Alevi'dir görüşü hâkimdir. Modern Aleviliği savunanlara göre de Alevi anne babanın çocukları Alevi olabilir. Aynı zamanda isteyen de Alevi olabilir görüşünü savunmaktadırlar. Biz de bu doğrultuda Koşuburnu köyünde

görüştüğümüz kişilere kimlere Alevi denir, sonradan Alevi olunur mu diye sorduk. Cevaplar şu şekildedir:

Alevilik anne ve babadan çocuklarına geçer. Dedeliğin babadan oğla geçtiği gibidir aynı. Sonradan Alevi olunabilir tabi de neye göre? Ben Aleviyim diyen herkese Alevi diyemek. Bireysel olarak Alevilik yaşanmaz yani onu demek istiyim. Toplumdaki geleneklere, göreneklere uyarsa, gerçekten Aleviliği benimserse, toplumsal ibadetleri yerine getirirse sonradan Alevi olunabilir. Başka türlü olunmaz (K-14, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2023).

Topladığımız yaygın görüşe göre Alevi anne babanın çocukları Alevi olur. Sonradan din değiştirmesi bireysel bir durumdur. Genel görüşe göre Alevi olabilmeyi belirleyen ilk kriter anne ve babanın Alevi olmasıdır. Sonradan Alevi olunması için Alevilik gerçekten benimsenmelidir. Toplumsal ibadetlere, örf ve adetlere uyulmalıdır. Aksi takdirde Alevi kabul edilmez.

4.5.2. Dedelik Kurumu

Dede Alevi köylerinde ve cemevlerinde Alevi toplumunun dini önderi ve lideridir. Dedeler, Türkiye’de belli başlı ocaklara bağlıdırlar. Dedeler kendi bağlı oldukları ocaklardaki köylerden veya ildeki cemevlerinden sorumludur. Bulunduğu köyde dede olmayanlar civar köylerden dedeler tarafından hizmet almaktadırlar. Her ocak genellikle karizmatik inanç önderlerinin adını taşımaktadır. Ocak adını taşıyan dedeler soyunu Ehli-Beyt’ten Muhammed peygambere kadar dayandırmaktadır. Bu sebeple dedeler seyit kabul edilmektedirler. Dedelik, kalıtımsal yollarla, aynı soya mensup kişiden geçer. Kan bağına bağlılık söz konusudur (Çeribaş ve Köse, 2018: 15).

Dedeler Aleviliği günümüze aktaran kişilerdir. Dedeler toplumun sosyal düzenini sağlayan etkin ve yetkili kişilerdir. Bu nedenle de yaptırım gücü vardır. Dedelerin topluma verdikleri hizmetler şöyle sıralanabilir: Toplumda sükuneti ve barışı sağlamak, topluma yol göstermek, edep erkân öğretmek, dini ibadetleri yönetmek, cenazeleri kaldırmak, soyunu sürdürmek. Bu hizmetleri düşük düzeyde de olsa yerine getiren dedeler mevcuttur. 1960’lı yıllarda iç göçler dedelik kurumunu sarsıntıya uğratmıştır. Farklı dinlere mensup çevrelerle etkileşim içinde yaşamaya başlayan Aleviler kent hayatına adapte olmaya çalışırken geleneksel yapılarını koruyamamışlardır veya korumakta zorlanmışlardır (Üzüm, 1997).

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye toplumunda yaşanan değişim Alevi toplumundaki dedelik kurumunda da kendini göstermiştir. Alevi toplumu şehirlere gittikçe işlevselliğini kaybeden dedeler kırsalda da aynı durumla karşılaşmıştır. Koşuburnu köyünde

çok uzun yıllardır dede soyundan kimse gelmemektedir. Köy halkının bu konudaki görüşleri şöyledir:

Dedelik soydan gelir. Atasından ne gördüyse o şekilde uygularlardı. Çok fazla dua bilmezlerdi. Eğitim aldıkları kaynak sınırlıydı çünkü. Sağsa, hayattaysa babası ve dedesi tek kaynaktı. Geçim üstün gelirdi. Nasıl kitap alsın okusun bir defter, bir kalem bir de silgimiz olurdu okula başlarken. Aynı deftere siler siler yazardık. Bizim köye gelen dedeler belliydi. Dışardan gelirdi bizim gibi garibandı onlar da. Yoksulluk vardı evveli. Temelli de bilgisiz değil tabii yetkisi büyüktü. Suç işlediysen suçunu dedeye biri söylerdi veya o duyulur zaten. Borç mu aldı biri borcunu ödemedi dede devreye girerdi. Küslüklerde dede barıştırdı. Çok büyük bir suç işleyen varsa işte dışarıdan evlenmek gibi, hırsızlık gibi onlar düşkün edilirdi. Şimdilerde hükmü kalmadı dedelerin. Kimse düşkün ilan edilmez oldu. Aleviliğin en önemli kaynakları dedelerdir. Dedelik biterse Alevilik o zaman bitti demektir (K39, Kişisel Görüşme, 8 Mayıs 2023).

Edindiğimiz bilgilere göre Koşuburnu köyünde dedeliği devam ettiren bir soy bulunmamaktadır. Dedeler köye çok uzun zamandan beri civardaki köylerden gelmektedir. Dedelerin görevi topluma rehber olmak, dini konularda yol göstermek, barışı ve huzuru sağlamaktır. Dedelik kurumunun aynı zamanda Aleviliğin kaynağı olduğu dile getirilmiştir.

Dedeleri Max Weber'in sosyolojiye kazandırdığı "karizma" kavramıyla açıklayabiliriz. Weber dini liderlerin özel saygınlık kazandığını bu kavram çerçevesinde açıklamıştır. Alevi dedelerin karizması soylarının Ehl-i Beyt ve Hz. Muhammed'e kadar dayandırılmasından kaynaklanmaktadır. Dedelerin topluma lider olmaları, dedeliğin babadan oğula geçmesi doğuştan kazanılan karizmadır (Turner, 2019: 162).

4.5.3. Musahip Olmak

Musahip olmak, iki evli çiftin kardeş olması veya yol arkadaşı olması demektir. Alevi toplumlarında evlenmeden önce musahip olunmaz. Erkekler bekârken musahip olacağı erkek kardeşini belirleme hakkına sahiptir. Kadınlar kimle musahip olacağına karar veremez. Evlendikten sonra kendilerine musahip olması için iyi anlaştıkları bir evli bir çift ile anlaşılır. Karar verdikten sonra cem düzenleyerek, dede ve toplum önünde birbirlerine söz vererek musahip olurlar. Bu dört kişilik iki aile Alevi toplumunun çekirdeğini ifade eder. Bu dört kişi birbirlerine kardeş sayılırlar, dünyada birbirlerini korur ve kollarlar. Çocukları da "kardeşlik" olarak adlandırılır. Verdikleri sözler dünya ve ahirette bozulmaz. Musahip olanlar hem dünyada hem de ahirette kardeş sayılırlar (Üzüm, 2008: 161-164). Buradan Alevi teolojisinde musahipliğin dayanışmayı sağladığını söyleyebiliriz.

“Bu kardeşliğe “sağdıç” ve “akış” denir. Erkekler birbirine sağdıç, kadınlar birbirine “yenge” veya “nöküş”, “nöker” derler. Kadın ve erkek de birbirine sağdıç, akış şeklinde hitap eder. Çocukları ise “kardeş”, “kardeşlik” diye hitap eder” (K-15, Kişisel Görüşme, 24 Mart 2023). Bir başka görüşmecimiz görüşlerini şöyle aktarıyor:

Musahiplik kardeş olmaktır, yol arkadaşı olmaktır. Musahiplik cemi yapılarak iki aile musahip olur. Musahip olmaya “Gece Kurbanı” da denir. Cemleri akşam yapılır, kurban da cemde evvela yapılan adettir. Önce kurban kesilir o taa cem bitiminde yenir ondan gece kurbanıdır. 12 hizmet ve musahip olacaklar hepsi geleneksel kıyafetlerini giyer. Erkekler könçek giyer. Kadınlar deyre veya Türkmen urbası dediğimiz kıyafetleri giyer. Cem yapılır, semahlar eda edilir. Birbirine söz verirsin. Verdiğin söz bozulmaz (K-19, Kişisel Görüşme, 29 Ocak, 2022).

Görüştüğümüz kişilerin hepsinin musahibi vardı. Çanakkale Tahtacılarında herkesin musahibinin olduğunu dile getirdiler. Dayanışmanın artması, birlik ve beraberliğin arması için yapılan bir uygulama olduğunu söylediler. Koşuburnu köyünde oldukça önem verilen bir kurumdur. Aynı zamanda tek cemi yapılan kurumdur. Musahiplik cemi dışında cem yapılmamaktadır.

4.5.4. Ocak Yapısı

Ocak Yapısı Alevilikteki önemli kült yapılarından biridir. Aleviliğe özgü bir anlama ve muhtevaya sahiptir. Ocak yapısı inanç mensubu olan dede ve müridlerden oluşan bir teşkilat yapısıdır. Aynı sülaleden olanların ocakları aynı ve bir kabul edilir. Ocak olarak nitelendirilen aslında soy ve sülaledir. Aynı soya mensup olanlar bir ocak olarak kabul edilir. Bu soy Hz. Ali ve Hz. Fatıma’dan gelen soyu da ifade eder (Yaman, 2011).

Koşuburnu Türkmenleri ocak olarak İzmir Narlıdere’deki Yanyatır/Yanınyatır ocağına bağlıdırlar diye bahsetmiştik. Bu ocağa mensup olanların Kazayağı şeklinde de mühürleri vardır demiştik. Bundan farklı olarak tüm köyün kendi içerisinde ocak yapısına sahip olduğunu gözlemledik. Aynı soy ismi taşıyanlar bir ocak kabul edilmektedir. Dedelik kurumu gibi babadan oğula ocak sürmekte ve devam etmektedir.

4.5.5. Düşkün Olmak

Aleviliğin bir diğer önemli kurumu düşkünlük kurumudur. Alevi ilkelerini doğru şekilde yerine getirmeyenlerin dede ve toplum tarafından cezalandırılmasıdır. Bir Alevi için en güç durum düşkün sayılıp, topluma alınmamaktır. Bir talip suç işlediğinde, suç türüne göre çözümlenmeye çalışılmaktadır. Çözümlemediği takdirde bu düşkün sayılmak veya yoldan düşmek kabul edilmektedir. Geçici süre düşkün sayılanlar, cezası bitince dede

huzurunda dua alıp kurban kesmektedir. Düşkünlük bu anlamda Alevi toplumunun ahlak yapısını düzenlemektedir. Alevi toplumunda yolun gerekliliklerine göre ahlak dışı davranışlarda bulunmamaya teşvik eden bir yapıdır (Yörük, 1998: 80-82).

Düşkün sayılan haller; Alevi dışında evlenmesi yasak olan kişilerle evlenen, ikrardan dönen, hırsızlık yapan, adam öldüren, zina yapanlar düşkün edilirler. Bunlar ağır düşkünlük gerektiren suçlardır. Bu suçları işleyenlerin evine gidilmez, selam verilmez, toplumsal alanlara alınmaz. Düşkünlük kararı cemde alınır ve karar dede tarafından verilir. Düşkün ilan edilecek kişiye “yüzün kara olsun” denir ve böylelikle düşkünlük durumu başlamış olur. Geçici düşkünlük halleri ise, söz gezdirmek, dedikodu yapmak, fesatlık yapmak, nişan atmak şeklinde sayılabilir (Gür, 2022: 59-60). Düşkünlük için katılımcılar şöyle demiştir:

Düşkünlük şimdilerde kalmadı pek. Daha çok sembolik olarak uygulanıy. Suç oranlarını azaltmak için, haklıyı haksızı ayırmak için düşkünlük uygulanırdı. Hırsızlık, başkasının çoluğuna çocuğuna yan gözle bakmak düşkün sayılan durumlardandı. Çok yıl ceza uygulanırdı. Belki de ömür boyu. Benim komşum Alevi bir kadınla evlendi. Kadın Sünni bir evlilik yapıp ayrılmış. Sünni evlilik yapan biriyle evlendi diye 7 yıl düşkün durdu. Nasıl sevdiyse artık toplumdan yozlaşmayı göze almış. Sonra yundu dede getirdi kurban kesti öyle topluma dâhil oldu. Şimdi kim ne suç işledi bilinmiyi bile. Bir de gerçek mahkemeler devreye girdi. Adam mı öldürdü, zina mı yaptı kolluk kuvvetlerine bildirmek yetiyi (K-14, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2023).

Aleviliğin geleneksel ahlak yapısını korumak için düşkünlük önemli yapıdır. Buna katılımcılarımızdan aykırı görüş belirten olmadı. Düşkünlük kurumu eski fonksiyonunu kaybettiğini, sembolik olarak dile getirildiğini ifade etiler. Geçmişte olan düşkünlüklere örnekler verdiler. Herkesin düşkün olan kişiyle bağlarını kopardığını, tuz, şeker gibi gıdaları dahi alıp vermediklerini söylediler. Büyükler bunları anlatırken eskiye özlem duyduklarını belirttiler. Alevi toplumunda düşkünlüğün eskisi gibi uygulanmadığını söyleyebiliriz.

4.6. SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPI

4.6.1. Doğumla İlgili Örf ve Âdetler

Örf ve âdetler toplumlarda kendiliğinden oluşan, sürekli tekrarlanan sosyal normlardır. Örf ve âdet beraber kullanılan iki sosyolojik terimdir. Bir toplumdaki benimsenen alışkanlıkların tümüne âdet denir. Örneğin; düğün, nişan yapmak, kız istemek bir örfür. Âdet topluluklara yerleşen göreneklerdir. Bir toplumda geçmişten beri uygulanan yazısız, nesilden nesle aktarılan, yapılması veya yapılmaması gereken toplumsal kurallardır. Düğünde ve nişanda olay çıkarmamak, nasıl davranacağını bilmek bir âdettir. Sofra

düzenleri, selamlaşma, hal hatır sorma da âdet örnekleri olarak verilebilir (Yanardağ, 2017: 41).

Bir toplumda toplumun tamamını ilgilendiren örf ve âdetler olduğu gibi, mezheplerin, etnik grupların, da kendisine özgü örf ve âdetleri vardır. Sosyal ve kültürel yapı etrafında bu örf ve âdetleri değerlendirmeye çalışacağız. Bu doğrultuda ilk olarak doğumdan başlamak istedik. Doğum Yaratıcının insana sunduğu yaşam döngüsünün bir parçasıdır, yaşamın başlangıcıdır. Örf ve âdetlerin görüldüğü en yaygın alanlardan birisi doğumdur. Doğum her toplumda mutluluk verici bir olaydır. Bu sebeple doğumla ilgili gelenek, görenekler, ortaya çıkmıştır. Her toplumda olduğu gibi Alevilerde de doğumla ilgili bir takım örf, âdet ve usuller bulunmaktadır. Bu örf ve âdetleri aktarmaya çalışalım.

4.6.2. 40 Uçurma

Eski Türk halk inanışlarından olan lohusalık halinde “albastı”, “alkarası”, “albız”, “albıs” isimleriyle adlandırılan hayali yaratık inancı mevcuttur. Lohusa dönemi doğumdan sonraki 6 haftalık bir süreci kapsar. Bu süre içinde anne fizyolojik olarak eski haline döner. Lohusa inancı Orta Asya’dan gelmekte ve bugün de varlığını sürdürmektedir. Albastı lohusa kadınlara musallat olan “cin, şeytan, kötü ruh” olarak adlandırılan yaratıktır. Bu varlıktan anne ve bebeği korumak kırk gün yalnız bırakmamak, anne ve bebeğe yakın bir yere Kur’an-Kerim koymak, nazarlık asmak, bebeğin yüzünü al tülbentle örtmek alınan tedbirlerdendir. Eski Türk toplumlarında görülen anne ve bebeğin kırkının çıkması olayına “kırk uçurma” adı verilmektedir. Lohusayı ve bebeği hamilelik ve lohusalık dönemlerinden arındırmak, temiz bir şekilde topluma kaynaştırmak için kırk uçurma yapılır. Kırk uçurma aslında bebeğin doğumunun kırkinci günü banyo yaptırılmasıdır. Amaç kırk gün boyunca dışarı çıkmayan kötü ruhlardan, nazardan, kem gözden korunmaya çalışan anne ve bebeğin sosyal yaşama geçmesini sağlamaktır (Yüner, 2021: 3802).

Kırk uçurma Tahtacılar da olduğu gibi Anadolu toplumlarında da yaygın şekilde uygulanan bir gelenektir. Lohusa kadın ve çocuğu doğumdan sonra kırk gün dinen kirli kabul edilir. Tahtacılar da kadın lohusayken kurban etine dokunamaz ve ceme giremez. Kırklama töreniyle kirlilikten arınır. Bu sebeple kırklama bir tür temizlenme, arınma olarak kabul edilebilir. Temizlenen anne ve bebek uyması gereken yasaklardan kurtularak toplumdaki herkesle görüşme ve uygulanan törenlere katılma imkânı bulur. Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra, Orta Doğu kültüründe yer alan kadının doğum sonrası kirli olduğu

yönündeki inanç Orta Asya Türk kültürüne geçmiştir. Tahtacılar da Orta Asya inanışlarını devam ettirmektedir (Selçuk, 2004: 177-178).

Koşuburnu Türkmenleri de kırk uçurma geleneğini yürütmektedir. İsim koyma, kulağa ezan okuma gibi ayrı gelenekler olmadığı için kırk uçurmadan başladık. Eskiden çocuğun terinin kokmaması için tuzlama yapılmış. Bunun yanında çocuk aksi olmasın diye çizdirilmiş. Çocuğun arka bacakları ve sırtına jiletle küçük çizikler atılmış. Bu gelenekler zamanla yok olmuş. Yok olmayan bir doğum hadisesi olarak kırk uçurma devam etmektedir. Kırk uçurmak için bebeğin büyükleri bebeği yıkamak için ayak değmemiş yerden 40 tane küçük taşı yıkama suyuna koyarlar. “Verdim kırkı çıksın korku” diyerek kırk kaşık suyu önce bebeğin başına dökerler. Bazı kişiler kırk tas şeklinde söylemiştir. Bu suyun yanına bereket getirmesi için pirinç, ağzı tatlı olsun diye şeker, bol kazançlı olsun diye bozuk para veya altın, eğitimi olması için kalem de konulmaktadır. Yıkanan bebek ve anne sonrasında kırk gezmesi için aile büyüklerinin evine, akraba ziyaretlerine gitmektedir. Aile büyüklerinin ve akrabaların verdiği hediyeleri kabul etmektedirler. Kırk uçurma bebeğin yavaş yavaş topluma adapte etme süreci olarak da değerlendirilebilir.

4.6.3. Çocuk Helvası

Tüm toplumlarda çocuklar toplumun devamlılığı için değerli bir varlık kabul edilir. Çocuk sahibi olan aileler de devamlılıkları sağlandığı için ayrı bir sevinç ve mutluluk içine girerler ve çeşitli geleneksel kutlamalar gerçekleştirirler. Çocuk helvası çok bilinmeyen ve duyulmayan bir örf ve âdettir. O yüzden literatürde yer almamıştır. Çanakkale Tahtacı Türkmenleri Köyü ve Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde çok uzun yıllardır uygulanmaktadır. Çocuk doğduktan ve kırkı çıktıktan sonra, henüz bebekken eşe, dosta, hısım akrabaya verilen yemektir. Bir nevi çocuğun doğumu için kutlama yapmaktır. Çocuğun ömrünün bereketli olması için yapılan hayırdır. Bunun için çocuk sahibi olan aile kurban kestirir, yemek yaptırır. Tatlı olarak da Bayramiç Helvası ikram edilir. Adını bu helvadan alan çocuk helvasında aileye yakınları bebeği kutlamak için altın veya para takarlar. Bunun anlamı yeni doğan bebeğin ihtiyaçlarına destek olmaktır. Çocuk helvası yemeğine gelen ve çocuğu olmayan kişilere çoluk çocuk sahibi olması anlamında “darısı size varsın” denir. “Darısı bize gelsin” diye de karşı taraf cevap verir. Gelen herkese darısının varması için helvadan ülüş verilir, pay verilir. Helva ezilerek küçük paketler haline getirilir. Bu bereketin artması ve helvanın çok daha fazla insana ulaşması için uygulanmaktadır. Giderken herkes o paketlerden alırlar. Yine yemeğe gelen konuklar “yaşı uzun olsun, Allah

analı babalı büyütsün, sağlıklı sıhhatli ve hayırlı evlat olsun” gibi güzel dileklerde bulunulur. Bu helvada kadınlar arasında çocuk belemesi âdeti yapılır. Koşurnu Türkmenlerinde kundaklamanın adı belemedir. Kadınlar arasında yemekler verilmeye başlanmadan önce eğlence amaçlı yapılır. Bebek yüz üstü yatırılır, dört kadın bebeğin etrafına oturur. İzlemek isteyen kadınlar geriden izleyebilirler. Bebek etrafına oturan kadınlar tarafından sırayla kundaklanır. Bebeği yüz üstü, sırt üstü ve çeşitli şekillerde yatırarak mani söylerler. Karşılıklı atışma da denebilir. Görüşmecilerimizin söylediği maniler:

Arsız karı yüzsüz karı,
Elemenden yoğurmuş karı,
Hırpıtlısını doğurmuş karı,
Bu çocuk öyle belenmez böyle belenir.

Pamuklunun hırpıtlısı,
Odunun çürüklüsü,
Karşıma geçmiş konuşuyo bayırın çürüklüsü
O çocuk öyle belenmez böyle belenir.

Ak deveye ak deve derler,
Gök deveye gök deve derler,
Her gelene meh demezler,
Kimisine de yok derler.
O çocuk öyle belenmez böyle belenir.

Mani söyleyenler çocuğu bir yüz üstü yatırır, bir sırtüstü yatırır, diğeri tepesi aşağı gelecek şekilde yatırır. Öbürü düzgünce yatırır. Birkaç sefer mani söylenir çocuk değişik şekillerde yatırılır. Karşılıklı çekişme dirik buna. Manilere gülüşülür. En son çocuk güzelce belenir. Annenin çocuğu güzelce belemesine yardımcı oluruk. Birkaç yaşına kadar belemek çocuğun sağlığı için güzel olur. Yedi yirmidört bele demek değil tabi bu. Uyuturken belesen yeter. Bebek kendini anne karnında hisseder dünyaya uyumu kolaylaşsın, aksi olmasın diye çocuğu belerik (K-40, Kişisel Görüşme, 6 Ekim 2022).

Görüldüğü gibi çocuk helvası çocuğun dünyaya gelişini yakınlarla duyurmak, çocuğun gelişini kutlamak için yapılan bir uygulamadır. Çocuk sahibi olan aile bunu kutlamak için, sevinçlerini paylaşmak için yemek organize etmektedirler. Bu yemekte çocuğa karşı güzel dilekler kabul edilmektedir. Çocuk sahibi olmayanların da olması niyetiyle helva dağıtılmaktadır. Kundaklama yöntemi mizahi olarak uygulanmaktadır. Bu

sayede annenin bebeği kundaklamasına teşvik edilmiş olunur. Bebek sağlığı, dünyaya adapte olması için de kundaklama, yöre halkının deyimiyile beleme işlemleri yapılmaktadır.

4.6.4. Çocuk Başı

Çocuk başı da çocuk helvası gibi literatürde yer almayan Çanakkale ve Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde uygulanan örf ve âdetlerdendir. Çocuk başı erkek çocuklarına uygulanır. 5-10 yaşlarına gelen oğlan çocukları için köy halkına, tanıdıklara, hısımlara akrabaya verilen yemektir. 10 yaşına kadar yapılması zorunlu ve gereklidir. İkrar verme konusunda çocuk ikrarından bahsetmiştik. Çocuk başı çocuğun ikrar vermesi yani Alevilik yolunda dede ve toplum önünde söz vermesidir. Bir başka deyişle çocuğun dede duası olarak Alevi ilan edilmesidir. Görüşmecilerimiz şu şekilde anlatmışlardır:

Kimisi beş yaşında yapar kimisi 10 yaşında yapar. 10 yaşını bulmaması lazım. 10 yaşına kadar yapılmadıysa ayıplarık onu. Yapamadı beceriksiz derik. İlla yapılır. Oğlu olan herkes durumu ne zaman el veriyosa o zaman yapar. Belli bir günü, yılı yok. Gelen herkes hediyeyle gelir. Herkez az çok bişey getirir. İsteyen para verir, isteyen ne biliyim bir çay bardağı bişey getirir çocuğa diye. Altın takan olur, para veren olur, günlünden ne koparsa. Bizim Alevi aleminde buna ikrar denir. Çocuğun “ikrarı yetmiş” derler. Çocuğun yavaş yavaş akli ermeye başlar. Kendini bilmeye başlar. Dede akşamdan gelir dua okur. Ertesi gün sabahleyin gelir. Geldiği sabah dedenin yanında çocuğa giysileri giydirilir. Kөнçek, yelek, sarık giydirilir. Çocuğun orda saçları kesilir. Usturayla bütün saçları kazınır. Artık bebeklikten çıktın anlamında saç kesilir. Eskiden komple kesilirdi saç şimdi sadece ucundan kestirir bazıları. Gene usturayla kesilir başka bişeyle kesilmez. Çocuk er meydanına geçer. Dede duası alır. Anne babası ve onların musahipleri semah oynar. Alem, herkes orda olur. Babaanneleri, anneanneleri dedenin yanında durur. Sonra onlar verceği hediyesini verir, altınını takar. Sonra çocuğa көnçek giydirilir. Sarık bağlanır. Önüne biri düşer bir büyük düşer ona “salman” dirle. Başka yörelerde “kirve” denir. Biz salman dirik. Çocuğu dışarıda salman gezdirir, el öptürür. Yanında annesi de olur. Çocuk senin elini öper hediyesi verirsin. El öpen herkes hediyesini verir. Hediyeleri çocuğa verirsin annesi toplar. Salman sadece para toplar. Elinde bakır tabak olur, “seğen” dirik ona da. Para vermek isteyen el öptürür, parayı bakır seğene atar. (K-40, Kişisel Görüşme, 6 Ekim 2022). Adını saç kesiminden alan çocuk başı ile ilgili diğer anlatılan şöyledir:

Şimdi çok değiştii bu gelenek. Çocuğun saçını önceden ikrar verinceye kadar kesilmezdi. Anadan doğduğu saçları üstünde olması lazım şimdiye kadar. Hiç makas vurulmaması lazım. Çocuk başında çocuğun saçını ilk dede keserdi evvelden. Doğrusu buydu. Şimdi çocuk rahat etsin diye kestiriyi herkes. Yine de çocuğun ilk kesilen saçını atılmaz. Dedenin önünde çıkarırlar onu da. (K-26, Kişisel Görüşme, 6 Ekim 2022).

İkrar sözü: *Bismişah, Allah Allah. Allah bir Muhammed ya Ali, ya On İki İmamlar, İnsan-ı Kamil yoluna talibim. Elime, dilime, belime sahibim. Rıza şehrine girmektir dileğim.*

Hak meydanında canlar şahidim olsun. Eyvallah nefes pirdedir. (K-23, Kişisel Görüşme, 11 Mayıs 2023).

4.6.5. Sünnet Düğünü

Çocukla ilgili geleneksel uygulamalardan biri de sünnet geleneğidir. Türk toplumları eskiden beri sünnet düğünlerine önem vermiştir. Sünnet düğünleri dinsel ve törensel uygulamalar arasında en yaygın geleneklerden biridir. Hz. Peygamberin yapılmasını istediği davranış ve örüntüler sünnet olarak adlandırılmaktadır. Toplumlarda dini ve kültürel bir biçimde uygulanan, tedavi edici, hastalık önleyici yönüyle tıp alanına da konu olmuş cerrahi bir işlemdir. Sünnet kelimesi Arapça kökenlidir ve “takip edilmesi gereken yol, hal ve tavırlar” anlamına gelmektedir. İnsanları iyi ahlakı benimsemeyi teşvik eden davranışlar bütünüdür. İslâm dininde “ Hz. Peygamberin değişmeyen ve devamlılık gerektiren karakteri sağlamlılığını ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle Hz. Peygamberin yapılmasını istediği örnek davranışları sünnettir. Konumuz açısından sünnet erkeğin cinsiyet uzvunun uç kısmındaki derinin fazlalığını alma işlemidir (Yıldırım, 2011: 83-85).

Din Sosyolojisi açısından Hz. İbrahim’e kadar uzanan bir geçmişinin olduğu düşünülmektedir. Genellikle İbrahimi/Sami gelenekle birleştirilmektedir ve tarih öncesinden beri farklı coğrafyalarda uygulanmaktadır. Türk toplumları eskiden beri sünnet düğünlerine önem vermiştir ve sünnet düğünlerini zengin bir gelenek haline getirmiştir. Baktığımızda hem dini hem de sosyal bir gelenektir. Ülkemizde sünnet dini ve sosyal bir istek olarak görülmektedir ve tüm erkek çocukları sünnet edilmektedir. Aile için gurur verici bir olay, manevi bir mutluluktur. Sosyal ve toplumsal cinsel kimlik oluşturmaya açısından çocuk için statü kazandıran, çocukluktan yetişkinliğe geçişi sağlayan bir geçiş uygulamasıdır. Bu açıdan sünnet çocuğu sosyal hayatta üstleneceği rollere hazırlamak, yetişkinliğe getirerek topluma katmayı sağlamaktadır. Çocuğun sünnet edilmemesi toplumumuzda kabul görmeyen bir karşıt görüştür. Karşı koyuşa meydan vermeyecek kadar güçlü bir uygulamadır. Bu yüzden de yaşı geldiği halde sünnet ettirilmeyen çocuğun ailesine kınayıcı bit tutum sergilenmektedir. Bu doğrultuda köklü geleneklerin yaptırım gücünün toplumda ne kadar etkili olduğunu görebiliriz.

Alevilerde sünnet uygulamaları yaşanan coğrafi bölgeye göre değişiklik göstermektedir. Koşuburnu köyü sünnet uygulamasında Sünni İslam geleneğinden çok farklı değildir. Sosyolojik ve inançsal açıdan mesajlar içeren sünnet; sosyal olarak barışın, dostluğun, bir arada olmanın dayanaklarından. İnançsal olarak; Hak-Muhammed-Ali

üçlemesi doğrultusunda Hakk'ın birliğini ve Ehl-i Beyt'in soyuna bağlılığını ifade etmektedir. Koşuburnu köyünde sünnet düğünü uygulamaları şöyledir:

Önce çocuğun sünnet için gerekli yaşa gelmesi beklenir. Gerekli erişkinliğe ulaştığına inanılan çocuk eskiden sünnet düğününün olduğu gün sünnet ettirilirdi. Şimdi bebeklikten sünnet ettirenler de var. Düğününü erişkin olunca yapıyla. Önceden iki gün uygulanırdı ilk gün yemek verilir eğlence yapılırdı, ikinci gün de öğlen veya ikindi saatlerinde çocuğun sünnet ettirilmesinden düğün biterdi. Şimdi öncesinde sünnet edildiği için bir günde bitiyi. Sünnet tarihine karar verilir önce. Davulcular ayarlanır öncesinden. Düğün için hazırlıklar yapılır. Kıyafettir, yemektir, davetiyedir onlar hazırlanır. Davetiyeye Türkmenler arasında “okuntu” dinir. Tanıdıkları yakınlık derecesine göre davet ederik. En samimi olduklamıza şalvarlık, orta samimi olduklarımızıza sofraya bezi, çok az tanıdığımız insanları da havluyla okuruk. Ayreten davetiye göndermek. Kendi köyümüzü şalvarlık okuruk. Düğün öncesi bu okuntula Türkmen köylene ulaştırılır kim neyle okunduysa isim isim düğüne davetli herkese dağıtılır. Düğüne birkaç hafta kala dağıtılır, unutulmasın diye. İsteyen herkese davetiye de dağıtabilir ama o pek tercih edilmez. Dışarıdaki Türkmen olmayan tanıdıklara davetiye yollarık. Okuntu sadece Türkmenler arasında olur (K-1, Kişisel Görüşme, 28 Mayıs 2022).

Düğün sabahı davul ekibi gelir. Düğün sahiiple bir de onların musahiple kapıda dikiir. Kadınlar aynı örnek Türkmen kıyafeti giyerle. Erkekler takım elbise giyer gelenleri karşılar. İlk duyulan davul sesiyle düğün başlamış olur. Sonra herkes sabah yemeğine davet edilir. Anons geçilir köye. Davulcular önce duygusal şeyler söyler ona “semt çaldırması” dinir. Sonra oynanır, yemekten sonra sünnet çocuğuna sünnet kıyafetleri giydirilir. Gençler ve kızlar bayrak dikerle. Bir tane “bayraktar” olur, o bayrağı taşır. Yardımcısı olur bir de “kahya” deriz ona. İki tane de “kız sağdııcı” olur. Bayrak dikiminden sorumlu iki kız davullar eşliğinde bayrağı süslerler. Bayrak dikilince sünnet çocuğu köyde gezdirilir. Bayraktarın evine, kahyanın evine, düğün evine gidilir orda gençler “alay havası” oynarlar. Bayrağın etrafında yuvarlak olup oynanan zeybek benzeri bir oyun. Sünnet çocuğu köyde gezdirildikten sonra konvoya gidilir. Orda hısıım akraba takısını takar. Oyunlar oynanır. Genelde köyün yukarı çıkışında ormanlık alana gidilir. Başka yere götürmek isteyenler de istediği yere konvoya götürür. Konvoy biter sünnet annesi ve onun musahibi olan kadın, kız sağdıçları süslenir püslenir. Akşam gelen misafirleri karşılarlar. Akşam Türkmen kıyafeti pek giyen olmaz. Elbise tercih edilir. Akşam gelenlere yemek ve içki verilir. Sabah da verilir içki, akşam da. İçki düğünlerimizde vardır. İçkisiz düğün yapan olmaz. Tek çeşit içki yapar gene de içki verir. Bira, şarap, rakı bu üçü de olur genellikle. Herkes istediğini tercih eder. Akşam yemeğini yiyen, içkisini içen erkekler “dürü” verir. Türkmen adı dürüdür. Para veya altın verir yani sahiplerine. Her evden bir erkek yakınlığına göre dürü verir. 300-500 neyse gideri onu verir veya altın takmak isteyen altınla dürü verir. Kadınlar dürü işine karışmaz. Akşam müzikli eğlencesi olur, oynanır, eğlenilir. Biraz oynandıktan sonra sünnet çocuğuna kına yakılır. Kınayı oğlan çocuğu olan erkekler getirir. Orta yaş grubu erkekler getirir. Sünnet çocuğu orta yere oturtulur. Etrafına oğlan anneleri çerez sepetleri koyar. Oğlan çocuğu olan babalar sünnet çocuğunun etrafında yuvarlak olur alay havası oynarlar. Sünnet annesinin musahibi olan

kadın çocuğa kına yakar. Alay havası ve kına sürme işi bitince oğlan çocuğu anneleri çerez sepetlerini ortadan alır, onları dağıtır. Oyun, eğlence kaldığı yerden devam eder. O gece eğlence bitiminde düğün biter (K-11, Kişisel Görüşme, 28 Mayıs 2022).

Görüldüğü gibi sünnet düğünü geleneği önemli toplumsal geleneklerdendir. Bu özellik sosyal dengeyi sağlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkar. Sünnet düğünü toplumsal ilişkilerin gelişmesine yardımcı bir işlev üstlenir. Dini olarak sünnet düğünleri Allah'ın birliğine, Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beyt'in soyuna bağlılığı ifade edici bir işlev olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam dininde ve Koşuburnu köyünde farklı uygulamalarla devam ettirilmektedir. Sünni İslam'dan farklı olarak okuntu, bayrak dikimi, bayraktar, kahya, kız sağdıçları, alay havası, dürü verilmesi gibi çeşitli uygulamalarla zenginleştirilmiştir. Bu anlamda sünnet düğünleri dini bir davranışın devamıdır. Çocuğun sosyal hayatta statüsü kazanması ve ebeveynlerin maddi gururudur. Toplumsal dinamiklerin korunduğu, kaynaşmanın arttığı sosyal ve dini bir mekanizmadır.

4.6.6. Evlilik

Giddens, evliliği iki yetişkin insan arasındaki, toplum tarafından tanınan ve onaylanan bir cinsel birlik olarak tanımlar. Evlilik ailenin devamının sağlanması için bir birliktelik halidir (Giddens, 2008: 247). Tarihsel ve sosyolojik bir kurum olan evlilik resmi nikâh kıyılmasıyla gerçekleştirilir. Resmi nikâhın yanında toplumlarda dini nikâh da kıyılmaktadır. Evlilik sadece cinsel bir etkileşim değildir. Kadın ve erkeğin karşılıklı duygu paylaşımı, sorumluluk paylaşımı ve aile olmasıdır. Evlenme toplumların en ilkelinden en modern olanına kadar her coğrafyada yaygın olarak görülen toplumsal davranıştır. Evlenme aile olma açısından dini ve toplumsal anlamda meşruldür.

Evliliğin çeşitli türleri mevcuttur. İlkel ve yerel topluluklarda görülen aynı toplum içindeki bireylerin evliliklerini ifade eden kavram "iç evlilik/endogami"dir. Farklı toplumlar arasında yapılan evlilikleri ifade eden kavram "dış evlilik/exogami"dir. Tek eşlilik için monogami, birden fazla eşlilik hali için poligami terimleri kullanılmaktadır. Bazı toplumlarda ise eşcinsel evlilik türü görülmektedir. Bunların yanında evlilik bağı oluşturmadan beraber yaşama da artmaktadır (Kirman, 2011: 109). Bu açıklamalar farklı toplumların, farklı evlilik türlerini benimsediğini bize göstermektedir.

Orta Asya'dan süregelen geleneklerini dışa kapalı toplum yapısı sayesinde günümüze kadar aktarmayı başaran Tahtacı toplumları diğer alanlarda olduğu gibi evlilik alanında da kendine özgü örf ve âdetlere sahiptir. Toplumlar için önemli olan değerler dini,

sosyal, ahlaki kazanımlar doğrultusunda yoğrularak günümüze kadar getirilmiştir. Evlilik insanlar için hayatın en önemli geçiş dönemlerinden birisidir. Evlilikle bekârlık halinden evli olma haline geçilir. Kişiler kendi ailesinden koparak, kendilerine yeni bir aile inşa ederler. Evlilik kadın ve erkek için yeni hayatın başlangıcı kabul edilir. İlişkiler gayrimeşru olmaktan çıkarak toplumsal bir sürece dönüşür. Türk kültüründe soy çizgisinin belirlenmesi, cinsiyetler arası iş bölümü, çocuk sahibi olma ve çocuğun topluma kazandırılması gibi işlevlere sahiptir. Evlilik toplumumuzda çeşitlilik gösteren kaide ve unsurlara sahiptir. Toplumların evlilikten beklentileri olabilmektedir. Bunun yanında toplumdaki kişilerin kiminle evleneceği, evlendikten sonraki yaşamlarına dair kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar toplumun talepleri doğrultusunda beklenen duygu ve davranış örüntüleridir. Evlenilecek kişide aranan kriterler örnek verilebilir. Yine yeni evlenen çiftten bebek beklenmesi buna örnek gösterilebilir. Toplumların evlilik hakkındaki ortak kaide ve unsurları da mevcuttur. Bunlar; çiftin huzurlu ve mutlu bir evliliklerinin olması, beraber yaşlanması yönündedir.

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri kapalı bir evlilik yapısına sahiptir. Sadece kendi toplumlarından kız alıp vermeye, evlilik yapmaya sıcak bakılmaktadır. Sünni evlilikleri konusunda erkekler Sünni bir evlilik yapabilmektedir. Kadınların Sünni evlilikleri hoş karşılanmamaktadır. Günümüzde Sünni evlilikleri geçmişe oranla artış kazanmıştır ve eskiye oranla toplumdan dışlama etkisini kaybetmiştir. Eskiden Sünni evlilik yapan erkekler düşkün sayılarak belli bir süre topluma dâhil edilmemiştir. Sünni evlilik yapan kadınlar ise Alevi toplumundan sayılmamıştır. Sünni bir kişiyle evlilik yapıp ayrılan ve tekrar toplumdaki Alevi biriyle evlenenler de düşkün sayılarak aldığı ceza süresince toplumdan dışlanmıştır. Şimdilerde Sünni evlilikler yasaklı veya düşkünlük gerektiren hallerden değildir. Yine de günümüzde Sünni evliliklere soğuk bakılmaktadır. Bu doğrultuda Türkmenler arasında endogaminin uygulandığını söyleyebiliriz. Sünni evlilik istememe nedenleri arasında toplumsal düzenin bozulması, Sünnilerin Alevi toplumundaki inanç ve ibadetleri özümseyememesi gösterilebilir. Bunun haricinde toplum dışı evliliklerin kültürel bozulmaya sebep olacağı ifade edilmiştir. Henüz sıcak bakılmamakla birlikte geçmişe oranla endogamiden egzogamiye geçişler fazlaşmaktadır.

Tahtacı evliliklerinde kendi içlerinden olanlarla da evlenmeme yasağı olan bir durum söz konusudur. Musahip olan ailelerin çocukları dini olarak kardeş sayılmaktadırlar ve evlenmeleri yasaktır. Musahip çocukların evliliğine, öz kardeşlerin evliliğine bakıldığı gibi

bakılmaktadır. Musahipli ailelerin çocukları arasında yedi nesle kadar evlenmek yasaktır. Koşuburnu ve Çanakkale Tahtacı Türkmenlerinde tek eşlilik esastır. Birden fazla evlilik olayları geçmişte yaşandıysa da bilinmemektedir. Birden fazla evlilik gerçekleştiren anlatımlara rastlanmamıştır. Geçmişte boşanıp tekrar evlenmek düşkünlük halleri arasındadır. Bu Türkmenlerin kendi içlerinde yapmış olduğu bir evlilik veya nişanlılık bile olsa düşkünlük hali kabul edilmekteydi. Günümüzde boşanmalar veya nişan atmalarda düşkünlük cezası uygulanmamakta olup dede getirip, kurban keserek maddi, manevi bir arınma gerçekleştirilmektedir.

4.6.7. Kız İsteme-Kız Kaçırma

Tahtacı Türkmenlerinde evlenecek olan kişiler arasında birbirini kendilerinin beğenmesi söz konusudur. Kız ve oğlanın anlaşması halinde iki taraf da ailesine evlenmek istediğini belirtir. Usül gereği “bir sorup araştıralım” denir. Genelde iki tarafın da ailesi olumlu karşılarlar. Dünürcü gelebilirsiniz diye kız tarafından erkek tarafına bir kişi vasıtası ile haber yollarlar. Kız tarafı dünürcüye istemeye gelebilirsiniz şeklinde haber vermediği durumlarda erkek tarafı istemeye gelmez. Kız tarafının haberini alan oğlan tarafı ilerleyen ilk Perşembe gününün akşamında, perşembeyi cumaya bağlayan gece istemeye gelirler. İlk dünürçüler oğlan tarafının yakın akrabası olan büyüklerden oluşur. Büyüklerden birisi söze girer: *kızınız ... ile oğlumuz ... anlaşmışlar. Biz de Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle, kızınız ... 'yı filancanın oğlu ... 'ya istiyik. Siz de münasip görürseniz kızınıza talibiz derler.* Kızın anne ve babası net bir cevapta bulunmazlar, herhangi bir şekilde olumlu veya olumsuz tavır takınmazlar. Büyüklerine danışmak için düşünme süresi talep ederler. Bu şekilde ilk dünürçüler müsaade alarak evlerine dönerler. İlk istemeyi takip eden ikinci perşembe akşamında oğlanın anne ve babası yanlarına ilk istemeye gelenlerden farklı olacak şekilde aile büyüklerini alırlar. Kız evinin kararı olumluysa kızın ailesi tarafından kapıdaki oğlanın ailesine “gelsinler” denerek içeri kabul edilirler. Cevap olumsuz ise, bir gönülsüzlük söz konusuysa “gelmesinler, o iş olmayacak” şeklinde cevap verilir ve içeri kabul edilmezler. Cevabın olumlu olması durumunda kız tarafından ve oğlan tarafından iki kişi ayağa kalkarak kucaklaşırlar. Sonra tekrar oğlan tarafından gelenlerden birisi *kızınız ... ile oğlumuz ... anlaşmışlar. Biz de Allah'ın emri, Peygamberin kavliyle, kızınız ... 'yı oğlumuz ... 'ya istiyik.* derler. Bir de kızımıza soralım denerek kızdan cevap alınır. Kız ailesine “istiyorum veya siz nasıl uygun görürseniz” şeklinde bir cevap verdiği takdirde, kıza kahve yapması söylenir. Kahveler içilir, gelecek hafta yine aynı gün veya ailelerin uygunluk durumuna göre bir gün

belirlenir. Belirlenen günde son kez isteme yapılır ve aynı gün kız tarafının ve oğlan tarafının akrabalarının katıldığı “küçük nişan” olarak adlandırılan merasim düzenlenir. Kız ve oğlana yüzük takılır, ailenin büyüklerinden biri salavat getirerek yüzüklerin takılı olduğu kurdeleyi keser ve nişan akdi gerçekleşmiş olur. Sonrasında kızın ailesi oğlana, oğlanın ailesi kıza altın takarlar. Arkasından kız ve oğlan önce ailesinin sonra sırayla herkesin elini öper. Gelen konuklara oğlan tarafının hazırladığı ikramlıklar sunulur, yeme içme ziyafeti verilir. Arkasından büyük nişan ve düğün tarihleri belirlenerek nikâh yoluyla evlilik gerçekleştirilir.

Eski Tahtacı geleneklerinde eş seçmede kız isteme olmaz ve kız, oğlan tarafından kaçırılmış. Kaçma geleneği şimdilerde büyük oranda azalsa da tek tük görülmeye devam edilen bir durumdur. Kaçan kızın ailesine oğlan tarafı “kızınız bizde” şeklinde haber gönderir. Sonrasında kızın ailesi arkasından oğlanın evine gelir. Kız kendi rızasıyla mı kaçmış yoksa zor mu kullanılmış buna bakılarak durum değerlendirilir. Kız kendi isteğiyle geldiye kaçan kız ve oğlanın kaçtıkları gün veya birkaç gün içinde nikâhı kıyılır. Kaçırma sonrası kız ve oğlanın ailesi bir süre küs kalırlar. Küslük barış günü belirlenerek ortadan kaldırılır. Barışta aileler kaynaşır ve “büyük nişan” merasimi gerçekleştirilir. Sonrasında düğün yapılarak çiftin evliliği tamamlanmış olur.

4.6.8. Söz-Nişan

Söz ve nişan bir toplumun en küçük birimi olan ailenin kurulmasındaki ilk adımı atmaktır. Nişanlılık evlilikten önce yapılan bir hukuki ilişkiler ağı olduğu için Türk Medeni Kanunu’nda evlilik hükümlerinden önce yer almıştır. Bu doğrultuda nişanlanma aile hukukunda bir kurum niteliği kazanmıştır. Nişanlanma bir kadın ve bir erkeğin ileride evleneceğini birbirlerine vaat etmeleridir. Nişanlanmanın amacı evlenmeden önce kadın ve erkeğin birbirini tanınmasıdır. Bir diğer amaç evlilik için ön hazırlık dönemi olmasıdır. Bu da evlenecek olan çifte ve çiftin ailelerine, ileride evliliğin olacağına dair güven duygusu kazandırır. Nişanlanmanın gerçekleşmesiyle taraflardan birinin evlenmeye engel teşkil eden durumu varsa bunun ortaya çıkmasına olanak tanınan zamandır. Toplumda nişan olmadan evlenmenin yapıldığı durumlar az sayıdadır. Genellikle nişan uygulanmaktadır. Nişanlanma evlenmenin gerçekleşmesi için yapılan bir ön sözleşmedir. Tarafların aile, akraba ve tanıdıkların gözü önünde birbirlerine sözlü veya davranışsal olarak söz vermesi durumudur (Abik, 2005: 66-69).

Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri köyünde nişanlanma, küçük nişanda yüzük takılan kız ve oğlan birbirlerine söz vermiş ve nişanlanmış kabul edilirler. Küçük nişandan sonra

aileler arasında büyük nişan için tarih belirlenir. Nişan gerçekleşmeden önceki gün tüm Tahtacı Türkmen köylerinde nişana herkesin davet edildiğini belirten bir anons geçilir. Başka yerlerden tanıdık konuklar davet edilir. İlgili tarihte oğlan evinden kız evine kalabalık halde nişan getirirler. Bunun için kıza hazırlanan bohçalar ellerde getirilir. Konuklar gönlünden geçeni gelin kıza hediye getirirler. Kız tarafı erkek tarafını karşılar, sonra kız annesi ve büyüklerden oluşan kadınlar kıza içinden geldikleri şekilde ağıt ağlarlar. Sonrasında kıza bu nişana özel dikilen Türkmen kıyafetleri giydirilir. Kız ve oğlan önlerinde bir çift önderliğinde sıradan el öperler. El öpme sonrasında darısı herkese gitsin, isteyen herkes bu sevinçli, güzel duyguları yaşasın anlamında lokum bisküvi dağıtılır. Sonrasında konuklara yemek verilir. Arkasından oyun ve eğlence düzenlenir. Takı merasimi gerçekleştirilir, para ve altın takılır. Dileyen gündüz vakti dileyen de akşam vakti nişanını gerçekleştirir. Nişandan sonra konuklar evine gider. Kızın ve damadın aileleri baş başa kalır, beraber yemek yerler, aile olduklarını kanıtlamaya çalışırlar. Nişan yapıldıktan sonra bayramlarda gelin kız görmeye gidilir. Gelin kıza “bayramcalık” denilen hediyeler götürülür. Ramazan bayramında bayramlık kıyafet, baklava, şeker götürülür. Kurban bayramında bayramlık kıyafet ve bir adet kurbanlık koç götürülür. Koçun boynuna da altın takılır. Nişan süresince aileler arasındaki ilişkiler canlı tutulmaya çalışılır. Nişanlılık halinin çok uzun tutulması hoş karşılanmaz ve bunun için oğlan tarafı düğünü bir an evvel yapmaya çalışır.

4.6.9. Nikâh

Aile yapısının korumaya yönelik önemli kavramlardan biri evliliğdir. Evlilik kavramını meşrulaştıran nikâhtır. Nikâh ailenin, yuvanın kurulması için kadın ve erkeğin birlikteliğini meşrulaştıran bir etkiye sahiptir. Birbirlerine yabancı iki insanın ömür bıyusu süren beraberliği nikâh yoluyla gerçekleşmektedir. Nesillerin devamı, toplumsal ahlakın korunması için nikâh bir gerekliliktir hatta bu yönüyle ibadet olarak kabul edilmektedir (Kirman, 2012: 635).

Alevilikte nikâh hukuk sistemine uygun olarak, normlara uyarak nikâh dairelerinde yapılır. Kız isteme, söz, nişan, nikâh gibi sosyal ve dini gelenekler yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Alevilerde evlilik ve düğünler Alevi örf, adet, gelenek ve göreneklerine uygun şekilde yapılır. Alevi toplumunda boşanmak ve zina uygun görülmez. Bunlar İslam toplumlarında kabul görülmeyen hadiselerdir. Sünnilikte olduğu gibi Alevilerde de

evlenmek, nikâh kıymak Hz. Muhammed'in sünneti olarak kabul edilir (Rençber, 2012: 158).

Koşuburnu köyünde nikâh merasimi yapacak çiftler isteğe bağlı olarak düğünden önce veya düğün esnasında nikâh kıydırabilirler. Bunun için gerekli nikâh işlemleri yapılır ve gün alınır. Bu özel günde çift yanında olmasını istediklerini nikâha davet ederler. Yetkili kişi tarafından nikâh gerçekleştirilir. Arkasından nikâh hediyeleri dağıtılır. Resmi nikâhın yanında dini nikâh da mevcuttur. Dini nikâh düğünün bittiği gün gerdekten önce gerçekleştirilir. Bir alevi dedesi bunu şöyle anlatmıştır.

Öl ikrar verme, öl ikrarından dönme. Evlilik de aynı. Düşün düşün düşün. Söz veriyin, yola giriyin, kadınların ikrarı bu dini nikâh esnasında verilir. Delil uyarılır önce dedenin önünde gece olduğu için. Delilci delili uyarır sonra birbirlerini kabul edip etmediği, bu yoldan dönüş olmadığı, ikrar vermesi gerektiği çifte anlatılır. Birbirlerini eş olarak kabul edip etmediği sorulur. Bu nikâh bizde “ikrar alma” diye geçer yani evlenen kızın ikrarı alınır. Erkeklerin çocuk başında diye onu anlattım. Kızla oğlan kabul ettikten sonra, birbirleni eş olarak kabul ettikten sonra dede evlencek olan kıza:

Din dinleme, gov govlama, gıybet eyleme, her duyduğunu her yerde söyleme. Anana, babana, dedene, ebene, vatanına hayırlı bir evlat ol. Annenin, babanın, dedenin sözünden çıkmayacağına bütün canların önünde söz veriyor musun? Der. Bunu üç sefer tekrarlıy. Söz veriyorsa Allah Allah der okeyler yani. Bunu üç sefer söyledikten sonra onları eş olarak kabul ediyor. Sünniliktekiyle arasındaki fark da onlarda iki tane şahit olması gerekiyor. Bizde köyün veya da büyük çoğunluğun orda olması gerekiyo. Herkesin şahit olması gerekiyo. Söz verdi siz de duyduunuz demi diyor dede herkese. Onlar da duyduk diye üç kere cevap veriyi. Boşanma olmaz aslında. Neden olmaz? Boşandıktan sonra düşkün oluyun ya aslında cezası çok yüksek onun. 3-5 yıl değil yani 10 yıl, 20 yıl. İkrarından dönmüş oluyun. Tutamayacağın söze ikrar verme.

4.6.10. Düğün

Düğün törenleri evlilikte öne çıkan unsurlardandır. Evliliğin kutlanması, birlik beraberliğin sağlanması için birleştirici bir etmendir. Toplumların kendine özgü düğün gelenek ve görenekleri vardır. Kendine özgü düğün gelenekleri, değerler topluluğun öngördüğü şekilde, kural ve kaidelere uygun şekilde, davetlilerin katılımıyla kutlanır.

Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde nişandan sonra ailenin büyükleri tarafından düğün günü belirlenir. Düğünler eskiden salı günü başlar, perşembe günü bitirmiştir. Günümüzde hafta içi veya hafta sonları için düğün günleri belirlenmektedir. Gereken hazırlıklar yapılmaya başlanır. Davullar, aşçılar, müzik ekibi ayarlanır, Türkmen kıyafetleri dikilir, davetiyeler bastırılır, okuntular ayarlanır. Okuntu Çanakkale Türkmen köyleri arasında uygulanan bir yöntemdir. Davetiye yerine konuklara yakınlık ve tanınırlık

derecesine göre şalvarlık, sofraya bezi ve havlu gönderilir. En tanıdıklara şalvarlık, orta düzeyde tanıdıklara sofraya bezi, az tanınanlara da havlu gönderilir. Okuntu geleneği Alevi'lerde birçok yörede rastlanılan bir husustur. Düğünden birkaç hafta önce davetiye ve okuntular dağıtılır. Düğün için köyde cemevinin bahçesi kullanılır. Düğünden önce börek, köfte gibi hazırlanması gereken yiyecekler kadınlar tarafından imece usulü yardımlaşmayla gerçekleştirilir. Düğünden bir önceki akşam “davar kesme” işlemleri yapılır. Düğün yemeklerinde kullanılacak hayvanlar erkekler tarafından imece usulüyle kesilir. Köy halkına o akşam yemek ve içki verilir.

Düğünler çok eskiden bir hafta, sonraları üç gün yapılırken günümüzde iki güne düşürülmüştür. Düğünlerde üç öğün yemek verilir. Düğün sabahı davullar gelir, isteğe göre akşamdan da gelebilirler. Düğünler aynı köy içindeyse oğlan ve kız taraflarından biri evinin bahçesini, bir taraf ise cemevinin bahçesini kullanır. Bir taraf Çanakkale'nin başka bir Türkmen köyündense ilgili köylerde düğünler başlar. Kız tarafı kız evinde oğlan tarafı oğlan evinde aynı gelenek ve göreneklerle ilerlerler. Sabah yemeği için köy halkı ve misafirler düğün yemeğine davet edilir. Kapıda kız veya oğlan tarafının ailesi, iki tarafın da musahipleri, aile büyükleri misafirleri karşılarlar. “Düğününüz mübarek olsun diyerek” köy halkı ve misafirler düğün alanına gelirler. Davulcular düğün sahiplerinin istek parçalarını seslendirir. Buna “semt çalma” denir. Semt çalmada genellikle duygusal ve melankolik parçalar tercih edilir. Biraz zaman geçince düğün sahipleri oynarlar.

Herkes sabah yemeğini yiyince düğün evinin bayrağı dikilir. Bunu büyük kadın ve erkekler dikerler. Uzunca bir sopya Türk Bayrağı sağlam şekilde dikilir ve düğün alanının yüksekçe bir yerine asılır. Daha sonra gençlerin ve kızların (bekâr kız ve oğlanlar) bayrağı dikilir. Bayrağı taşıması için “bayraktar” ve ona yardımcı olması için “kahya” düğünden önce belirlenir. Bayraktar ile düğün evinin arasında soy bağı olması gerekir. Soy bağı yoksa bayrak dikiminden sonra bayrağın önünde horoz kesilir, kan akıtılır, pilav yapılarak konu komşuya dağıtılır. Düğün evinin bayrağı sade ve daha küçük bir yapıdadır. Gençlerin bayrağı daha büyük ve süslüdür. Bayrağı dikmesi için iki tane de “kız sağdıç” düğünden önce ayarlanır. Bayraktar, kahya ve kız sağdıçları için bir örnek kıyafet hazırlanır. Bayrak dikimi için köyün delikanlıları ve kızları bayraktarın evine gider. Bayrak özel bir merasimle dikilir. Uzun bir bayrak direği evin içine getirilir. Bayrak direğe kız sağdıçları tarafından güzelce dikilir. Üzerini süslemek kızlar bezlerden çiçek yaparlar. Bayrağın ucuna bayraktar ve kahya için para keseleri asılır. Para kesesine konan cüzi miktardaki paralar düğünden

sonra bayraktar ve kahya arasında bölüştürülür. Kız sağdıçları ve orada bulunan diğer kızlar bayrağı süslerler. Bayrak dikimi ve süslemesi tamamlanınca, bayraktar üç kere salavat getirir. *“Peygambere selavat, seyyidina Muhammed, kutlu olsun diyenin akıbeti hayrolsun”*. Bulunan herkes her bir salavatın ardından üç kez olacak şekilde *“kutlu olsun”* der. Sonrasında oğlanlar ve düğün sahipleri bayrağa para atarlar. Toplanan para kız sağdıçları arasında bölüştürülür. Bayraktarın evinde gelenlere ikramlıklar dağıtılır sonrasında bayraktarın evinden bayrak çıkartılır. Arkasından herkes çıkar.

Bayrağın etrafında gençler ve kızlar yuvarlak olurlar ve *“alay havası”* oynarlar. Gençlerden biri davulcuya *“hoop”* diye seslenir. Arkasından sessizlik olur ve *“Menemen havası, sansar yuvası, çal şu Koşuburnu köyü gençlerine ve kızlarına bir alay havası”* der ve alay havası başlatılır Alay havası bitince bayrak en önde oğlanlar, arkada genç kızlar köyün içinde müzikler söyleyerek, oynayarak bayrağı gezdirir. Kahyanın evinin önünde alay havası oynanır, bayrak gezdirilerek düğün evine götürülür. Orda da alay havası oynanır. Sonra bayrak uygun bir yere bağlanır. Arkasından oğlan evinin kız evine gelmesi beklenir. Kız tarafı ve oğlan tarafı aynı köydeyse tek bayrak dikilir. Aynı köyde değilse her iki taraf da kendi bayrağını diker. Aynı şekilde bayraklarını gezdirir.

Oğlan tarafı gelin çıkımında geline giydirilecek olan başlığı hazırlar. Bu başlığa *“kepez”* denir. Hazırlanması sırasında ise *“kepez düzüümü”* olarak adlandırılır. Kepez düzüümü kadınlar arasında olur. Bilen bir kadın kız sağdıçlarından birini önüne oturtur. Salavat getirilerek önce bir fes giydirilir sonra uzunca bir ipe birbirinden renkli eşarp ve yazmalar bağlanır. Fesin üzerine sıkıca bu yazmalı ip bağlanır. Üzeri de çeşitli şekillerde süslenir. Ardından kepez köyde gezdirilir, her gezdirme işleminde bayrak en önde olur. Arkasında bekâr oğlanlar ve kızlar, onun arkasına kepez giyen kız sağdıççı geçirilir. Onun arkasında köyde gezmek isteyen köy halkı ve misafirler yer alır.

Kepezi giyen önünü göremeyeceği için kız sağdıçının bir koluna sağdıç annesi bir koluna da yakın akrabalarından biri girer. Sağdıç annesi ve sağdıç babası oğlan tarafı tarafının aynı soyundan gelen ve oğlan çocuğu olan bir çiftten oluşur. Bu çift gelin ve damada önderlik ederler, yol yordam gösterirler. Kepez köyde gezdirildikten sonra kız tarafına getirilir.

Görsel 14: Kepez Örneği

Görsel 15: Kepez Gezdirmesi

Oğlan tarafı başka köydense, kız tarafındaki köye gelir. Köyün girişinde, kız tarafı oğlan tarafını karşılamaya gider. Köyün girişinde kız tarafının karşılaması için beklenilir. Burada iki tarafın bayrağı buluşur. Salavat getirilir ve alay havası dönüldür. İki bayrak ve beraberindeki konuklar hep birlikte kız evine giderler. Kız tarafı ve oğlan tarafı aynı köydeyse tek bayrak olur. Herhangi bir karşılama olmadan kepez kız evine götürüldür. Kepez götürüldürken kızın “gelinlik urbaları” da götürüldür. Gelinlik urbası kızın gelin çıkımında ve sonraki özel günlerinde giyeceği Türkmen kıyafetlerinden oluşur. Kızlar kıyafetlerin ayrı ayrı kısımlarını omuzlarına takar. Kıyafetler herkese gösterilerek kepezle beraber kız evine götürüldür.

Görsel 16: Kız Evi ve Oğlan Evinin Bayrakları

Kız tarafına getirilen kepez kutsal olduğuna inanıldığı için yüksekçe bir yere asılır. Kepezin düşmemesi gerekir. Aynı şekilde bayrağın da düşmemesi gerekir. Kutsal kabul edildikleri için düşmeleri hoş görülmez ve düşmeleri durumunda horoz kesilir, kan akıtılır. Horoz kesilene kadar yerden kaldırılmazlar. Kepezin kız evine gelmesinden sonra kız annesi kızın büyükleri ağıt ağlarlar. Sonrasında kız evi oğlan tarafına hürmet gösterir, yemekler yenir, oyunlar oynanır. Sonrasında oğlan tarafı kalkar ve kız tarafı oğlan tarafına gider. Çeyiz götürme işlemi gerçekleştirilir. Çeyiz düğünden bir hafta önce serilir fakat düğünde usule uygun olarak birkaç parça çeyiz eşyası, genelde çeyiz sandığı ve çeyiz oğlağı götürülür. Düğün farklı köyler arasındaysa oğlan tarafı kız tarafını köyün girişinde karşılar. Aynı köyde ise karşılama olmadan oğlan evine gidilir. Önce çeyiz oğlağı kesilir. Sonra oğlaklar oğlan

evinde yemeklere katılmak üzere pişmeye gönderilir. Oğlan tarafı kız tarafına hürmet gösterir, yemekler getirir, beraber yenilir, içilir oyunlar oynanır. Sonrasında kız tarafı da yine kendi düğün yerine gelir. Gelin akşam hazırlıkları için kuaföre süslenmeye gider.

Köy kadınları akşam yemeğine gelirken evlerinden bir miktar unu “un dürüsü” adı altında düğün evine getirir. Akşam yemekleri yenir. Misafirler gelir. Akşamında müzikli eğlence düzenlenir. Eğlence bitiminde kız evine kına yakmaya gidilir. Oğlan tarafı kınayı müziklerle, güle eğlene kız evine getirir. Burada kına sağdıç annesi tarafından yoğrulur ve kız sağdıçları kınayı gelinin tüm el ve ayak bileklerine kadar sürerler. İstemeyen gelinler komple sürdürmek yerine sadece avuç içine sürdürebilir. Kız annesi ve kızın büyükleri kına sürülmesi esnasında ağıt yakar. Kına sürüldükten sonra damat kızı kaldırır ve yatağına yatırır. Bu akşam gelinin baba evinden çıkmadan ve ellere karışmadan önceki son akşamıdır. Bu nedenle gelin ve ailesi için duygusal bir akşamıdır. Ertesi sabah kız sağdıçları erkenden gelinin kınalarını yıkamaya gelirler. Kınası yıkanan gelin hazırlanmak için kuaföre gider.

Düğün evinde sabah yemeği verilir. Bu sabah yemeğinde köy halkı “dürü” verir. Düğün için para ve altın vermek dürü vermek olarak adlandırılır. Arkasından gündüz müzikli eğlence yapılır. İkinci saatlerine kadar oynanır. Sonrasında kız tarafı içkiye oturur. Bu uygulama esnasında kız tarafı naz için masaya otururlar. Oğlan tarafı kız tarafı için hazırladığı yemek, meze ve içkileri kız tarafına ikram eder. Burada sadece kız tarafına yakın akrabalar oturur. Erkekler ayrı masalarda, kadınlar ayrı masalarda ve genç oğlan ve kızlar ayrı masalarda oturur. Masalar birleştirildiği için toplamda üçer grup masa olur. Kız tarafı yer içer, oynar. Oğlan tarafına naz yapar, küçük ve yerine getirilebilecek isteklerde bulunur. Sonrasında kız tarafı cemevinin önündeki düğün yerinden kendi evine gelir. Gelin çıkımı kızın kendi evinde gün inmeinde gerçekleşir. Bunun için erkek tarafı kız tarafına gelirler. Kıza ağıtlar yakılır, çıkım için hazırlana Türkmen kıyafetleri ve kepez giydirilir, kuşak bağlanır. Kuşağı gelinin varsa erkek kardeşi bağlar. Yoksa amca çocukları veya yakın erkek bir akraba kuşağı bağlar. Gelin anne ve babasına sarılır ellerini öper. Sağdıç annesi, sağdıç babası ve damat tarafından gelin kız evinden çıkartılır. Çıkarken geline üç kere baba evinin kapısının eşiği niyaz ettirilir. Alkışlarla gelin arabasına bindirilir. Oğlan tarafı farklı bir köydense gençler damadın babasından “toprak bastı parası” alır. Gelin arabasının önüne gelinin varsa oğlan kardeşi yoksa yakın akrabalarından birisi oturur. Oturan kişiye bir şişe rakı verilir, başka isteği varsa verilir ve gelin arabasından kalkar.

Önde bayrak ve tüm misafirler gelini oğlan evine uğurlar. Gelin arabasını takip eden bir araç içinde dört tane kadın hazır şekilde yer alırlar. Bu kadınlar evli ve oğlan evinin akrabasıdır. Gelini oğlan evine indirirken arkadan geline gözetmenlik yaparlar. Gelin oğlan evine getirilir ve arabadan inmeden damadın anne ve babasına “*geline ne veriyorsun*” diye sorulur. Herkes gelin için verilen vaadi duyar. Bu ev, tarla, keçi, koyun, altın, para gibi somut bir nesne olur. Gelin inmeden kaynana ağzının tadı bozulmasını amacıyla gelin ve damada bal yedirir. Sonra kaynana bereket için yüksekçe bir yerden herkesin kafasına doğru buğday, bozuk para, şekerler, nazarlıklar savurur. O esnada alkışlarla gelin gün inmeden oğlan evine indirilir. Geline içeride gelin başı bağlanarak son kez davul eşliğinde oynatılır. Akşamında gerdeğe girilmeden önce dini nikâh kıyılır. Resmi nikâh, dini nikâh ve düğün sonrasında gelinle damadın bir araya gelmelerine gerdek denir. Akşam nikâhtan sonra damat; sağdıç babası, bayraktar, kahya, köyün gençleri tarafından salavatlar okunarak, damadın sırtı yumruklanarak gerdeğe girdirilir. Gerdek gecesini gelin çeyizinde getirdiği beyaz örtüyü yatağın üzerine serer. Bu kızın bekâreti açısından önemlidir. Ertesi sabah sağdıç annesi gelinden bu beyaz örtüyü alır, kaynanaya ve birkaç kadına gösterir. Kaynana bunun için geline altın takar. Sonrasında aynı sabah gelin baba evine el öpmeye gider. El öpme sırasında kaynana kızın annesine, kızın namusunu korumuş anlamında çiçek verir. El öpüldükten sonra oğlan evinde gelinir. Köylü kadınlar da gelerek geline baş bağlarlar. Baş bağlama artık senin başın bağlı anlamına gelir. Gelin baş bağlama esnada oğlan tarafından kimseyle konuşmaz. Konuşması için gelin yakınları geline hediye verirler. İlgili kişi tarafından hediyesini alan gelin sadece o kişinin kulağına konuşur. Herkes hediyesini verdikten sonra gelin herkesle konuşmaya başlar. Düğün böylelikle sona ermiş olur (K-15, Kişisel Görüşme, 7 Mayıs 2023).

Görsel 17: Baş Bağlanan Gelin

4.6.11. Kıyafetler

Türk kültürü incelendiğinde kendine has giyim kuşam şekilleri ortaya çıkmaktadır. Kıyafetler gelenek, görenek, yaşam tarzları, hayat felsefeleriyle çeşitlilik kazanmıştır. Bu çeşitlilik kendiliğinden gerçekleşip geleneksel bir öge haline gelmiştir. Her ne kadar günümüzde batı modasına uygun, modern kıyafetler tercih edilse de yöresel kıyafetler de önemini koruyarak düğün, bayram gibi özel günlerde giyilmektedir. Özel günlerde giyilmesi onların daha özene bezene dikilmesini sağlamaktadır.

“Kıyafet dili” kendiliğinden gelişen bir organizma değildir. Toplulukların ortak düşüncelerinden doğmuştur, yaşayış biçimleri, kültürel birikimler ekseninde ürün haline gelmiştir. Kumaşlar, renkler, dokusu, dikim teknikleri, işlemler, boncuklar kıyafeti n anlatım unsurlarıdır. Yöresel kıyafetlerin sahip olduğu kimlik başka moda ürünlerinde yoktur. Kıyafetler bir ülkenin, bir toplumun veya bir kişinin özelliklerini taşıyan ürünlerdir. Toplumlara ait hâkim kültürün canlı belgeleri olarak kıyafetleri örnek gösterebiliriz. Çünkü kıyafetler de içinde bulunduğu dönemin toplumsal, kültüre, ekonomik, siyasi şartlarından etkilenmektedir. Bu yüzden tek tip bir kıyafet algısı geçmiş dönemlerde olmamıştır. Her millet yaşayış şekli ve hayat şartlarına uygun olarak farklı özelliklerde kıyafetler kullanmışlardır. Sonuç olarak da ortaya yöresel kıyafet kültürü çıkmıştır (Akgül, 2019).

Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri de kıyafet kültürünü yaşatmaya devam etmektedir. Söz konusu kıyafetler, araştırmacı tarafından, kadın ve erkeklere ait olan kıyafetler şeklinde iki alt başlıkta değerlendirilmeye çalışılmıştır.

4.6.12. Kadınlara Özgü Kıyafetler

Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde kadınlara özgü kıyafetler çokça parçadan oluşmaktadır. Önce alt bedenden könçek giyilmeye başlanır. Sonra üstten beyaz renkli köyneke giyilir. Üzerine deyre giyilir ve silah denilen kenarları arkadan birbirinin üzerine geçirilerek bele bağlanır. Deyrenin önüne önlük bağlanır. Üzerine kemer takılır. Başa altın pullu koşar terlik takılır. Üzerine eşarp şeklinde beyaz renkte keten bağlanır. Alna yeşil veya yeşil-pembe karışımı çeki bağlanır. Tomaka çeneden kulakların üzerine doğru takılır.

Tahtacı Türkmen kıyafetlerinin dikimi ayıdır. Süsleme ve malzeme kişinin zevkine ve tarzına göre değişmektedir. Türk kıyafet sanatı kaynağını Orta Asya kültüründen almıştır. Gömlek, şalvar, entari gibi kıyafetler uzun yıllar boyu giyilmiştir.

Görsel 18: Tahtacı Türkmen Kıyafeti Önden Görünüşü

Görsel 19: Tahtacı Türkmen Kıyafeti Arkadan Görünüş

Görsel 20: K ynek

K ynek  st beden giysisi olup ten kafa ve kollardan geçirilerek ayak bileklerine kadar uzanan beyaz renkli kumaş üzerine dikilen süslemelerden oluşur. Omuzlara oturacak şekilde üstten dar yanlara ve etek ucuna doğru açılan iki peş parçadan oluşmuştur. Belden ayak bileklerine kadar iki yanlara işlemeli veya boncuklu süslemeler yapılmıştır.

Görsel 21: Könçek

Şalvar şeklinde olan ve köynek altına giyilen alt giysidir. Beli lastikli, ağ kısmı baklava şeklinde geniş, ayak bilekleri içe doğru hafif kıvrılacak şekilde lastiklidir. Sadece ayak kısmı görüldüğü için o kısma nakış veya boncuklar işlenir.

Görsel 22: Deyre

Deyre giyinme sıralamasında könçek ve köynekten sonra giyilmektedir. Önden bel hizasına dikilen bağcık sayesinde önünün kapanması sağlanır. Etek uçları yan kenarlarında olan bağcıklarla, eteğin yan kısımları arkaya doğru bağlanır. Kıyafet boyu ön ve arkada eşit hizadadır. Boyundan ayak bileklerine kadar uzanan giysidir.

Görsel 23: Önlük

Deyreden sonra öne belden bağlanan ve ayak bileklerine kadar uzanan giysidir. Önlük bağlandıktan sonra bele kemer takılır. Kıyafet giyimleri tamamlanmış olur. Sonrasında baş için ayrı parçalar kullanılır.

Görsel 24: Çeşitli Şekil ve Desenli Kemerler

Görsel 25: Baş Bağlamada Kullanılan Kıyafetler

En altta beyaz işlemeli keten, altınlı terlik, düz yeşil ve boncuklu pembe çeki, öndeki de tomakadır. Baş bağlanırken önce aşa altın pullu koşar terlik takılır. Üzerine eşarp şeklinde beyaz renkte keten bağlanır. Alna yeşil veya yeşil-pembe karışımı çeki bağlanır. Tomaka çeneden kulakların üzerine doğru takılır. Baş bağlama sadece evli kadınlara yapılır. Nişanlı olan kadın başlığı altın terlik üzerine, yeşil altınlı çekinin bağlanmasıyla yapılır. Bekâr kızlar herhangi bir başlık takmazlar.

Görsel 26: Evli Kadın Başı

Görsel 27: Nişanlı Gelin Kız Başı

Görsel 28: Tahtacı Geline Duvağı: Bürümbe Önden Görünüm

Görsel 29: Tahtacı Türkmen Gelini Duvağı: Bürümbe Arkadan Görünüm

Önceden gelinlik olmadığı için geline Türkmen kıyafetleri giydirilir ve duvak yerine de beyaz “bürümbe” takılır. Gelin olurken bu şekilde gelin olunurmuş. Günümüzde gelin çıkımından önce ve kepez giyilmeden gelin kız bürümbe bürünmektedir. Tahtacı Türkmenlerinin geleneksel duvağının ön ve arkadan görünüşleri bu şekildedir.

Görsel 30: Giyesi

Giyesi, kepezi oğlan evinden kız evine götürürken kepez giyen kız sağdıcı tarafından giyilerek götürülür. Giyesi aynı zamanda “üç etek” olarak da adlandırılmaktadır. Gök veya allı desenlerde olabilmektedir. Kız evine götürülen giyesi, gelin çıkımında gelinin giydiği Türkmen kıyafetlerinin üzerine giydirilir. Beli kuşak tarafından bağlanır. Bu kuşağı gelinin babası, oğlan kardeşi veya yakın bir erkek akrabası bağlamaktadır. Evden çıkmadan önce

gelin bu şekilde hazırlanarak çıkarılmaktadır. Gelinlik yerine yöresel kıyafetler giyilerek evden çıkma geleneği Koşuburnu Türkmenlerinde devam eden uygulamalar arasındadır.

Görsel 31: Büyüklerde Baş Bağlama Örneği

Büyüklerde kadın giyimleri daha sade ve günlük kullanıma uygun şekildedir. Başlarına yeşil veya al renkte çeki bağlamaktadırlar. Üzerine ise “yağlık” adını verdikleri yazma bağlamaktadırlar. Büyükler bu çekili başı sadece uyurken çıkardıklarını ifade etmişlerdir. Önceleri günlük kullanımda da Türkmen kıyafetlerini giyen büyükler imkânların artmasıyla daha sade bir giyime geçmişlerdir. Şalvar ve çekili baş ninelerin kullandığı kıyafetlerdendir.

4.6.13. Erkeklerle Özgü Kıyafetler

Erkek giyimleri kadın giyimine göre daha az parçadan oluşmaktadır. Başa takke giyilir ve sarık dolanır. Üst giyimde “delme takımı” denilen yelek ve gömlekten oluşan iki parçalı kıyafet vardır. Alt giyim olarak da belden dize kadar gelen, beli lastikli ve yanları nakışlı könçek giyilir.

Görsel 32: Erkek Kıyafetleri

Görsel 33: Erkeklerde Delme Takımı ve Könçeği, Kadınlarda Deyre Örneği

4.6.14. Cenaze Törenleri ve Ölüm Sonrası İnanışlar

Ölüm dünya hayatının sona ermesi, insanın yaşamsal faaliyetlerinin son bulması demektir. Eski Türklerde ölüm bir son değildir. Ölümden sonra bir hayat ve ahiret inancının var olduğu muhakkaktır (Coşkun, 2001: 128).

Koşuburnu Tahtacı Türkmen inancına göre ölüm beden bu dünyadaki işlevinin son bulmasıdır. Ruhunun ise Hakka yürüdüğüne inanılır ve ruh başka bir canlının ruhuna girerek tekrar hayat bulur. Genel mahiyette buna inanılmaktadır. Ruhun başka bir canlıya girmesine/reankarnasyona inanmayan görüşmecilerimiz de mevcuttur. Ölümle beraber “Hak’tan gelenin Hak’ka yürüdüğüne” inanılmaktadır. Ölümle beraber beden toprakla bütünleşir ve ruh göç ederek farklı âlemde yeni hayata başlar. Cenaze işlemleri şöyledir:

Cenaze ilk öldüğünde ilk önce delil yakılır, ardından becerebilen kim olursa olsun erkân vurulur. Duası: Bismillahirrahmanirrahim. Allah Allah Allah. Dünyada gördüğün dünya malı, gittiğin yer ahiret evi, boyladığın yer hakkın katı, benim elim değil Şah üstadının eli. Erenler evliyalar bu hali ne hali? Elif hali, boyladığın yer katı. Benim elim değil Şah Üstadının eli. Elimi aldım elime, Elimi koydum döşüne, gittiğin cennet evi, daldığın ahiret gölü, Mükerrrem evvel, Mükerram fani. Benim elim değil Şah üstadının eli. Üç kere tekrar edilip erkan vurma adedi sona erer. Sonra sazandar üç adet ölüm nefesi (ağıt) okur. Ölüm nefesi örneği:

İşte geldim işte gittim
Yaz çilekleri gibi bittim
Şu dünyada ne işler ettim
Ömrücüğüm geçti gitti neyleyim

Çağırdılar evliyalar geldi
Her biri bir işe geldi
Azrail pençesini saldı
Can kafesten uçtu gitti neyleyim

İşte geldi yuyucular
Tenime su guyucular
Kefenim elinde ulu terziler
Kefenciğimi biçti gitti neyleyim

Ayırdılar evimizden
İp attılar belimizden

Çok tuttular kolumuzdan
Ruhum cesetten uçtu gitti neyleyim

El ettiler mezarımıza
Sığındım gani nimet kerime
Toprak attılar serime
Gözümün yaşı daştı gitti neyleyim

Kabrime bir melek geldi
Bana bir sualcik sordu
Hışım edip bir de topuzcuk vurdu
Tefilciğim şaşdı gitti neyleyim

Yürü Kul Himmetim teslim tamam
İşte geldi ahir zaman
Yardımcımız olsun On İki İmam
Tenim toprağa karıştı gitti neyleyim

Ölüm nefesine bir başka örnek:

Hani biziynen şu dünyaya gelenler
Gayri size varmaz oldu elimiz
Köyüme selam yollamak bizim fikrimiz
Bilmem nerede kalacak ölümüz

Çok tekkeler bekledim bağrım eziktir
Verem olmuş bağları bozuktur
Alnımıza kara yazılar yanıktır
Bilmem nerede kalacak ölümüz

Elime bir kitap alsam okusam
Esiğimizi pirim Ali getirir
Nasip nerdeyse çekip götürür
Bilmem nerede kalacak ölümüz

Gelin gardaşlar bu dünyanın sonudur
Geçen güzellerin gelinlik kızların şahıdır
Merhamet arkalarından gelirdi onların ahıdır
Bilmem nerede kalacak ölümüz

Yürü Kulümmetim ekşi de dökerler
Gözlerinden kan ile yaş dökerler
Adımızı seven tabutu çekerler
Bilmem nerede kalacak ölümüz

Cenaze dışarı çıkarılıp yıkanmaya başlarken yıkayan can tarafından okunan dua:
Allah Allah Allah. Ya Rabbi elimi koydum döşüne, başını toydum musalla taşına. Ölüm sadece senin başına değil cümle alemin başına. Benim elim değil Şah üstadımın eli.(3 kez söylenir).

Daha sonra cenaze kefenlenir ve cemaatle beraber helalleşme duası okunur: Yüce Hak buyuruyor ki, değerli canlar şuanda aramızdan ayrılıp Hakka yürüyen ... canımızdan Hak diliyle! Tenim teresinde canım hak yolunda. Bu dünyada beşeriyet aleminde. Ömür sürdük yedik içtik kaynayıp coştuk ama en sonunda konduk göçüyoruz. Emir Hak'tan geldi. Bir içim suyun, bir lokmanın, bir sohbetin, yedi adım yolun, bir gülüşün dahi hakkı vardır insanların üzerinde. Onun için diyoruz ki dem bu dem Hak yolculuğuna çıkan bu canımız bizden bu razılığı beklemektedir.

Güzel canlar hakka yürüyen canımızdan Dünya ve ahiret haklarınızı helal ediyor musunuz? Helal olsun denir, üç kez tekrarlanır. Hak da hepinizden razı olsun. Allah taksiratını affetsin. Ardı ayaydın olsun Allah eyvallah.

Daha sonra Cenaze mezarlık girişindeki musalla taşına konur ve Alevi geleneklerine göre Türkçe cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı Türkçe:

Rahman ve Rahim olaan Hakkın adı ile her can ölümü tadacaktır. Her şey aslına geri dönecektir. Hak'tan geldik yine Hakka geri döneceğiz. Buyurun namaza. Niyet ettik yüce Hak için salavata. Muhammet Mustafa ve Ehl-i Beyit için salavata. Hakka yürüyen can için duaya durduk dara uyduk 12 İmama. Yüce Hak'kın cümle mümin ve müslim canlara mağfiret eyle. Yüce Hakkım sana yürüyen bu can senin kulundur. Muhammet Mustafa'nın ümmetidir. Keremler sahibi Ali ve Ali evladının talibidir. Bin bir ismin hürmetine, günahlarımı bağışla yerini nur, mekânını cennet bahçesi, menzilini mübarek eyle. Hak'kın selamı ve rahmeti üzerine olsun. Sağa esselamu aleyküm ve rahmetullah. Sola esselamu aleyküm ve rahmetullah. Halkın selamı ve rahmeti üzerinize olsun Allah eyvallah. Daha sonra cenazenin gömü işi bittiğinde mezar başında "talkın" "tekin" okunur. Talkın ölüye yapılan bir hatırlatmadır. Ey...'dan olan ...'dan doğan oğlu/kızı ... (3 defa.)

Dünya menzili fanidir, ahiret menzili bakidir. Yüce Hak'kın hükmü yürüdü. Dünya günlerinin sonunda, ahiret günlerinin başındasın. Hak'tan geldin yine hakka dönüyorsun. Yüce Hak'kın sorgu melekleri geldiğinde. Bu dünyada

inanıp iman ettiğın gibi, Hakkın kulusun, Ademi Safiyullah'ın zürriyetisin. İbrahim Halilullah'ın milletisin, Muhammet Mustafa'nın ümmetisin. Dinin İslam, kitabın Kur'an. Keremler şahı İmam Ali ve Ali evladının talibisin. Yerin nur, mekânın cennet, menzilin mübarek olsun. Allah eyvallah diyelim Allah Allah (K-8, Kişisel Görüşme, 16 Mayıs 2023).

Cenaze gömüldükten sonra mezarın üzerine yılan, çıyan böcek girmesin diye çalı çırpı konur. Ölümünden sonra kırk gün mezarlık ziyaretleri yapılmaz. Cenaze gömüldükten sonra ölenin ailesine ve yakınlarına başsağlığı dlenir. Cenazeye gelenlere cenaze pilavı ikram edilir. Cenaze evi kırk gün yaslı kabul edilir. Arkasından üç, yedi, kırk ve yıl hayrı yapılır. Kırkında mezarlığa gidilir, çalı çırpı mezarın üzerinden alınır. Yakınları ağıt yakarlar, dua okurlar. Ölenin ruhu için yiyecek, içecek dağıtılır. Kırkı gün akşamında "yas alma" işlemi yapılır. İsteyen kadınlar yas evine giderler, yakınları ağıt ağlar. Kırk gün sonunda ailesi ve yakınları acılarını bastırarak hayatlarına devam ederler

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

5.1. İnanç Yapısıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Koşuburnu köyü Türkmenleri inançsız bir toplum değildir. İslam dinine tutunarak İslam öncesi inançlarından kopmadan, inandıklarını yaşatmaya çalışmaktadırlar. İlk etapta kendilerini Yaratan bir Yaratıcının olduğuna inanırlar. Tevhid inancına sahiptirler. Onlara göre evreni, dünyayı, yeri, göğü, insanı, hayvanı yaratan Allah'tır. Mülakat yaptığımız kişilerin hepsi Allah'a iman ettiklerini belirtmişlerdir. Allah'a, yaygın olarak Hak ve Hû şeklinde hitap etmektedirler. Dualarının arkasından âmîn yerine Allah Allah demektedirler. Dualarına Allah Allah Allah şeklinde başlamaktadırlar ve Allah Allah şeklinde bitirmektedirler.

Allah'ın yarattığı peygamberlerine, meleklerine ve kitaplarına iman etmektedirler. Hz. Muhammed'in Allah'ın insanlara mesajını iletmekle ve kılavuzluk yapmakla gönderdiği peygamberler zincirinin son halkası olduğunu kabul etmektedirler. Kur'an'ın Hz. Muhammed'e indiğine, meleklerle, kitaplara, cennet, cehennem, ölüm, yeniden dirilişe inanmaktadırlar. Buradan hareketle Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri peygamberlere, meleklerle ve kitaplara inanmaktadırlar. Hz. Ali Peygamberdir, Aleviler Hz. Ali'yi Tanrılaştırıyorlar, kitapsızlar gibi görüşleri bu doğrultuda çürütmüş oluyoruz. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri Allah-Muhammed-Ali üçlemesini hayatlarına entegre etmiş durumdadırlar. Allah-Muhammed-Ali dediklerinde Allah'la Yaradanı, Muhammed'le Peygamberi, Ali derken de On İki İmamların başı ve birinci halife olması gereken kişiyi ifade ettiklerini söylemektedirler. Onlara göre Allah tüm evreni yaratmış ilahi bir kuvvettir. Hz. Muhammed Allah'ın resulüdür. Vahiy yolu ile gelen Kur'an-ı Kerim'in tebliğcisi ve İslam dininin denetçisidir. Hz. Ali de İslam dininin uygulayıcısı ve koruyucusudur. İslamiyet'teki tevhid, nübüvvet ve velayet anlayışını benimsediklerinden dolayı da bu üçlemeyi kullandıklarını ifade edebiliriz. Hz. Muhammed'in soyuna kadar inen imamları Ehl-i Beyt olarak kabul etmektedirler. Bu imamların sayıca 12 olduğunu ve 12 İmamlarla birlikte imamlığın da sona erdiğine inanmaktadırlar.

Aleviliğe Hacı Bektaş Veli'den yani Bektaşilikten geçmiş olan Dört Kapı Kırk Makama inanmaktadırlar. Şeriat, tarikat marifet ve hakikat kapılarının her birinde on maddelik kurallar bulunur. Bu kurallar da Kırk Makam'ı oluşturur. Bu kurallar doğrultusunda insanların doğru yolu bulabileceğine ve İnsan-ı Kamil olmaya bu şekilde

erişileceğine inanmaktadırlar. Erenlere ve evliyaların varlığına inanmaktadırlar. Bu yüzden türbe ve tekkelere çokça gitmektedirler. İkrar vermek, söz vermek Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri için oldukça önemlidir. İkrar vererek Alevilik yoluna girmektedirler. Eline-diline-beline sahip olmanın önemine inanmaktadırlar. Bu sayede kötü söz söylemekten, hırsızlıktan, zinadan geri dururlar.

5.2. İbadet Yapısıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenlerinde temel ibadet cemdir. Cemi toplumsal birlik ve beraberliği sağlayıcı unsur olarak görmektedirler. Cemde küs olanlar varsa barıştırılır, lokmalar paylaşılır. Musahiplik cemiyle dünya ve ahiret için yol kardeşi edinirler. İkrar vererek yola talip olurlar. Asker uğurlamalarında ve askerlik sona erdiğinde, çocuk başı yaparken meydana geçmektedirler. Cem meydanında toplanmaktadırlar. Görüşmeciler sadece musahiplik cemi yapıyoruz demişlerdir. Ancak ikrar vermek, her perşembe toplanmak, muharremde 12 gün oruç tutanları cem meydanına getirmek diğer cem türlerinin yapıldığını da göstermektedir. İsimleri cem olmadığı için cem dememektedirler. Musahiplik cemi diğer cemlere göre daha kalabalıkla yapıldığı için onu cem kabul etmektedirler. Diğer uygulamaları, meydana geçmek veya dede duası almak şeklinde anlatmaktadırlar. Yanyatır ocağından oldukları için ibadetlerinin belli bölümlerinde temsilen yan şekilde yatmaktadırlar. Cemlerde semah dönerek Allah yolunda ibadet eylemektedirler. El ve kol hareketleriyle Allah'tan gelenin Allah'a gideceğine inanmaktadırlar. Ayaklar yerinden üç adım sağa, üç adım sola doğru hareket ettirilir. Yani bir sağa ve bir sola gidişte 6 adım atılır. Karşı taraftaki kişi de aynı şekilde bir sağa bir sola gidişte 6 adım atar. Bu 12 İmamı temsil eder. Semah dönerken Allah ve 12 İmamları şekil ve duruşlarıyla anmış olurlar. Gece yapılan ibadetlerde delil uyarırlar. 12 hizmet tamamlanmadan ibadete başlamazlar. İbadetlerde şuan önemini kaybetse de dargınlar barıştırılır. Ağır suç işleyenler düşkün sayılır ve toplumdan uzaklaştırılır. Bu sayede toplumda barış ve sukunet sağlanır. Bu uygulama toplumun suç işlememesi için bir anlamda teşviktir.

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri de fiili ve sözlü dua etmektedirler. Bireysel dua ettikleri gibi topluca ettikleri dualar da vardır. Toplu edilen dualara gülbank demektedirler. Kutsal alanlarda niyaz etmektedirler. Allah'tan isteklerini isterken, dilekler dilerken niyaz ederler. Rivayetlere göre niyazın Allah'a en yakın makam olduğuna ve niyazın değdiği kara taştan suların fişkırdığına inanırlar. Bu yüzden niyaz edilirken eller genelde üç kez, bazen de bir kez öpülerek niyaz edilen yere değdirilir. Allah'a yalvarıp yakarmayı dile getiren

duaları vardır. Dualar genellikle Türkçe'dir. Toplumda namaz kılınmamakla beraber bireysel namaz kılanlara saygı duyulmaktadır. Cemde, namaz bölümlerinden olan rüku ve secde ibadeti yapılmaktadır. Oruçlar toplum tarafından Muharrem ayında tutulmaktadır. Muharrem ayında 12 İmamlar aşkına 12 gün oruç tutulur. Sahura kalkılmaz. Gece 12'den sonra hiçbir şey yenilmez, içilmez. Hatta gün inerken açılan oruçtan sonra hiçbir şey yenip, içilmez. Bu olay göz önüne alınarak 12 gün boyunca dayanabildiğimiz kadar susuz kalmak, bir canlı varlığa zarar vermemek. Onun içindir ki yumurta, acı, soğan, et ve buna benzer bazı ürünleri 12 gün boyunca yememeye özen gösterilir. 12. Günü 12 gün oruç tutan canlar kurbandan sayılan en arından bir horoz kesip pilav ve aşure pişirir ve canlara ikram eder. Aşurenin içine en az 12 İmamlar aşkına, 12 çeşit malzeme katılarak canlara ikram edilir. 12'sini 12 yıl üst üste oruç tutan canlar çıkarsa 12. yılın sonunda en başta dana veya koç keserek kurban adağını yerine getirir. Diğer haneler Muharrem ayı içerisinde herkes aşure pişirir ve canlar davet edilerek ikram yapılır. Bu ayda böylelikle tamamlanmış olur.

Ramazan orucu tutmak bireysel olarak tutulan oruçtur. Zekat uygulaması yerine öşür uygulaması yapılmıştır. Peşembeyi cumaya bağlayan gece yapılan "Cumağşamı" geleneğinde her haneye eşit şekilde yemek dağıtılmaktaymış ancak bu gelenek beş-on yıl önce kalktığı için günümüzde Koşuburnu köyünde öşür verenler var mı bilinmemektedir. Hac konusunda "Benim Kabem insandır" felsefesi ön plana çıkmaktadır.

5.3. Dini Yapıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Dini yapı toplumda dedeler tarafından yönetilmektedir. Dedeler Aleviliği günümüze aktaran kişilerdir. Dedeler toplumun sosyal düzenini sağlayan etkin ve yetkili kişilerdir. Bu nedenle de yaptırım gücü vardır. Dedelerin topluma verdikleri hizmetler şöyle sıralanabilir: Toplumda sükuneti ve barışı sağlamak, topluma yol göstermek, edep erkân öğretmek, dini ibadetleri yönetmek, cenazeleri kaldırmak, soyunu sürdürmek. Bu hizmetleri düşük düzeyde de olsa yerine getiren dedeler mevcuttur. 1960'lı yıllarda iç göçler dedelik kurumunu sarsıntıya uğratmıştır. Farklı dinlere mensup çevrelerle etkileşim içinde yaşamaya başlayan Aleviler kent hayatına adapte olmaya çalışırken geleneksel yapılarını koruyamamışlardır veya korumakta zorlanmışlardır.

Koşuburnu köyünde dedeliği devam ettiren bir soy bulunmamaktadır. Dedeler köye çok uzun zamandan beri civardaki köylerden gelmektedir. Dedelerin görevi topluma rehber olmak, dini konularda yol göstermek, barışı ve huzuru sağlamaktır. Dedelik kurumunun aynı zamanda Aleviliğin kaynağı olduğu dile getirilmiştir.

Musahip olmak, iki evli çiftin kardeş olması veya yol arkadaşı olması demektir. Alevi toplumlarında evlenmeden önce musahip olunmaz. Erkekler bekârken musahip olacağı erkek kardeşini belirleme hakkına sahiptir. Kadınlar kimle musahip olacağına karar veremez. Evlendikten sonra kendilerine musahip olması için iyi anlaştıkları bir evli bir çift ile anlaşılır. Karar verdikten sonra cem düzenleyerek, dede ve toplum önünde birbirlerine söz vererek musahip olurlar. Bu dört kişilik iki aile Alevi toplumunun çekirdeğini ifade eder. Bu dört kişi birbirlerine kardeş sayılırlar, dünyada birbirlerini korur ve kollarlar. Çocukları da “kardeşlik” olarak adlandırılır. Verdikleri sözler dünya ve ahirette bozulmaz. Musahip olanlar hem dünyada hem de ahirette kardeş sayılırlar. Buradan hareketle Alevi teolojisinde musahipliğin dayanışmayı sağladığını söyleyebiliriz.

Aleviliğin bir diğer önemli yapısı düşkünlük yapısıdır. Alevi ilkelerini doğru şekilde yerine getirmeyenlerin dede ve toplum tarafından cezalandırılmasıdır. Bir Alevi için en güç durum düşkün sayılıp, topluma alınmamaktır. Bir talip suç işlediğinde, suç türüne göre çözümlenmeye çalışılmaktadır. Çözümlenemediği takdirde bu düşkün sayılmak veya yoldan düşmek kabul edilmektedir. Geçici süre düşkün sayılanlar, cezası bitince dede huzurunda dua alıp kurban kesmektedir. Düşkünlük bu anlamda Alevi toplumunun ahlak yapısını düzenlemektedir. Alevi toplumunda yolun gerekliliklerine göre ahlak dışı davranışlarda bulunmamaya teşvik eden bir yapıdır. Düşkünlük kurumu eski fonksiyonunu kaybettiğini, sembolik olarak dile getirildiğini ifade etiler. Geçmişte olan düşkünlüklere örnekler verdiler. Herkesin düşkün olan kişiyle bağlarını kopardığını, tuz, şeker gibi gıdaları dahi alıp vermediklerini söylediler. Büyükler bunları anlatırken eskiye özlem duyduklarını belirttiler. Alevi toplumunda düşkünlüğün eskisi gibi uygulanmadığını söyleyebiliriz.

5.4. Kutsal Gün ve Bayramlarla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Alevilerde Perşembe akşamı yani Perşembeyi Cumaya bağlayan gece kutsaldır. Bu gece bazı yerlerde özellikle kentlerde cem gecesidir. Bu gece Aleviler cem ibadetlerini gerçekleştirirler. Koşuburnu köyünde de üç beş yıl öncesine kadar Perşembe akşamları toplanılıp “Cumağşamı” geleneği sürdürülmüştür. Genelde kış akşamları Perşembeyi Cumaya bağlayan gece başlarda köy halkı hep birlikte toplanırmış. Sonradan köy nüfusu arttıkça beş on hane bir araya gelerek ayrı ayrı toplanılmaya başlanmıştır. Bu akşamda On İki hizmet yürütülmez, cem ibadeti yapılmaz ve bu nedenle de dedenin bulunması zorunlu değildir. Amaç o akşam toplanarak cem etmek, cemin anlamını yani toplanmayı ve bir araya gelmeyi yerine getirmektir. Cemaate katılan hane kadar evde toplanılır. On ev varsa on evde

toplani olarak seneye tekrarlamak üzere o yıl sona erdirilir. Özetle her hafta başka bir hanede toplanılır. Cumağşamına katılımda bir kural yoktur bu sayede gençler, çocuklar ve hane halkından herkes katılabilir. Ev sahibi çörek pişirir, yemek yapar. Çöreğin ortasına boncuk koyar. Boncuğu ilk bulan kişinin evinde gelecek hafta toplanılır. Bu çöreğe “Cumağşamı Çöreği” veya “Sini Çöreği” denir. Diğer canlar evlerinden yemekler getirirler. Birlik, beraberlik açısından özel bir gündür. Günümüzde bu gelenek devam etmemektedir ve kaybolan kültür içerisinde yer almaktadır.

Koşuburnu köyünde Ramazan bayramı Pişili Bayram olarak kutlanmaktadır. Oruç tutmak bireyseldir ve genelde Ramazan ayında Aleviler oruç tutmazlar. Ramazan ayının ilk günü pişi dökerek dağıtırlar. Sünni İslâm’da bu bayramın sembolü şekerken Alevilerde pişidir. Her bayram sabahı olduğu gibi bu bayram sabahında da çocuklar adak çağırırlar. Sonrasında bayramlaşma ve akraba ziyaretleri gerçekleştirilir. Toplumsal birlik ve beraberlik sağlanmış olur. Kurban Bayramının Koşuburnu köyüne özgü olan yanı bu bayramda kurban olarak koç kesilmesidir. Arife akşamüstü kurbanı kına sürülür. Bu Allah yolunda kurban olması için sembolik bir uygulamadır. Bayram sabahı çocuklar adak çağırırlar. İsteyen bayram namazına gidebilir. Bayram namazı bitişinde kurbanlar kesilir. Evin en büyük atası kurbanı keser, aynı haneden değil de sülaleden biriye kurban kestiği için şeker verilir. Biliyorsa kurban duası okur, bilmiyorsa besmele çekip niyet eder. Ayak basmayacak yere kurban kanı akıtılır ve üzeri örtülür. İhtiyaç sahiplerince paylaşılır. Her bayram olduğu gibi bu bayramda da büyüklerin elleri öpülür. Hısım ve akrabalar ziyaret edilir. Birlik ve beraberlik içinde bayram geçirilir. Her yıl 6 Mayıs’ta kutlanan Hıdırellez şenliği, Koşuburnu Türkmenleri tarafından 6-7-8 Mayıs tarihlerinde bayram olarak kutlanmaktadır. Bu bayram Orta Asya’dan miras kalan adetlerdendir. Yüzyıllar boyunca bu gelenek “Atalar Kültü” adı altında yaşatılmaktadır. Hıdırellezde mezarlık ve yatır ziyaretleri yapılır. Ölmüşlerin ruhuna kurban kesilir, ölmüşler için ölüm nefesi söyler, ağıtlar okur. Herkese ölümün varlığı hatırlatılır.

5.5. Sosyal ve Kültürel Yapıyla İlgili Bulgular ve Yorumlar

Sosyal yapıyla ilgili gelenek ve görenekler doğumdan sonra başlamaktadır. . Doğum her toplumda mutluluk verici bir olaydır. Bu sebeple doğumla ilgili gelenek, görenekler, ortaya çıkmıştır. Her toplumda olduğu gibi Alevilerde de doğumla ilgili bir takım örf, âdet ve usuller bulunmaktadır. Koşuburnu Türkmenleri kırk uçurma geleneğini yürütmektedirler. İsim koyma, kulağa ezan okuma gibi ayrı gelenekler olmamaktadır. Eskiden çocuğun terinin

kokmaması için tuzlama yapılmış. Bunun yanında çocuk aksi olmasın diye çizdirilmiş. Çocuğun arka bacakları ve sırtına jiletle küçük çizikler atılmış. Bu gelenekler zamanla yok olmuş. Yok olmayan bir doğum hadisesi olarak kırk uçurma devam etmektedir. Kırk uçurmak için bebeğin büyükleri bebeği yıkamak için ayak değmemiş yerden 40 tane küçük taşı yıkama suyuna koyarlar. “Verdim kırkı çıksın korku” diyerek kırk kaşık suyu önce bebeğin başına dökerler. Bazı kişiler kırk tas şeklinde söylemiştir. Bu suyun yanına bereket getirmesi için pirinç, ağzı tatlı olsun diye şeker, bol kazançlı olsun diye bozuk para veya altın, eğitimi olması için kalem de konulmaktadır. Yıkanan bebek ve anne sonrasında kırk gezmesi için aile büyüklerinin evine, akraba ziyaretlerine gitmektedir. Aile büyüklerininve akrabaların verdiği hediyeleri kabul etmektedirler. Kırk uçurma bebeğin yavaş yavaş topluma adapte etme süreci olarak da değerlendirilebilir.

Çocuk helvası Çanakkale Tahtacı Türkmenleri Köyü ve Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde çok uzun yıllardır uygulanmaktadır. Çocuk doğduktan ve kırkı çıktıktan sonra, henüz bebekken eşe, dosta, hısım akrabaya verilen yemektir. Bir nevi çocuğun doğumu için kutlama yapmaktır.

Çanakkale ve Koşuburnu Tahtacı Türkmenlerinde uygulanan örf ve âdetlerden bir diğeri çocuk başıdır. Çocuk başı erkek çocuklarına uygulanır. 5-10 yaşlarına gelen oğlan çocukları için köy halkına, tanıdıklara, hısım akrabaya verilen yemektir. 10 yaşına kadar yapılması zorunlu ve gereklidir. Çocuk başında, çocuk ikrar verir yani Alevilik yolunda dede ve toplum önünde söz verir. Bir başka deyişle çocuğun dede duası olarak Alevi ilan edilmesidir.

Çocukla ilgili geleneksel uygulamalardan biri de sünnet geleneğidir. Koşuburnu köyü sünnet uygulamasında Sünni İslam geleneğinden çok farklı değildir. Sosyolojik ve inançsal açıdan mesajlar içeren sünnet; sosyal olarak barışın, dostluğun, bir arada olmanın dayanaklarından. Sünni İslam’dan farklı olarak okuntu, bayrak dikimi, bayraktar, kahya, kız sağdıçları, alay havası, dürü verilmesi gibi çeşitli uygulamalarla zenginleştirilmiştir.

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri evlilik konusunda, kapalı bir evlilik yapısına sahiptir. Sadece kendi toplumlarından kız alıp vermeye, evlilik yapmaya sıcak bakılmaktadır. Sünni evlilikleri konusunda erkekler Sünni bir evlilik yapabilmektedir. Kadınların Sünni evlilikleri hoş karşılanmamaktadır. Günümüzde Sünni evlilikleri geçmişe oranla artış kazanmıştır ve eskiye oranla toplumdan dışlama etkisini kaybetmiştir. Eskiden Sünni evlilik yapan erkekler düşkün sayılarak belli bir süre topluma dâhil edilmemiştir.

Sünni evlilik yapan kadınlar ise Alevi toplumundan sayılmamıştır. Sünni bir kişiyle evlilik yapıp ayrılan ve tekrar toplumdaki Alevi biriyle evlenenler de düşkün sayılarak aldığı ceza süresince toplumdan dışlanmıştır. Şimdilerde Sünni evlilikler yasaklı veya düşkünlük gerektiren hallerden değildir. Yine de günümüzde Sünni evliliklere soğuk bakılmaktadır. Bu doğrultuda Türkmenler arasında endogaminin uygulandığını söyleyebiliriz. Sünni evlilik istememe nedenleri arasında toplumsal düzenin bozulması, Sünnilerin Alevi toplumundaki inanç ve ibadetleri özümseyememesi gösterilebilir. Bunun haricinde toplum dışı evliliklerin kültürel bozulmaya sebep olacağı ifade edilmiştir. Henüz sıcak bakılmamakla birlikte geçmişe oranla endogamiden egzogamiye geçişler fazlaşmaktadır. Tahtacı evliliklerinde kendi içlerinden olanlarla da evlenmeme yasağı olan bir durum söz konusudur. Musahip olan ailelerin çocukları dini olarak kardeş sayılmaktadırlar ve evlenmeleri yasaktır. Musahip çocukların evliliğine, öz kardeşlerin evliliğine bakıldığı gibi bakılmaktadır.

Evlilik öncesi kız ve oğlan anlaşılır. Üç hafta üst üste isteme yapılır. Üçüncüsünde yüzük takılır buna küçük nişan merasimi denir. Bunun yanında daha çok kalabalıkla yapılan büyük nişan merasimi vardır. Çiftin nişanlanma yoluyla birbirlerini daha iyi tanımaları amaçlanır.

Koşuburnu köyünde nikâh merasimi yapacak çiftler isteğe bağlı olarak düğünden önce veya düğün esnasında nikâh kıydırabilirler. Bunun için gerekli nikâh işlemleri yapılır ve gün alınır. Bu özel günde çift yanında olmasını istediklerini nikâha davet ederler. Yetkili kişi tarafından nikâh gerçekleştirilir. Arkasından nikâh hediyeleri dağıtılır. Resmi nikâhın yanında dini nikâh da mevcuttur. Dini nikâh düğünün bittiği gün gerdekten önce gerçekleştirilir. Düğün gelenekleri de çok yoğun şekilde yaşanmaktadır. Bayrak dikimi, bayraktar, kahya ve kız sağdıçlığı, sağdıç annesi ve sağdıç babası geleneği vardır. Bunun yanında kepez düzüümü, okuntu yırtma, alay havası, dürü verilmesi, gelin çıkımı gelenekleri vardır. Bunlara ilaveten kadın ve erkeklerin kendine has kıyafetleri vardır. 4000 yıllık uygulamalar, unutulmuş ve yaşatılanlarla, geçmişten bugüne uzayan kültürel miraslardandır.

SONUÇ

Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri geçmiş yaşamlarında geçimlerini ağaç işçiliği ile sağlamışlardır. Bu sebeple, genellikle ormanlık bölgelerde Toroslar'da, batı Anadolu'nun ormanlık alanlarında ve Çanakkale Kazdağı eteklerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Geçmişte Kızılbaz olarak adlandırılan Türkmen topluluklardır. Günümüzde eski geçim kaynaklarından eser kalmamıştır. Köyün geçim kaynağı bugün Tarım ve hayvancılıktır. Bunun yanında eğitim hayatına atılan genç nüfus şehirlerde iş imkânı bulmaktadır.

Dini anlayışları ve inanışları bakımından Koşuburnu köyü Alevi bir topluluktur. Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri ve Çanakkale'deki diğer Tahtacı köylerinin uygulamaları benzerdir. Tahtacı Türkmenleri, geçmişten günümüze eski Türk örf ve adetlerini koruyup, yaşatmaya gayret etmektedirler. Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri Eski Türk geleneklerinin etkisinden kurtulamamışlardır. İslam öncesi inanışlar ve İslami inanışlar arasında kendilerine özgü çok yönlü bir çizgide ilerlemektedirler. Şamanizm'den, Gök Tanrı inancından, ortaya çıkan tasavvufi akımların etkilerinden izler barındırdıklarını görmek mümkündür. Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmenleri kitabi bilgiden uzak ve sözlü kültürel kalıntılarla örf ve adetlerini yerine getirmektedirler.

Kapalı toplum yapısına sahip olmaları dini ve sosyal uygulamaların bozulmasına olanak vermemiştir. Tahtacı Türkmenleri yüzyıllarca göçebe hallerde yaşayarak buldukları coğrafyalardan izleri bünyesine almıştır. Kendi dini liderlerini kan ve soy bağı yoluyla yetiştirmişlerdir. Türkmen Dedeleri bir dini lider ve mürşiddir. Şaman ve kamların Tahtacı Türkmenlerindeki adı dededir demek yanlış olmayacaktır. Kurum geçmişe oranla zayıflasa da bilgilerinden ödün vermeyen alevi dedeleri daha donanımlı dedeler yetiştirmek için faaliyete geçmişlerdir. Koşuburnu Tahtacı Türkmenleri kaybolan geleneklerine rağmen sosyo-kültürel ve dini inançlarını dolu dolu yaşamaya devam etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Abik, Yıldız (2005). Nişanlanma ve Nişanlılık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54 (2), 65-152.
- Akgül Demirel, Nuray (2019). *Gelenekli Bir Yaşam Örneği "Tahtacı Türkmen Giysileri"*. İksad Yayınları: Ankara.
- Akın, Bülent (2020). Alevilikte "Niyaz" Kavramı ve Niyaz Merkezli Ritüeller. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 8 (22), 98-116.
- Alevi-Bektaşî İnançının Esasları* (2008). Danimarka: Danimarka Alevi Birlikleri Federasyonu (DABF).
- Altınok, Baki Yaşa (1998). *Alevilik Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik*. Oba Kitapevi: Ankara.
- Arabacı, Fazlı (2000). *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları -Çorum Örneği-*. Etüt Yayınları: Samsun.
- Aslandoğan, Seyyid İsmail (2009). *Kaynakları ile Alevilik*. Can Yayınları: İstanbul.
- Aydın, Nurhan (2020). Osmanlıdan Günümüze Aleviliğin Tarihsel Gelişimi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 18 (36), 113-137.
- Azar, Birol (2005). Benzerlik ve Farklılıklar Ekseninde Alevî-Bektaşî İnançları Üzerine Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 81-87.
- Bahar, İlhan ve Boray, Ferit Erdem (Haz.). (2015). *Hazreti Ali'nin Liderlik Sırları*. Kum Saati Yayın Dağıtım: İzmir.
- Birdoğan, Nejat (1995). *Tahtacıların Dünyü*. I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Çeribaş, Mehmet ve Köse, Serkan (2018). Alevi İnanç Sisteminde 'Dedelik Kurumu'nun Menşei Meselesi ve 'Dedelik Kurumu'na Dair Yeni Değerlendirmeler. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 11 (22), 13-27.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2013). Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, 33-54.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2013). Anadolu Alevilerinde Cemler ve Bu Cemlerin Sosyokültürel Hayattaki İşlevleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20 (78), 9-28.
- Çıblak Coşkun, Nilgün (2014). *Alevi Cemlerinde Nefesler*. Otorite Yayınları: İstanbul.

- Çınar, Ali Abbas (2020). Alevilerde Hızır Kültü ve Ritüelleri. *Milli Folklor Dergisi*, 126, 63-74.
- Coşkun, Hasan (2001). Sivas İli Altınyayla İlçesi Yassıpınar ve Serinyayla Köylerinde Alevilik. *Yüksek Lisans Tezi*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Dedekargınoğlu, Hüseyin (2010). Dünkü ve Bugünkü Alevilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 325-348.
- Dalkıran, Sayın (2002). Alevî Kimliği ve Anadolu Alevîliği Üzerine Bir Deneme. *Ekev Akademi Dergisi*, 6 (10).
- Dierl, Anton Josef (1991). *Anadolu Aleviliği*. Yiğit, Fahrettin (çev.). Ant Yayınları: İstanbul.
- Doğan, Hüseyin (2019). Alevî-Bektaşî Kültürde Nübüvvet İnancı. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (12), 129-151.
- Er, Piri (2006). *Direnen Kültür Anadolu Aleviliği*. Detay Yayıncılık: İstanbul.
- Eren, Selim (2008). Günümüz Türkiye Alevîliğinin Sosyolojik Tezahürleri ve Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 11 (32), 67-85.
- Erkan, Erol (2020). Ev Mimarisinin Aile ve Dini Hayat Açısından Önemi. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 11, 73-85.
- Erkılıç, Hasgül (2010). *Tartışılan Alevilik*. Cumartezleri Yayınları: İstanbul.
- Eröz, Mehmet (1990). *Türkiye 'de Alevilik ve Bektaşîlik*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Gelekçi, Cahit (2004). Türk Kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*. 1, 9-18.
- Giddens, Anthony (2008). *Sosyoloji*. Güzel, Cemal (Haz.). Kırmızı Yayınları: İstanbul.
- Gül, İbrahim (2016). Kentleşme Sürecinde Anadolu Aleviliğinin Bazı Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri (Samsun İli Örneği). *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 1 (12), 95-113.
- Güngör, Özcan (2007). Günümüz Alevi/Bektaşî Kimliğine Dair Sosyolojik Bir Araştırma (Beypazarı/Karaşar Yöresi Örneği). *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, Özcan (2010). Cemevi Konusuna Sosyolojik Bakış Denemesi. *Toplum Bilimleri Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi*, 4 (7), 123-136.

- Gür, Mehmet (2022). Sosyo-kültürel Boyutlarıyla Malatya Akçadağ Yöresinde Alevilik. *Yüksek Lisans Tezi*. İnönü Üniversitesi, Alevilik Araştırmaları Enstitüsü, Malatya.
- Işık, Caner (2013). İkrar Cemi ve Ritüelleri. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2, 1-18.
- Kaleli, Lütfi (Haz.). (2011). *Akıl ve Bilim Der Alevilik*. Can Yayınları: İstanbul.
- Kaplan, Doğan (2011). *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: Ankara.
- Kirman, Mehmet Ali (2011). *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. (2. Baskı, s. 109).
- Kirman, Mehmet Ali (2012). Modernleşme Süresinde Nikâhın Kutsallığı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. Dumlu, Ömer (Ed.) *Nikâh ve Modernleşme* (s. 627-648). Ensar Neşriyat: İstanbul.
- Karaman, Kasım (2004). Akdenizde Alevi Türkmenler: Tahtacılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 213-220.
- Mélikoff, Irène (1993). *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. Turan Alptekin (çev.). Cem Yayınevi: İstanbul.
- Mutlu, Hüseyin Kahraman (2011). Balıkesir ve Batı Anadolu Yöresi Tahtacı Türkmenleri. *Journal of Turkish Studies*, 6 (1), 1557-1566.
- Noyan, Bedri (2006). *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*. Ardıç Yayınları: Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2000). Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış. *Belleten Dergisi*, 64 (239), 148-149.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2011). *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü (XIII. yüzyıl)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2011). *Babaîler İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*. Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Olsson, Tord. Özdalga, Elisabeth ve Raudvere, Catharina (1999). *Alevi Kimliği*. Torun, Bilge Kurt ve Torun, Hayati (çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Ölçücü, Hasan Çağrı (2021). Çanakkale Tahtacılarının Dil Özellikleri Üzerine. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6, 174-184.
- Öz, Baki (1997). *Bektaşilik Nedir?*. Der Yayınları: İstanbul.

- Öz, Baki (2000). *Alevilik Nedir?*. Der Yayınları: İstanbul.
- Özen, Kutlu (1996). *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*. Esa Kitabevi: İstanbul.
- Rençber, Fevzi (2012). Adıyaman'da Alevilik. *Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarıkaya, Saffet (1997). Anadolu Aleviliğinin Oluşumu. *Ekev Akademi Dergisi*. 1 (1), 81-96.
- Selçuk, Ali (2004). Tahtacıların Doğum ile İlgili İnanç ve Uygulamalarına Fenomenolojik Bir Yaklaşım. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 16, 163-180.
- Selçuk, Ali (2005). Türk(iye) Kültürleri. Pultar, Gönül ve Erman Tahire (der.). *Tahtacılarda Orta Asya Şamanlığının İzleri*, Tetragon Yayınları: Ankara.
- Sezgin, Abdülkadir. *Alevilik Deyince*. Burak Yayınevi: Ankara.
- Taş, Kibar (2023). Ağaçeri Kavminin Geçmişten Bugüne Uzanan Tarihi ve Tahtacı Cemaatiyle Bağlantısı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 42 (73), 407-435.
- Taşkın, Ahmet (2013) Diyarbakır Türkmen Alevilerinde Musahip Erkânı. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 207, 205-226.
- Turan, Ahmet ve Yıldız, Harun (2008). Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (26-27), 11-24.
- Turner, Bryan S. (2019). *Max Weber ve İslam*. Yasin Aktay (Çev.). Vadi Yayınları: Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Alevilik. İçinde Türkçe Sözlük*. (1. Baskı, s. 45).
- Türkdoğan, Orhan (2013). *Türkiye'nin Etnik Yapısı Sosyolojik Bir Analiz*. Çizgi Kitapevi: İstanbul.
- Uçar, Ramazan (2003). Alevî-Bektaşî Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Abdal Mûsa Tekkesi Örneği). *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uğurlu, Ali Rıza (2009). *Aşk-ı Muhabbet*. Seçil Ofset Yayınları: İstanbul.
- Üçer, Cenksu (2005). Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı Ve Alevîlerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5 (3), 161-189.

- Üzüm, İlyas (1997). *Günümüz Aleviliği*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları: Ankara.
- Üzüm, İlyas (2008). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İsam Yayınları: İstanbul.
- Varol, Bahaüddin (2003). Ehl-i Beyt Sevgisi Nedir? Nasıl Olmalıdır?. *İstem Dergisi*, 1 (2), 109-128.
- Yalçın, Hüseyin (2012). *Alevilik Tarihi Öncesi Dünü Bugünü*. Karahan Kitapevi: Adana.
- Yaman, Mehmet (2011). *Alevilik İnanç-Edep-Erkân*. Demos Yayınları: İstanbul.
- Yaman, Ali (2011). Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 60, 43-64.
- Yanardağ, Alaaddin (2017). Örf ve Adetler Sosyolojisi. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 39-63.
- Yazıcı, Mehmet (2014). *Alevilik Alevi Değişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi*. Çıra Yayınları: İstanbul.
- Yenmiş, Nihat (2010) Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 299-314.
- Yıldırım, Erdal (2011). Tunceli Alevilerinde Sünnet ve Kirvelik Geleneği Uygulamaları. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 83-99.
- Yıldırım, Erdal (2012). Cemevleri ve Cemevlerinin Dini ve Toplumsal Fonksiyonları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (2), 157-176.
- Yıldız, Harun (2004). *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*. Araştırma Yayınları: Ankara.
- Yıldız, Harun (2021). Hacı Bektaş Velî Sonrasında Bektaşîliğin Oluşum ve Gelişimi. *DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı*. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8524-0593>.
- Yılmaz, Hakkı (2015). *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'ânın Türkçe Meali*. 4. Baskı, İşaret Yayınları: İstanbul.
- Yörükan, Yusuf Ziya (1998). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*. Yörükan, Turhan (Haz.). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Başvuru Kitapları Dizisi: Ankara.

Yusufoğlu, Kahraman (2011). *Hayatın İçinden Türkçe Dualar*. Yılmaz Basım Yayın: İstanbul.

Yner, Recep (2021). Alevi Geleneğinde Doğum Ritüelleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (4), 3794-3817.

Zelyut, Rıza (1998). *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*. Yn Yayıncılık: İstanbul.

